

La mà “dura” i “tova” del pensament econòmic: el cas anglès

Marc Fernàndez Docampo

Tutoritzat per Marc Prat Sabartés

Gener de 2020

Màster Oficial d'Internacionalització

**UNIVERSITAT_{DE}
BARCELONA**

RESUM

El present treball pretén demostrar que existeix una interrelació directa entre el pensament econòmic i les Relacions Internacionals. Més concretament, vol estudiar com històricament els països, en el nostre cas l'imperi britànic, han utilitzat el pensament econòmic mercantilista i lliurecanvista com a armes de *hard* i *soft power*. Tanmateix, per a poder demostrar això, primer haurem de dotar-nos d'un important marc teòric, que ens ajudarà a entendre tots aquells conceptes tècnics relacionats amb l'economia i les Relacions Internacionals. Posteriorment, al cas pràctic, recuperarem tots els conceptes i els veurem plasmats en un cas real, el britànic.

Per a realitzar el present assaig ens nodrirem d'una extensa bibliografia, tant a nivell econòmic com de Relacions Internacionals. Així mateix, farem una revisió històrica de la Gran Bretanya i d'Europa, que ens permetrà contrastar el grau d'adequació de la nostre hipòtesi inicial amb la realitat del cas.

Després de concloure l'anàlisi, observem com els factors analitzats al marc teòric tenen la interrelació i correlació que pressuposàvem a l'inici.

Paraules claus

Pensament econòmic	Mercantilisme	Liberalisme
Relacions Internacionals	<i>Hard power</i>	<i>Soft power</i>
Imperi britànic	Imperialisme	Història

RESUMEN

El presente trabajo pretende demostrar que existe una interrelación directa entre el pensamiento económico y las Relaciones Internacionales. En particular, se quiere ver cómo históricamente los países, en nuestro caso el imperio británico, han utilizado el pensamiento económico mercantilista y librecambista como armas de *hard* y *soft power*. Sin embargo, para poder demostrar esto, primero tendremos que dotarnos de un importante marco teórico, que nos ayudará a entender todos aquellos conceptos técnicos relacionados con la economía y las Relaciones Internacionales. Posteriormente, en el caso práctico, recuperaremos todos los conceptos y los veremos plasmados en un caso real, el británico.

Para realizar el presente ensayo nos nutriremos de una extensa bibliografía, tanto a nivel económico como de Relaciones Internacionales. Asimismo, haremos una revisión

histórica de Gran Bretaña y Europa, que nos permitirá contrastar el grado de adecuación de nuestra hipótesis inicial con la realidad del caso.

Tras concluir el análisis, observamos como los factores analizados en el marco teórico tienen la interrelación y correlación que presuponíamos al inicio.

Palabras claves

Pensamiento económico	Mercantilismo	Liberalismo
Relaciones Internacionales	<i>Hard power</i>	<i>Soft power</i>
Imperio británico	Imperialismo	Historia

ABSTRACT

The present work aims to demonstrate that there is a direct interrelation between economic thinking and International Relations. In particular, we want to see how historically countries, in our case the British Empire, have used mercantilist and free-trade economic thinking as hard and soft power weapons. However, in order to demonstrate this, we will first have to provide ourselves with an important theoretical framework, which will help us understand all those technical concepts related to economics and International Relations. Later, in the practical case, we will recover all the concepts and see them embodied in a real case, the British.

To carry out this essay, we will draw on an extensive bibliography, both economically and internationally. Likewise, we will make a historical review of Great Britain and Europe, which will allow us to contrast the degree of adequacy of our initial hypothesis with the reality of the case.

After concluding the analysis, we observe how the factors analyzed in the theoretical framework have the interrelation and correlation that we assumed at the beginning.

Key words

Economic thinking	Mercantilism	Liberalism
International Relations	Hard power	Soft power
British empire	Imperialism	History

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ.....	2
MARC TEÒRIC	4
INTRODUCCIÓ AL MARC TEÒRIC.....	4
EL CONCEPTE DE PODER A LES RELACIONS INTERNACIONALS.....	5
EL PODER: TIPOLOGIES.....	8
HARD POWER.....	8
SOFT POWER.....	12
SMART POWER.....	19
SHARP POWER	21
PENSAMENT ECONÒMIC.....	23
EL MERCANTILISME: UN DOMINI DE MÉS DE DOS SEGLES	23
QUÈ ÉS EL MERCANTILISME?	23
“L’ESCOLA” MERCANTILISTA.....	26
EVOLUCIÓ I TIPUS DE MERCANTILISME.....	29
FRANÇA.....	31
ANGLATERRA.....	31
ESPANYA I L’ARBITRISME	32
EL CAMERALISME I ELS ALTRES MERCANTILISMES	33
L’ESFONDRAIMENT DEL MERCANTILISME.....	34
EL LIBERALISME I LA “FUNDACIÓ” DE L’ECONOMIA	36
ORIGENS I CONSOLIDACIÓ.....	37
MARC PRÀCTIC	41
INTRODUCCIÓ AL MARC PRÀCTIC.....	41
L’ANGLATERRA MERCANTILISTA (1500-1760).....	42
ELS TUDOR: ELS PIONERS DEL MERCANTILISME (1485-1603).....	42
HENRY VIII: LA ROYAL NAVY I LA GRAN “DEGRADACIÓ” (1509-1547)	42
MARY I: L’AVIA DELS MONOPOLIS COMERCIALS (1553-1558)	44
ELIZABETH I I LA COMPANYIA DE LES ÍNDIES ORIENTALS (1558-1603).....	45
ELS STUART (1603-1714)	49
JAMES VI D’ESCÒCIA I I D’ANGLATERRA: EL “PRIMER IMPERI BRITÀNIC” (1603-1626) ..	49
CHARLES I “EL DÈSPOTA” (1625-1649)	51

INTERREGNE: LA COMMONWEALTH I EL PROTECTORAT DE CROMWELL (1649-1658) ..	52
LA COMMONWEALTH I LES <i>NAVIGATION ACTS</i> (1649-1653)	52
“EL PROTECTORAT” D’OLIVER CROMWELL (1653-1658)	54
RESTAURACIÓ DE LA MONARQUIA (1660-1685)	55
REVOLUCIÓ GLORIOSA DE 1688-1689	57
WILLIAM III I MARY II: “ELS LLIBERTADORS D’ANGLATERRA” (1688-1702)	57
ANNE: L’ÚLTIMA STUART (1702-1714)	58
CASA HANNOVER (1714-1760)	59
GEORGE I (1714-1727) I GEORGE II (1727-1760)	59
L’ANGLATERRA LLIURECANVISTA (1760-1900)	63
CASA HANNOVER (1760-1901)	63
GEORGE III (1760-1820)	63
REVOLUCIÓ INDUSTRIAL I LLIURECANVISME	63
LA CAIGUDA DEL “PRIMER” MONOPOLI	66
L’IMPERIALISME INFORMAL I LA “ <i>PAX BRITANNICA</i> ”	68
GUERRES NAPOLEÒNIQUES I <i>CORN LAWS</i> (1803-1846)	74
EL <i>SOFT POWER</i> RICARDIÀ	78
ÈPOCA VICTORIANA (1837-1901)	81
L’OPI, LA CAIGUDA DE LA XINA I EL RAJ BRITÀNIC	85
CONSOLIDACIÓ DEL PENSAMENT LLIURECANVISTA: TRACTAT COBDEN-CHEVALIER	93
TORNADA AL PROTECCIONISME	96
FINAL DE LA “ <i>PAX BRITANNICA</i> ” I SEGON IMPERIALISME	98
CONCLUSIONS	103
BIBLIOGRAFIA	106
ANNEX	120
ARBRE GENEALÒGIC FAMÍLIA TUDOR	120
ARBRE GENEALÒGIC FAMÍLIA STUART	121
ARBRE GENEALÒGIC FAMÍLIA HANNOVER	122

INTRODUCCIÓ

«No es té ni idea de quins són els límits de la força. La veritat és que tota la força del món no podria convertir a un enemic en un aliat. Es pot convertir un enemic en un esclau, però no en aliat. Amb tota la força del món no podria convertir una persona fanàtica en una persona tolerant. I amb tota la força del món no podria convertir a qui està assedegat de venjança en un amic». Això que llegeixo en “Judes” de l'israelià Amos Oz em fa pensar en el poder, en les seves formes, en els seus usos, en els seus límits...¹

Des de fa segles els imperis i els Estats s'han esforçat per demostrar al món el seu poder. Alguns ho feien sota la paraula de Déu, altres sota la paraula del “Führer”, alguns amb l'excusa de civilitzar, altres sense cap mena d'excusa ni pudor... La qüestió era guanyar, els mitjans infinits. No obstant això, la història, i sobre tot les Relacions Internacionals, ens han ensenyat que existeixen dues formes, principalment, d'aconseguir les coses: amb força bruta o amb molta i astúcia. O dit de forma “tècnica”, mitjançant el *hard power* o el *soft power*.

En els últims anys, aquests dos anglicismes s'han posat molt de moda, probablement massa. Tanmateix, sabem exactament que són? Com es fan servir? O per a què serveixen? Durant el present treball respondrem a totes aquestes incògnites, i el que és més rellevant i on veritablement resideix el perquè d'aquest treball, analitzarem com en més d'una ocasió el pensament econòmic ha estat utilitzat com a eina de *hard* o *soft power*. Per a fer-ho comptem amb l'inestimable ajuda de l'imperi britànic, el comportament del qual en front tercers ens ajudarà a veure la dualitat d'ús entre poder dur i tou, encarnats en aquest cas pel pensament econòmic mercantilista i lliurecanvista.

L'objectiu principal d'aquest assaig històric i socioeconòmic és, per tan, argumentar per què el pensament econòmic lliurecanvista i mercantilista es poden considerar “armes” o com a mínim “aliats” del *soft* i *hard power*. Per aconseguir tal objectiu, analitzarem les relacions exteriors de l'imperi britànic (i alguna situació més a nivell europeu tot i no ser únicament britànica) des del punt de vista del pensament econòmic i de les Relacions Internacionals. Revisarem part de la seva història en busca de totes aquelles situacions que ens mostrin aquesta relació que, de forma agosarada, pressuposem que existeix entre poder dur i mercantilisme i poder tou i lliurecanvisme (com veurem, no sempre).

El treball constarà de dues grans parts diferenciades. La primera, un marc teòric que bàsicament servirà per entendre tots els conceptes que tractarem al llarg del treball, tant els que tenen relació directa amb les Relacions Internacionals, com els que la tenen amb el pensament econòmic. I la segona, un marc pràctic on veurem tots aquests conceptes plasmats en un cas real, el britànic. Imperi que no en va tenir prou amb colonitzar mig món, sinó que va fer tot el possible per persuadir a l'altre mig. I en aquestes ens mourem, analitzant com va ser el comportament de l'imperi més gran del món des de la perspectiva de les Relacions Internacionals i l'economia, amb la finalitat de corroborar que el pensament econòmic pot ser considerat poder dur o tou segons com s'utilitzi.

---

¹ OZ, Amos. *Judas*. 2014.

L'assaig tindrà un caràcter interdisciplinari. Per un costat, tractarem temes econòmics a través de les diferents escoles de pensament. Però, per altra banda, les Relacions Internacionals jugaran un paper clau, ja que en el fons, el treball es basarà en les formes de poder i en les relacions entre països, conceptes que no deixen de ser propis de les Relacions Internacionals.

Cal advertir que l'objectiu del treball no és fer una revisió sistemàtica de la història de la Gran Bretanya, ja que aquesta tasca té abundants limitacions i sobrepassa l'objectiu i abast del mateix. L'objectiu de fons és analitzar només els impactes que s'hagin produït a través dels mecanismes proposats per la teoria. Per això, alguns episodis de la història del país poden no aparèixer o reflectir-se breument, tot i ser rellevants en un context general, en no tractar-se d'una compilació global, sinó selectiva i restringida.

Per últim, comentar que la idea del present assaig neix d'una de les meves passions, la història del pensament econòmic. Des de sempre m'havia interessat la història, més concretament l'econòmica. No obstant això, no va ser fins a quart de carrera que el Dr. Marc Prat Sabartés (al qual li agraeixo) ens va meravellar, o com a mínim a mi, amb el pensament econòmic. Des d'aquell precís instant, el pensament econòmic s'ha transformat en una de les meves debilitats. I a més, crec que és una eina indispensable per comprendre la política, l'economia i fins i tot la societat actual. Tanmateix, aquesta petita anècdota vital justificaria únicament el perquè el lector es passarà aproximadament tres hores llegint sobre pensament econòmic. Però, i el *soft power* i el *hard power*? Que hi pinten aquí? Bé, durant l'últim any, he estat estudiant el Màster Oficial de Internacionalització de la Universitat de Barcelona, i no només m'ha semblat una experiència única, sinó que m'ha obert la porta d'una doctrina que desconeixia i que m'ha acabat atrapant, les Relacions Internacionals. Part de "culpa" la tenen el Doctor Xavier Fernández Pons i la Doctora Patricia Garcia-Duran Huet, així que, com a "venjança", probablement, hagin de "patir" el meu assaig.

Abans d'entrar en matèria, però, m'agradaria agrair al Doctor Marc Prat Sabartés, tutor del treball, tant la seva atenció i seguiment al llarg del procés d'elaboració del treball, com l'ajuda per definir el tema.

MARC TEÒRIC

INTRODUCCIÓ AL MARC TEÒRIC

Com hem esbossat a la introducció, en aquest apartat del treball explicarem i desgranarem aquells conceptes relacionats amb les Relacions Internacionals i el pensament econòmic que anirem veient al llarg de l'assaig. Tanmateix, quins són aquests conceptes? Posem-los cara i ulls.

En primer lloc, i centrant-nos en l'àmbit de les Relacions Internacionals, intentarem entendre què és el poder segons les dues grans escoles de pensament d'aquesta doctrina. Posteriorment, parlarem dels tipus de poder que segons els teòrics de les Relacions Internacionals existeixen de forma "oficial". Parlarem dels famosos *hard* i *soft power*, i de forma més breu del *smart power* i del *sharp power*. Tanmateix, ens centrarem en els dos primers, ja que són els que més joc ens donaran al cas pràctic.

Per altra banda, i un cop haguem entès com funciona el complex món de les Relacions Internacionals, ens centrarem en definir que s'entén per mercantilisme i lliurecanvisme. Evidentment, dins del pensament econòmic existeixen altres corrents de pensament, tanmateix, i com ja hem comentat durant la introducció només ens "interessen" aquelles que ens ajudin a analitzar la dicotomia britànica entre *soft power* i *hard power*.

EL CONCEPTE DE PODER A LES RELACIONS INTERNACIONALS

«Per això mateix situo en primer lloc, com inclinació general de tota la humanitat, un desig perpetu i insaciable de poder i més poder, que només cessa amb la mort. I la causa d'això no és sempre esperar un gaudi més intens que el ja obtingut, ni tampoc ser incapaç d'acontentar-se amb un poder moderat. En realitat, l'home no pot assegurar-se el poder i els mitjans per viure bé que actualment té sense l'adquisició de més.»²

La cita de Hobbes que encapçala el present assaig ens porta al punt clau que ha inspirat des de temps immemorials la indagació intel·lectual sobre l'home i la societat. Es pot afirmar que des de la més remota antiguitat, el poder i el seu control ha fascinat als teòrics de la societat i la política. No obstant això, què és el poder? En el camp de les Relacions Internacionals, el poder és la capacitat que té una unitat política d'imposar la seva voluntat a les altres. En poques paraules, el poder polític no és un valor absolut sinó més aviat una relació entre homes.³ Tanmateix, com en tota doctrina, si volem entendre el concepte de poder s'haurà d'analitzar des de diferents perspectives. Les dues grans línies de pensament que tradicionalment han dominat les Relacions Internacionals, **la realista** i **la idealista**, han girat sempre al voltant d'aquest fenomen. Si la primera ha entronitzat el poder i el seu creixement com a motor i explicació de les Relacions Internacionals, la segona ha estat simplement, en la majoria dels casos, una reacció de condemna del mateix, d'acord amb la idea de que el poder, com a motor de la vida internacional, ha de ser eliminat i reemplaçat a través de la posada en pràctica d'institucions internacionals.⁴

Amb permís de Reinhold Niebuhr i Edward Hallett Carr, **el realisme** és una teoria desenvolupada principalment per Hans Morgenthau, hereu de les bases filosòfiques d'autors com Tucídides, Maquiavel i Hobbes, qui de primera mà van il·lustrar el llenguatge realista. Morgenthau defineix el poder com: "El control de l'home sobre les ments i accions d'altres homes".⁵

Els realistes creuen que la societat i la política es troben governades per lleis objectives, basades en la pròpia naturalesa humana. I aquesta naturalesa humana, com deia Hobbes, és ser egoista i competitiu, *homo homini lupus*.⁶

Per Morgenthau, tant la política internacional, com la política en general, és lluitar pel poder. El poder és sempre la finalitat immediata.

Si traslладem aquesta visió al sistema internacional i ens fixem en les seves relacions, trobarem un concepte clau que l'escola realista s'ha encarregat d'emfatitzar, el concepte d'interès nacional. El realisme clàssic suposa que el món està políticament organitzat per

---

² HOBBS, Thomas. *El Leviatán*. cap. XI. Edición preparada per C. MOYA y A. ESCOHOTADO. Madrid. 1979. pp. 199 y 200.

³ ARON, Raymond. *Paz y guerra entre las naciones*. 1963. p.99.

⁴ Del ARENAL, Celestino. *Poder y relaciones internacionales un análisis conceptual*. Dialnet. Revista de estudios Internacionales. 1983.

⁵ MORGENTHAU, Hans J. THOMPSON, Kenneth. *Política entre las naciones: la lucha por el poder y la paz*. 1948. p. 21.

⁶ HOBBS, Thomas. *De Cive*. 1642.

Nacions i que l'interès nacional és l'element clau. Per això sorgeix l'Estat nacional. El món està ple de Nacions que competeixen entre si i s'enfronten per poder, i totes les polítiques exteriors de totes les nacions referencien la supervivència. D'aquí sorgeix el patró de l'Estat, per protegir la identitat física, política, i cultural, davant de l'amenaça constant de totes les altres nacions. De manera que, pels realistes, l'Estat és l'únic actor digne de consideració en un medi com el sistema internacional.⁷ A diferència dels idealistes, que com veurem a continuació sí que creuen en les organitzacions internacionals i la cooperació.

Segons el realisme, cada Estat és un actor racional que actua sempre segons els seus interessos, i l'objectiu principal de cada Estat és el de garantir la seva pròpia seguretat. El realisme manté que buscant aquesta seguretat, els Estats intentaran acumular els màxims recursos que estiguin a la seva disposició i que les relacions interestatals estan condicionades pel seu nivell relatiu de poder. Aquest nivell de poder ve determinat per les capacitats estatals, tant econòmiques com militars. A més, els realistes creuen que els Estats són inherentment agressius, i que l'expansió territorial tan sols es limitarà mentre hi hagi altres poders en oposició. Per si no acaba de quedar del tot clar, hi ha una frase de Maquiavelo que no podria definir millor el què és el realisme: "És més important ser temut que ser estimat".⁸

En contraposició als realistes trobem l'**idealisme**. Aquesta teoria sosté que la finalitat de la política exterior ha de ser el respecte dels valors morals, així com dels drets de l'home. L'objectiu d'aquesta escola és l'obtenció de la pau. Els idealistes advoquen per eliminar l'amenaça de guerra. És necessari aplicar una diplomàcia oberta i multilateral, i un desarmament general, és a dir, els conflictes han de ser resolts per procediments pacífics, com la negociació. Tot això, sostingut i regulat pel dret internacional i els organismes internacionals.⁹ A diferència dels realistes, que només creuen en els Estats, els idealistes promulguen la cooperació i la creació d'associacions i d'organismes globals que ajudin als Estats a evitar les tensions i les confrontacions.

Una primera teoria de l'idealisme en l'àmbit internacional va ser enunciada per Immanuel Kant a "Sobre la paz perpetua".¹⁰ Tanmateix, el gran teòric d'aquest corrent de pensament va ser Woodrow Wilson, autor dels anomenats "Catorze punts" i iniciador de la idea de la Societat de Nacions, i qui immediatament després de la fi de la Primera Guerra Mundial va proposar un ordre internacional fundat sobre els principis del idealisme i del liberalisme. Irònicament, el realista Edward Hallett Carr que citàvem anteriorment, va ser qui va popularitzar la referida denominació "idealisme" per aquest corrent de pensament.

En la teoria de les Relacions Internacionals, l'idealisme es refereix doncs a la línia de pensament que, en la història diplomàtica nord-americana, es va desenvolupar sobre la base de les idees de Woodrow Wilson, i tal és així, que aquesta doctrina també és coneguda com Idealisme wilsonià.¹¹

---

⁷ GILPIN, Robert. *War and Change in International Politics*. Cambridge. 1981.

⁸ MAQUIAVELO, Nicolás. *El príncipe*. Capítol XVII. 1532.

⁹ PACHECO, Antonio. *Los inicios de la teoría de las relaciones internacionales: El primer debate*. 2001.

¹⁰ KANT, Immanuel. *Sobre la paz perpetua*. 1795.

¹¹ WILSON, E. J. *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 616 (1): 110-124. 2008.

El que pretén l'idealisme és establir les causes profundes que provoquen les guerres, per així prescriure les formes d'evitar els conflictes. No obstant això, tot i que l'idealisme es va imposar després de la Primera Guerra Mundial, i que aquest enfocament va conduir a la creació de la Societat de Nacions (SDN), amb l'inici de la Segona Guerra Mundial, la teoria realista es va imposar novament.¹²

Els dos corrents han arribat fins als nostres dies, de manera que el poder continua sent l'eix sobre el qual gira la consideració dominant de les Relacions Internacionals. No obstant això, el treball no pretén centrar-se en el debat que durant segles han mantingut les dues escoles. A partir d'aquest moment, el propòsit principal de les següents línies serà entendre com classifica el poder les Relacions Internacionals.

---

¹² RICH, Paul. *Reinventing Peace: David Davies, Alfred Zimmermann and Liberal Internationalism in Interwar Britain*. 2007.

EL PODER: TIPOLOGIES

HARD POWER

El *hard power*, en català poder dur, és un concepte utilitzat en les Relacions Internacionals per referir-se a totes aquelles situacions en les que mitjançant la força o mesures agressives, un país, una regió, una institució o una persona aconsegueix sotmetre a una altra.¹³ Aquest tipus de poder, sense importar el sistema socioeconòmic del país, les seves institucions o la seva escala de valors ètics i morals, està conformat bàsicament per les seves forces armades, les seves agències d'intel·ligència, els seus mitjans electrònics i l'eficàcia i volum de la seva economia, sobretot si totes aquestes coses poden projectar-se eficaçment cap a l'exterior.¹⁴

També pot definir-se el poder dur com la diplomàcia coercitiva basada en l'ús de la força (guerra de qualsevol classe), les aliances punitives, la intimidació, el suborn i la sanció. La tan repetida frase de l'alemany Carl von Clausewitz (1780-1831): "La guerra és la continuació de la política per altres mitjans" es pot prendre també com una definició, encara que incompleta, de poder dur.¹⁵ El pal i la pastanaga famosos de Joseph Nye també és una imatge basta, però molt encertada per comprendre aquest concepte.¹⁶

Una cosa que s'ha de tenir clara, i que els acadèmics de les Relacions Internacionals sempre remarquen és que sense l'habilitat de projectar el poder, el poder dur es torna irrellevant, si més no en el camp internacional. Un parell d'exemples per entendre-ho: En l'època de la guerra de les Malvines (1982) la dictadura argentina practicava, cap a l'interior del seu país, un poder dur molt més coercitiu que el que practicava l'Anglaterra democràtica cap als seus. Tanmateix, la flota britànica va saber, i va poder (diuen que amb les ajudes encobertes xilena i nord-americana) projectar el seu poder dur cap a l'Atlàntic Sud i per aquesta raó les Malvines, les Falkland en realitat, segueixen sent fins avui angleses.¹⁷ Per altra banda, no hi ha cap mena de dubte de que els EUA han sigut i són alumnes avantatjats en els temes de poder dur. De fet, els 19 superportavions i portahelicòpters nord-americans en servei

---

¹³ CALDUCH, R. *El poder y las relaciones internacionales*. Relaciones Internacionales. México: Ediciones Ciencias Sociales. 1991.

¹⁴ Es important aclarir que, tot i que les forces armades o l'economia d'un país són elements naturals de poder dur, no sempre són utilitzats amb aquestes finalitats "dures". Com veurem més endavant, una missió militar per prestar ajuda humanitària a "X" país africà no seria de cap manera una mostra de hard power.

¹⁵ VON CLAUSEWITZ, Carl. Frase cèlebre.

¹⁶ NYE, Joseph. *Propaganda Isn't the Way: Soft Power*. Harvard Kennedy School, Belfer Center. 2003. Aclaració: Segons Joseph Nye el poder dur implica "la capacitat d'usar pals i pastanagues (carrots and sticks)" perquè altres acatin la teva voluntat. Aquí les "pastanagues" equivalen a incentius com la reducció de les barreres comercials, l'oferta d'aliances o la promesa de protecció militar. En canvi, els "pals" representen amenaces com l'ús de diplomàcia coercitiva, l'amenaça d'intervenció militar o la implementació de sancions econòmiques.

¹⁷ FINLAN, Alastair. *The Royal Navy in the Falklands Conflict and the Gulf War: Culture and Strategy*. Londres: Frank Cass. 2004

actualment en tots els mars del planeta demostren la gran comprensió que té aquest país del concepte de projecció del *hard power*.¹⁸

Encara que el concepte politològic és relativament recent, des que l'home és home ha existit el poder dur. L'arc i les fletxes, la llança, l'escut i les fondes pedreres van ser un salt enorme cap a la consolidació d'aquest poder, però també ho van ser l'agricultura, la pesca i la ramaderia, que permetien oferir, o negar, béns de consum als que no eren de la tribu, als altres. I en "els altres", no ho oblidem, hi ha la clau del valor real del poder. Perquè sense els altres, com aliats, com "més o menys aliats", com neutrals o com francs rivals i/o enemics, no som res. I no som res perquè el poder es basa en aconseguir els objectius que hem dissenyat, en aquest cas en política exterior, i imposar la nostra voluntat política als altres, i els altres, com dirien els realistes, són els altres.¹⁹ I sota aquesta idea dels "altres" es conformen els Estats i descansen totes les bases teòriques de l'escola realista que hem vist anteriorment. Si hem entès la seva doctrina, el lector, probablement, pensarà que el poder dur és l'eina preferida dels realistes. I així és. El realisme polític que analitzàvem abans, i que va tenir com a inspirador pioner al teòleg i moralista protestant Reinhold Niebuhr té una relació molt estreta amb el poder dur. De fet, quan els realistes parlen del poder, sembla que descriguin el concepte de poder dur. D'alguna manera, i de forma molt simplificada, el realisme seria el què, i el poder dur el com.²⁰ El *hard power*, per tant, entronca totalment amb un corrent del pensament polític occidental (realisme) que des Maquiavel s'ha estès amb notable èxit. Una concepció racionalista i amoral de l'exercici del poder com a fonament últim d'una forma històricament particular d'organització política: l'Estat modern. L'interès suprem dels Estats és la recerca, l'augment o el manteniment del seu poder. La política és i serà sempre una lluita entre els diferents egos per la dominació i el poder. Tanmateix, aquest poder no és només l'objectiu, també és el mitjà. Les diferents formes de *hard power* ens portaran a obtenir més poder, influència i dominació. Aquesta visió teològic-psicològica de Niebuhr és la que va fer que el poder es convertís en el concepte clau per a la comprensió de la lluita entre les nacions.

És, en aquesta idea realista d'acumular poder, mantenir-lo o recuperar-lo que entra en joc l'ús del poder dur, que es defineix per la capacitat nacional de pressionar o induir a una altra nació a adoptar un determinat curs d'acció. Això pot ser implementat pel poder militar, que podríem assimilar a la diplomàcia coercitiva, guerra, i/o aliances o mitjançant el poder econòmic o polític per subornar o per sancionar. Com comentàvem, el poder dur és l'eina per excel·lència de l'escola realista, de fet, és pràcticament impossible parlar de realisme sense citar el *hard power*. Tanmateix, contràriament al que podria pensar el lector, i com veurem més endavant, no existeix la mateixa correlació positiva entre idealisme i *soft power*.

Per altra banda, al llarg de la història s'ha anat repetint una curiosa tendència. Tant era qui o com utilitzés el poder dur, al llarg del temps sempre es repetia el mateix. El *hard power* es tornava en contra de qui l'utilitzava. I és que, l'exercici del poder internacional, sobretot si ens referim a l'ús del *hard power*, conté, intrínsecament, un alt grau d'inestabilitat. Sense una apreciació objectiva del poder que realment tenim, sense visió de futur, ni una doctrina a llarg termini, el poder dur es converteix en pura i simple força bruta, una força que acaba, a la curta

---

¹⁸ KAGAN, Robert. *Poder y Debilidad: Estados Unidos y Europa en el Nuevo Orden Mundial*. 2003.

¹⁹ WALT, Stephen. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press. 1987.

²⁰ NIEBUHR, Reinhold. *Christian Realism and Political Problems*. 1953.

o a la llarga, per dissipar-se, i fins i tot, per tornar-se contra el seu valedor.²¹ Dit d'una altra manera: L'estudi històric a llarg termini del poder dur demostra que, encara que és molt útil i remuneratiu, moltes vegades acaba resultant contraproduent. És cert que aquest efecte negatiu per a l'amo del poder de vegades pren molts anys, generacions fins i tot, a fer-se evident. Tanmateix, les conseqüències, com si d'una mà de mico es tractés, acaben arribant.²² Vegem només tres exemples entre desenes i desenes als quals podríem recórrer:

Durant l'anomenada Segona Guerra Mèdica (479-480 aC) el poder dur, tant militar com econòmic, dels perses era immensament superior al de les petites ciutat-estat gregues. Tanmateix, els perses no van comptar amb la determinació i preparació dels espartans a les Termòpiles i dels atenesos a Salamina.²³ I conseqüentment van ser derrotats pels grecs. De manera que els perses van desaprofitar el seu enorme poder dur per una manca de realisme i objectivitat. I gràcies a això avui som descendents directes de la filosofia grecolatina, que inclou, entre altres coses, la democràcia. Qui sap com seríem nosaltres avui si els perses haguessin conquerit i desmantellat el món grec.²⁴

Felip II d'Espanya (1527-1598), fill i hereu directe de l'Emperador Carles V, va gaudir d'un poder, tant en el pla militar com en el polític i econòmic (poder dur), tan exacerbat que molt pocs governants, anteriors i posteriors, han aconseguit assolir. Va arribar a governar, en el moment cim del seu imperi, sobre territoris ubicats en tots els continents habitats del planeta. Però el mal maneig de les finances i la indústria, entre altres coses per la dependència de l'or i la plata provinents de les colònies americanes, van iniciar el declivi imperial, convertint a Espanya, amb el temps, en un país pobre i endarrerit que encara avui intenta, sense massa èxit, posar-se al pòdium dels Estats europeus punters. Evidentment, no tota la culpa és de Felip II, però la realitat és que la capacitat de poder dur espanyola al segle XVI era probablement una de les més grans que han existit a la història, equiparables només a les que posseïen els romans i els egipcis segles abans. I a dia d'avui, aquest vast poder s'ha esfumat. Amb això no es vol deixar en evidència les capacitats de Felip II com a líder, sinó demostrar que el poder dur, sense una visió de futur, i sense un ús intel·ligent i responsable, no és més que això, poder dur.²⁵

Per últim, sembla innegable afirmar que els que premen el botó de "guerra", i per tant, en última instància, són els culpables de l'inici de la primera guerra mundial són els alemanys. Des de que comença fins que acaba la crisi provocada per l'assassinat de l'arxiduc Francesc Ferran a Sarajevo, alemanya, confiant en el seu poder dur, dificulta qualsevol possibilitat de negociació que permetés a Sèrbia sobreviure davant la pressió guerrera d'Àustria-Hongria. Tanmateix, quatre anys més tard i amb unes reparacions de guerra per pagar, Alemanya, de poder, hagués triat una altra opció i no hagués confiat tant en el seu "infal·libre" poder dur.²⁶

No obstant això, siguem justos. Podria al·legar-se que totes les societats humanes són intrínsecament inestables, i que no són capaces, per múltiples raons que no discutirem aquí,

---

²¹ HEATH, Joseph. *The hard truth about hard power*. 2014.

²² JACOB, William Wymark. *The Monkey's Paw*. 1902.

²³ HOLLAND, Tom. *Persian Fire: The First World Empire and the Battle for the West*. Abacus. 2006.

²⁴ De SOUZA, Philip. *The Greek and Persian Wars, 499-386 BC*. Osprey Publishing. 2003.

²⁵ S. MALTBY, William. *Auge y Caída del imperio español*. Traducció de Jesús Cuéllar Menezo. 2011.

²⁶ KRUMEICH, Gerd. Interview. 2014.

de mantenir estables les relacions de poder al llarg del temps. I que per tant, l'ús o no ús del poder dur no hagués canviat els seus destins. De manera que, un món dominat pels perses (els actuals iranians), potser hagués resultat molt bo i democràtic a la llarga, o que Espanya sense la política d'explotació americana i d'abandonament de les manufactures hagués evolucionat pitjor. O que els alemanys... Però tot això pertany al món del "if" i el "if" no és ni politològic ni històric, és només literatura i la literatura pertany al món de la ficció. Per tant, deixem-nos d'elucubracions i centrem-nos en la realitat.

D'altra banda, en pensar en el concepte de poder dur ens ve al cap, inevitablement, un cert sabor a maldat amagada o continguda, a cinisme pur i dur. I és veritat, axiomes de la política realista que ens arriben des del gairebé mític general xinès Sun Tzu, l'historiador grec Tucídides, els retòrics de la Roma imperial, o entroncant actualment amb el teòleg protestant nord-americà Reinhold Niebuhr, són, per definició, amorals.²⁷ Es cert que el poder dur pot fer, per carambola, el bé (pensem en la derrota del feixisme, el nazisme, el militarisme japonès i el comunisme soviètic en el curs del segle XX) però no ha estat ideat per exercitar la caritat i la compassió sinó per beneficiar als Estats sense importar, o important molt poc, els mitjans.²⁸

No oblidem tampoc que el poder dur no només és propietat dels Estats. Pot ser exercit, i s'exerceix, per aliances governamentals (Comunitat Europea, OTAN, NAFTA...), organitzacions econòmiques (Banc Mundial, FMI, Wall Street, G-7, G-20, Tractat Àsia-Pacífic...), institucions religioses (Vaticà, Concili Anglicà...), empreses transnacionals (Apple, Microsoft, Amazon, Alibi...), elements terroristes transnacionals (ISIS, Al-Qaeda...), cartells delinqüencials (Camorra, Màfia Siciliana, Guerrilla Colombiana...)..²⁹

Per últim, a dia d'avui, estem vivint bastants episodis d'enfrontaments de poders durs. Alguns d'ells amb històries ja prou llargues d'impassos i tragèdies militars i humanes com els que es viuen a mig orient, Afganistan o a la península coreana. Altres, com el Brexit o la guerra comercial EUA-China, més recents i sense l'ús de la força armada, però amb un denominador comú, el poder. Tanmateix, en el Regne Unit no són nounats en l'ús del *hard power*. Durant el present assaig, veurem com l'imperi britànic va utilitzar el poder dur amb el beneplàcit del pensament econòmic mercantilista. Cal comentar, però, que com analitzarem més endavant, el mercantilisme no era únicament cosa dels britànics, era una corrent econòmica molt estesa i característica dels segles XVI, XVII i XVIII.

En definitiva, el poder dur és l'eina predilecta dels realistes per obtenir poder. I tot i que en la majoria de casos sigui immoral i malvat, com diria l'avi del realisme Maquiavelo "El fi justifica els mitjans". I com el fi és el poder, i com qui guanya escriu la història, ja s'encarregaran de maquillar-la³⁰

---

²⁷ NIEBUHR, Reinhold, *The Nature and Destiny of Man*. Human Nature, Nisbet & Co. LTD, Londres, 1941

²⁸ NIEBUHR, Reinhold, *El hombre moral y la sociedad inmoral*, Ediciones Siglo Veinte, Buenos Aires, 1966.

²⁹ BENEN, Steve. *Smart Power*, Washington Monthly. 2009.

³⁰ MAQUIAVELO, Nicolás. *El príncipe*. 1532.

SOFT POWER

A les pàgines anteriors, hem vist que hi ha dues formes bàsiques de convèncer ràpidament a una persona. La primera, a la força (una pistola al cap pot aconseguir meravelles), i la segona amb diners.

Però... què passa si no tenim diners suficients, o no tenim a mà un pal de fregar per netejar la inevitable sang que deixa la pistola? En aquest cas, ens queda una tercera opció, que és convèncer, influir, persuadir, seduir, atreure o com vulguem anomenar a l'art d'aconseguir el que volem sense exercir la força o la corrupció econòmica. L'únic problema amb això és que hem d'oblidar-nos de la rapidesa. En aquest cas l'arma que utilitzarem serà la paciència. I la paciència ens porta directament al poder tou.

El *soft power*, traduït al català com a poder tou, és un terme propi de les Relacions Internacionals, però que, amb el pas dels anys, va ser adoptat, adaptat i algunes vegades malinterpretat per nombrosos analistes i periodistes.

El seu creador és Joseph Nye, professor de la Universitat de Harvard i, en una ocasió, nomenat l'intel·lectual més influent en la política exterior nord-americana.³¹ En el seu llibre *Soft Power: The Means to Success in World Politics* l'autor defineix el poder tou com la capacitat que té un actor internacional (s'inclou també a ONGs, organitzacions transnacionals, empreses, etc.) d'influir o d'incidir en la ment i la receptivitat dels altres mitjançant la diplomàcia, la cultura, la bona reputació, les institucions, l'economia, la solidaritat (ajuda humanitària), el lideratge pacífic, l'educació, la ideologia, la història, la ciència, l'èxit i tot allò que influeixi sense aparentar coerció. De manera que, podria passar i passa, que un país "X" obté els resultats que vol en la política mundial perquè altres països, pel simple fet de voler compartir els seus valors, emular el seu exemple o aspirar a aconseguir el seu nivell de prosperitat, volen seguir-lo.³² Com veurem durant el cas pràctic, els britànics ho van aconseguir.

Igual que succeïa amb el poder dur, el poder tou és més eficaç en les Relacions Internacionals quan més i millor siguem capaços de projectar-lo cap a l'exterior. Un exemple: Els megaportavions nord-americans que citàvem abans són una imatge gairebé suprema de poder dur, però si aquesta enorme nau militar és utilitzada per prestar assistència (rescat, tractament hospitalari, assistència alimentària, etc.) a un país o regió assolada per un desastre natural o una guerra, es converteix llavors en un perfecte exemple de poder tou.

Per altra banda, des que l'home és home també ha existit el poder tou, encara que el concepte politològic va ser enunciat al món acadèmic pel professor de la Universitat de Harvard Joseph Nye en l'any 1990. L'esfondrament del món socialista i la caiguda pacífica del Mur de Berlín van tenir molt a veure en les exposicions teòriques de Nye per aquella època.

No obstant això, els ultrarealistes, els fanàtics de la realpolitik i fidels seguidors de Morgenthau tenen importants objeccions que fer-li al poder tou, sobretot per la més o menys probable ineficàcia del mateix i per la necessitat de "tenir paciència" per aconseguir objectius.

---

³¹ NYE, Joseph. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books. 1990.

³² NYE, Joseph. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. 2004.

Tanmateix, els defensors del poder tou recorden que l'ultrarealista i paradigmàtic senyor de la guerra, el general Sun Tzu, al qual ja hem citat més amunt, escrivia que: "El suprem art de la guerra és sotmetre a l'enemic sense lluitar" i també que "mai hi ha hagut una guerra prolongada de la que un país s'hagi beneficiat".³³ Amb això, els abanderats del *soft power* tracten d'evidenciar que, a llarg termini, el poder tou és la forma més segura i racional d'obtenir el poder. Recordem que, com llegíem al començament del treball i remodelant una mica la cita d'Amos Oz ara que "dominem" el tema; "cap poder "dur" aconseguirà convertir un enemic en aliat. Es pot convertir un enemic en un esclau, però no en aliat."³⁴ De manera que és més probable que convertim un enemic en amic mitjançant la persuasió i la seducció que amb l'ús de les armes. I això, bàsicament, és el que defensa el *soft power*. De fet, per a tots aquells realistes que dubtin del poder del *soft power*, només han de pensar en la resistència grega a la invasió persa que citàvem anteriorment. Els grecs no només van guanyar una batalla, com alguns diuen van conquerir el món. El món de les idees, és clar. Pensem ara en la gegantina força, un poder tou incommensurable, que va generar el pensament grec en la història de les idees del món occidental. Unes idees que continuen estant presents, i molt vives, al nucli de la nostra civilització quan ja altres sistemes d'idees molt posteriors han desaparegut per no resistir la prova del temps.

Tanmateix, tot i que el poder tou sembli creat pel mateix Dalai Lama, no ens equivoquem, el poder tou, igual que el dur, també conté un element d'amoralitat i d'hipocresia. I ho té perquè està dissenyat per a modelar als altres a la imatge i semblança del posseïdor del poder. Per això el poder tou també ha estat anomenat "la segona cara del poder". O el policia "bo" i el policia "dolent" (poder dur). Per tant, no és una forma idealista o democràtica d'obtenir poder, sinó simplement una forma de poder, és a dir, una manera no violenta d'obtenir els resultats polítics que es volen assolir. Per això, quan abans vèiem que el poder dur es correlacionava directament amb el realisme polític, era important apuntar que no succeeix el mateix entre el *soft power* i l'idealisme.

Per altra banda, succeeix a vegades que el poder tou es beneficia directament del poder dur i viceversa, com remarcàvem abans quan parlàvem de les derrotes del nazisme, feixisme o comunisme soviètic. Per exemple, les missions militars contra els pirates, les operacions de rescat de civils segrestats i les missions de manteniment de la pau que realitzen els cascos blaus, constitueixen bàsicament exemples de poder dur que funcionen com poder tou.

Com Joseph Nye s'encarrega d'emfatitzar, els valors i actius del poder tou són gairebé infinits. No obstant això, el nord-americà en cita tres com a molt importants: la democràcia, els drets humans i les oportunitats individuals. Però, i això és vital, no totes les persones ni totes les nacions són influïdes pels mateixos valors. Una imatge val més que mil paraules. Els "ismes" (totalitarismes) del segle XX, comunisme, nazisme, feixisme, militarisme, falangisme, maoisme, etc. Cadascun amb les seves característiques pròpies, però amb uns denominadors comuns, la negació total i absoluta, i fins i tot a vegades de forma oficial i legal, de la democràcia, els drets humans i les oportunitats individuals han tingut, i malauradament, alguns encara tenen, milions de seguidors i militants. Seguidors molt reals que han combatut i donat la vida per ells.

---

³³ GILES, Lionel. *The art of war*. (Traducció del llibre de Sun Tzu). 1910.

³⁴ OZ, Amos. *Judas*. 2014.

Es podria argumentar que aquests sistemes s'han basat en la coerció i la repressió brutals, i és cert, però això no explica del tot l'enorme capacitat que aquests sistemes han tingut en els seus moments d'auge per generar mitologia i poder tou.³⁵ Alguns apunten que la propaganda goebbeliana s'encarregava de reclutar adeptes. Tanmateix, no era només això, l'enorme “*soft power*” que va generar el nazisme no s'explica per uns quants pamflets. De fet, com apunta Nye, la publicitat o propaganda no es considera poder tou.³⁶ Goebbels, el de la mentida repetida fins a convertir-la en veritat no va ser, òbviament, un capdavanter del poder tou.³⁷ De manera que, com veiem, la línia entre poder tou i dur, a vegades, es difícil de discernir. Perquè els totalitarismes, exemples paradigmàtics de què és el *hard power*, també van ser capaços de generar *soft power*.

Per si no acaben de quedar clares les diferències entre *soft power* i *hard power* utilitzarem el següent exemple. La RAND Corporation proposa diversos indicadors objectius i subjectius per mesurar el poder tou.³⁸ Prenguem alguns dels indicadors subjectius que utilitzen pels EE.UU. Els indicadors són: la innovació tecnològica, l'ajuda i la cooperació internacional, la demanda de la llengua i la difusió de l'art, el cinema i la cultura en general.³⁹ A partir d'aquests indicadors i en base a una sèrie de preguntes s'ha pogut concloure que, un 80% dels ciutadans del món admira la ciència i la tecnologia nord-americana; a un 60% els hi agrada el cinema, música i TV nord-americans; i a un 50%, la democràcia i l'economia de mercat nord-americà. O, en altres termes, amb dades “dures”, els EUA matriculen el major percentatge d'estudiants universitaris estrangers, són el major exportador de pel·lícules i programes de televisió del món, i atreuen un nombre més gran d'immigrants que qualsevol altre país avançat. És possible, que amb aquest petit exemple i la següent taula, s'entenguin millor els conceptes.

Taula 1: Poder dur vs poder tou.

Poder dur	Poder tou
Coerció	Persuasió, Ideologia
Realitat material	Imatge, simbolisme
Econòmic, militar	Cultural, valors
Control extern	Autocontrol
Informació	Credibilitat, prestigi
Govern	Societat
Directe (controlable pel govern)	Indirecte (no controlable)
Intencional	No intencional (subproducte)

Font: Elaboració pròpia amb dades de: Nye, J. (2004), *Soft Power*, PublicAffairs, Nueva York.

³⁵ NYE, Joseph S. *The Future of Power*. New York: PublicAffairs. p. 84. 2011.

³⁶ NYE, Joseph. *Propaganda Isn't the Way: Soft Power*. 2003.

³⁷ GOEBBELS, Joseph. “Frases cèlebres”.

³⁸ Els indicadors de poder tou que proposa la RAND Corporation són: la innovació tecnològica, l'ajuda i cooperació internacional, la demanda de la llengua o la difusió de l'art, cinema i cultura en general. Com a indicador subjectiu es suggereix la següent pregunta d'enquesta: "a part del seu, en quin altre país li agradaria viure?" (Treverton i Jones, 2005). Un recent estudi del Pew Global Attitudes Project de maig de 2005 utilitza una semblant: "en cas que un jove que volgués deixar el país li demanés consell sobre a on anar per viure bé, quin li recomanaria?".

³⁹ TREVERTON, G. y JONES, S. *Measuring National Power*, RAND Corporation, Santa Mónica, California. 2005.

En qualsevol cas, tot i que Nye es un gran defensor del *soft power*, l'autor insisteix que els dos poders són importants. "És tant important atreure a tercers com obligar-los a canviar mitjançant amenaces o l'ús d'armes militars o econòmiques".⁴⁰ Això sí, l'autor sempre remarca que "l'exercici de l'atracció" (poder suau) és menys costós que la coerció (poder dur), i és "un valor a l'alça", atès que el lideratge polític entre els Estats tendeix a transformar-se en una competència per aconseguir l'atracció, la legitimitat i credibilitat. La hipòtesi de Nye anava més enllà i subratllà que amb la globalització, el poder tou cobrava més importància, ja que augmenten els costos de la informació i la necessitat de credibilitat.⁴¹ I no s'equivocava pas.

Per últim, si parlem de *soft power*, obligatòriament, em de citar el curiós índex *The Soft Power 30*. Un índex elaborat per Portland Communications, Facebook i una enquestadora britànica que van crear sis categories o subíndexs (cultura, educació, tecnologia, sector i cultura empresarial, diplomàcia i política domèstica) per classificar els països segons el seu nivell de poder tou. En l'actualitat, el rànquing es troba liderat pel Regne Unit, França, Alemanya i els Estats Units, que seria el líder indiscutible si no fos per la percepció de la seva política exterior en els últims anys, tema que no ens ocupa.⁴²

Taula 2: Rànquing dels països del món ordenats segons el seu nivell de softpower (2018).

Overall Ranking 2018					
01	02	03	04	05	06
United Kingdom	France	Germany	United States	Japan	Canada
SCORE 80.55	SCORE 80.14	SCORE 78.87	SCORE 77.80	SCORE 76.22	SCORE 75.70
07	08	09	10	11	12
Switzerland	Sweden	Netherlands	Australia	Denmark	Italy
SCORE 74.96	SCORE 74.77	SCORE 73.79	SCORE 72.91	SCORE 70.70	SCORE 70.40
13	14	15	16	17	18
Norway	Spain	Finland	Belgium	Austria	New Zealand
SCORE 69.60	SCORE 69.11	SCORE 67.71	SCORE 67.25	SCORE 67.23	SCORE 66.68

Font: The Soft Power 30. Overall Ranking 2018.

⁴⁰ NYE, J. *La paradoja del poder norteamericano*. Pàg 33. Taurus, Madrid. 2003.

⁴¹ NYE, J., y KEHOANE, R. *Power and Interdependence in the Information Age*, Foreign Affairs, Pàg 77. 1998.

⁴² The Soft Power 30. Overall Ranking 2018.

El rànquing mesura el grau de *soft power* que cada país té. Les fletxes indiquen si el país ha perdut posicions o n'ha guanyat respecte l'any anterior.

Com podem apreciar, el Regne Unit lidera el rànquing. Sembla ser, que se'ls hi segueix donant bé això de convèncer als altres. Tanmateix, si algú no comprèn perquè Anglaterra apareix en primera posició, l'aconsellaria que es quedés fins al final de l'assaig. De ben segur que ho comprendrà. No obstant això, cal ser realistes, mai millor dit, si existís un rànquing similar a aquest que mesurés el *hard power* per països, el Regne Unit també sortiria força amunt.

Els creadors de l'índex *The Soft Power 30* analitzen una sèrie de pilars per avaluar el nivell de poder tou dels països. Per a fer-ho combinen la informació objectiva i subjectiva.

La informació objectiva s'obté d'una gran varietat de fonts i està estructurada en sis categories, amb cada categoria funcionant com un subíndex amb puntuació individual. Els subíndexs són: Govern, Cultura, Compromís Global, Educació, Iniciativa o Empresa i Digital. La infraestructura de les categories va ser feta en base a un sondeig d'escrits acadèmics existents sobre el poder tou, en els que Joseph Nye s'erigeix com a figura clau.

Figura 1: Subíndexs de la informació objectiva.

Font: The Soft Power 30. Overall Ranking 2018.

El subíndex de **Govern** està dissenyat per avaluar els valors polítics, institucions públiques, i els resultats de les principals qüestions de política pública d'un Estat. En incloure algunes mesures com ara la llibertat individual, el desenvolupament humà, la violència en la societat i l'efectivitat del govern, el subíndex del govern mesura fins quin punt un país té un model atractiu de governança i si és capaç de lliurar un resultat generalment positiu per als seus ciutadans. Els socis potencials per a una col·laboració internacional són més propensos a ser atrets a Estats amb sistemes de governs que funcionin bé.⁴³

Quan la **Cultura** d'un país promou valors universals amb els què altres nacions es poden identificar, això els fa més atractius. L'abast i volum de producció cultural és important

⁴³ HAASS, R. *Foreign Policy Starts at Home*, New York: Basic Books. 2013.

per a construir poder tou. Tanmateix, la producció massiva no porta necessàriament a la influència massiva. Com a resultat, l'índex inclou mesures de cultura que serveixen per a capturar la qualitat i la penetració internacional de la producció cultural d'un país. El subíndex de cultura inclou mesures per a contrastar aquesta "qualitat", com ara el nombre anual de turistes visitants internacionals, l'èxit global de la indústria musical d'un país, i fins i tot el nivell esportiu de la nació a escala internacional.

El subíndex de **Compromís Global** té per meta mesurar els recursos diplomàtics d'un país, la seva presència global i la seva contribució a la comunitat internacional. Essencialment, aquest captura la capacitat dels Estats de relacionar-se amb les audiències internacionals, impulsar la col·laboració, i finalment donar forma als resultats globals. El subíndex de Compromís Global inclou mètriques com ara el nombre d'ambaixades o altes comissions que un país té a l'estranger, membres en organitzacions multilaterals, i l'ajuda de desenvolupament a l'estranger.⁴⁴

La capacitat d'un país d'atreure estudiants estrangers, o facilitar intercanvis, és una eina potent de diplomàcia pública, fins i tot entre països amb un historial d'animositat. Investigacions prèvies sobre els intercanvis educatius donen evidència empírica de guanys de reputació que s'acumulen per al país amfitrió quan els estudiants estrangers tornen a casa. Els intercanvis d'estudiants estrangers han demostrat tenir un impacte positiu en cadena quan els estudiants que tornen promouen en favor del país amfitrió on varen estudiar.⁴⁵ El subíndex **d'Educació** té per objectiu capturar aquest fenomen, així com la contribució que els països realitzen a les beques mundials i l'excel·lència pedagògica. Les mètriques en aquest subíndex inclouen el nombre d'estudiants internacionals en un país, la qualitat relativa de les seves universitats, i la producció acadèmica de les institucions d'educació superior.⁴⁶

Per altra banda, tot i que els elements relacionats amb una economia poden semblar ser un mecanisme més coercitiu (*hard power*) que de persuasió (*soft power*), el subíndex **d'Empresa o d'Iniciativa** no és una mesura del poder o producció econòmica. En comptes d'això, aquest subíndex té per objectiu el capturar l'atractiu relatiu del model econòmic d'un país en termes de la seva competitivitat, capacitat d'innovar, i capacitat de fomentar la innovació empresarial i el comerç.

Per últim, el subíndex **Digital** aporta un nou component important a la mesura de poder tou. Les formes en què la tecnologia ha transformat la vida quotidiana en les últimes dues dècades és inversemblant. Els mitjans, el comerç, el govern, i la nostra interacció social diària, han canviat amb la tecnologia. El mateix es pot dir sobre la política exterior, la pràctica de la diplomàcia pública i el poder tou. La inclusió del subíndex Digital, per tant, té per objectiu capturar el grau en què els països han adoptat la tecnologia, què tan bé estan connectats al món digital i el seu ús de la diplomàcia digital a través de les plataformes de mitjans socials.

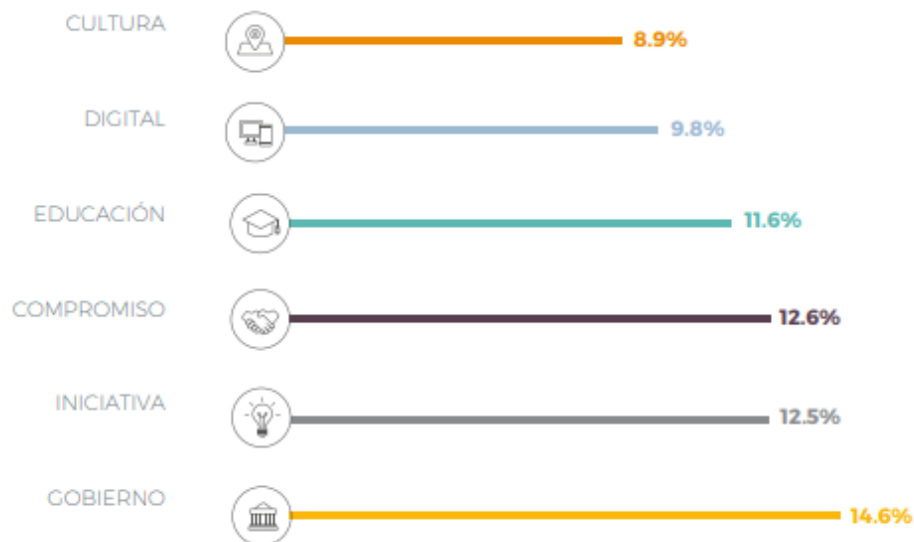
⁴⁴ Miller, A. *Promoting Democratic Values in Transitional Societies through Foreign Aid*, presented at the Midwest Political Science Association Annual Meeting, Chicago. 2006.

⁴⁵ Atkinson, C. *Does Soft Power Matter? A Comparative Analysis of Student Exchange Programs 1980-2006*, Foreign Policy Analysis 6, 1 pp. 1-22.

⁴⁶ Olberding, J., & Olberding, D. *Ripple Effects in Youth Peace-building and Exchange Programs: Measuring Impacts Beyond Direct Participants*, International Studies Perspectives, 11, pp. 75-91. 2010.

Per acabar, a diferència dels subíndexs anteriors (informació objectiva), la informació subjectiva és la que l'índex recull a través d'una sèrie d'enquestes que els autors de *The Soft Power 30* van crear. Les preguntes, com es pot veure en la següent figura, tenien contingut de tots els subíndexs objectius en les proporcions que mostra la figura número 2.

Figura 2: Percentatge de preguntes dels diferents subíndexs objectius.

Font: The Soft Power 30. *Overall Ranking 2018*.

L'enquesta ofereix informació sobre les percepcions internacionals basades en els "punts de contacte" més comuns per mitjà dels quals les persones es posen en relació amb els països estrangers. L'enquesta va consistir en una sèrie de preguntes traduïdes a la llengua materna de cada país, utilitzant una escala d'11 punts numèrica de respostes del 0 al 10, on el 0 representava una opinió molt negativa, i el 10 representava una opinió molt positiva. Els enquestats havien de respondre coses com: la favorabilitat que tenen cap als països estrangers, la percepció que tenien de la cuina dels països estrangers, les percepcions de que tan acollidors són els països estrangers amb els turistes...

En definitiva, els subíndexs analitzats tant per la informació objectiva com per la subjectiva es combinen i ens donen les eines necessàries per a poder classificar els països segons el seu nivell de poder tou.

Probablement el lector, fart de tant poder, m'odiarà, però em veig en l'obligació de filar encara més prim i parlar de que passa quan no tot és blanc o negre. Què passa quan és gris? O inclús, que passa quan és gris cendra?

SMART POWER

Com no tot a la vida és A o B, parlarem de C. De l'associació del poder dur i el poder tou es deriva el poder intel·ligent (*smart power* en anglès), teoritzat també pel politòleg Joseph Nye i la politòloga Suzanne Nossel.⁴⁷ És una teorització molt nord-americana i la seva principal valedora va ser la candidata demòcrata Hillary Clinton. Ella el va definir de la següent manera: "El poder intel·ligent és una aproximació que destaca la necessitat d'una armada forta i organitzada, així com també l'establiment de tot tipus d'aliances i d'associacions, tant entre països com entre institucions, i a tots els nivells, amb la fi principal d'estendre la influència nord-americana, i de donar suport a la legitimitat i el prestigi del poder americà. En definitiva, hem de valer-nos de tots els mecanismes al nostre abast: els diplomàtics, els econòmics, els militars, els polítics, els legals i els culturals, sabent escollir el mecanisme correcte, o bé l'adequada combinació d'aquests, per a cada ocasió".⁴⁸ Aquest pragmatisme va ser el que, en major o menor mesura, va servir de guia en els últims anys a la política exterior nord-americana. De vegades més *hard*, de vegades més *soft*...

No obstant això, el poder intel·ligent no el va inventar l'exsecretària dels EE.UU. Com hem comentat van ser Nye i Suzanne Nossel els que el van "patentar". Tanmateix, una mica abans ja es va començar a parlar a l'institut d'Aspen d'un concepte molt similar, la "netpolitik". La *netpolitik* és una variant del poder intel·ligent proposta pel politòleg David Bollier i els membres del club d'Aspen.⁴⁹ Planteja cobrir el món amb la xarxa de xarxes, controlada pels nord-americans, per "ofegar en influència positiva" les Relacions Internacionals.⁵⁰ Per altra banda, i de la mateixa manera que passa amb el *soft power*, com veurem més endavant, bé es podria pensar que els anglesos varen ser els veritables pioners de l'*smart power*, la dualitat d'ús entre *hard power* i *soft power* de forma paral·lela era una constant de l'imperi britànic. Sense saber-ho, estaven "creant" un nou tipus de poder. Tanmateix, no ens avancem, tot això ho estudiarem posteriorment.

El neologisme va començar a cobrar notorietat arrel de la invasió d'Iraq de 2003. Ràpidament va tenir una bona acceptació per part de les elits i la societat, ja que va ser vista com una alternativa lliberal a la política exterior neoconservadora de George W. Bush. Els defensors de l'*smart power* prefereixen i prioritzen perquè siguin les organitzacions internacionals les que ocupin un paper important dins del context internacional, com per exemple en el cas d'Iraq. No obstant això, com sabem, els adeptes del poder intel·ligent no renuncien a l'ús del poder dur, pel que si les organitzacions internacionals no son capaces de solucionar el problema, serà l'Estat en qüestió qui ho faci de la mà del *hard power*, i així va ser.

---

⁴⁷ NYE, Joseph. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. 2004. NOSSEL, Suzanne. *Smart Power*. Foreign Affairs. 2004.

⁴⁸ CLINTON, Hillary. *Hillary Clinton and the rise of smart power*. TIME. 2011.

⁴⁹ Aspen Institute. *How the Internet is changing International Politics and Diplomacy*. 2002

⁵⁰ HERTZBERG, Hendrik. *Smart Power*. The New Yorker. 2009.

L'*smart power* no és més que una camaleonització del *soft power* i *hard power* per intentar donar respostes a un escenari internacional canviant.⁵¹ En el camp de les Relacions Internacionals, com succeeix en altres doctrines, a mesura que evolucionen els factors que incideixen en l'equilibri del poder, es creen noves estratègies que generen eines de caràcter diplomàtic, econòmic, social, polític i de seguretat, amb el propòsit de poder enfrontar, convenientment, els desafiaments propis de la dinàmica actual en la política internacional. I en aquestes va sorgir l'*smart power*.⁵²

Per a Joseph Nye el poder intel·ligent és una espècie de “superevolució” dels ancestrals *hard* i *soft power*, ja que compta amb una dimensió estratègica més gran que cap altre sistema, en concedir convenientment valor i importància a l'anomenat maneig intel·ligent dels assumptes que tenen a veure amb la formulació i execució de la política exterior. En aquesta dinàmica s'ha d'actuar en funció de necessitats concretes: del context nacional i internacional actual, de les influències de caràcter econòmic, del sistema polític vigent i dels factors culturals que incideixen en això. Els Estats ja no es limiten a utilitzar la mà dura o tova, sinó que s'ha entrat en un joc de malabars on cada una ha de realitzar un moviment precís. El poder ja no és una simple batalla de seducció (*soft power*) o de foc (*hard power*), es un tauler d'escacs en el que cada moviment s'ha de calcular minuciosament.⁵³

En definitiva, l'*smart power* no és més que una evolució dels dos antics tipus de poders per donar respostes als canvis en el context internacional. Una forma intel·ligent d'intentar controlar el món. Primer per les bones, com a poli bo, i si no és possible, cridar al poli dolent. Actuació que segons els teòrics de l'*smart power* quedaria automàticament “justificada” pel fet d'haver-ho intentat primer per les bones. Aquests tipus d'actuacions responen clarament al comportament estadunidenc. De fet, si existís un rànquing d'*smart power*, Estats Units, sense cap mena de dubte, sortiria el primer de la llista. Això sí, com veurem més endavant, els “pioners” varen ser els britànics.

---

⁵¹ AGUIRRE, S. Zamora. *Revisió de The Future of Power (Joseph Nye)*. Revista Mexicana de Política Exterior. 2013.

⁵² ETHERIDGE, Eric. *How 'Soft Power' Got 'Smart'*, The New York Times. 2009.

⁵³ BRITO, Brigida. *Hard, soft ou smart power: discussão conceptual ou definição estratégica?* 2010.

SHARP POWER

Per últim, parlarem del *sharp power*, que tot i que no té relació directa amb el cas britànic que més tard tractarem, hem cregut convenient citar-lo breument, ja que en els últims temps està guanyant molta rellevància.

El conegut en català com a poder agut és un híbrid entre el poder dur i el tou. Però no perquè combini i utilitzi els dos depenent de la situació com feia l'*smart power*, sinó perquè és una “nova” modalitat de poder, que sense ser tan dur com el *hard power*, és massa agressiu com per considerar-lo *soft power*.

La primera definició clara de poder agut va ser introduïda pels acadèmics Christopher Walker i Jessica Ludwig en l'estudi *The meaning of Sharp power: How authoritarian states Project influence*, publicat el 2017.⁵⁴

El poder agut es proposa, sense arriscar-se o arriscant el menys possible, provocar problemes, desordre, confrontacions, caos i inestabilitat al país blanc, o fins i tot, fer que el país en qüestió degradi, per por o per revenja, les seves capacitats de generar poder tou.

Exemplifiquem-ho. Si som capaços, mitjançant la manipulació, la distracció, la mentida, el bullying i altres mitjans similars, i sense arribar a la guerra, de produir en un Estat “X” qualsevol, que aquest implementi la censura, perdi la fe en les seves institucions, rebutgi les seves aliances i es tanqui sobre si mateix, haurem obtingut una victòria “barata” sobre aquest Estat. En altres paraules, haurem acostat a aquest país a l'autoritarisme, i per tant l'haurem convertit en un rival molt menys eficaç i poderós del que ho era quan gaudia del màxim prestigi.

És important observar que aquí l'objectiu no és derrotar l'enemic per mitjans purament militars o econòmics, com farien els realistes (poder dur), ni atreure'l mitjançant la influència cultural, el nivell de vida, el consum, el prestigi, la governabilitat o fins i tot el bon menjar com faria el poder tou, sinó degradar-lo, caotitzar-lo, o fer-lo perdre els seus èxits democràtics. En una paraula, tornar-lo boig. És una forma nova d'obtenir la victòria, amb paciència, però sense els llarguíssims temps d'espera del poder tou. I, per descomptat, tractant d'evitar com sigui els enormes costos de la confrontació bèl·lica.

Abans hem suposat que la democràcia, els drets humans i les llibertats individuals són eixos del poder tou, doncs bé, aquí la idea és valer-se d'aquests axiomes de poder tou per penetrar i degradar, és a dir, vèncer, a aquest Estat. Pensem per un moment en quan Donald Trump va ser escollit president dels Estats Units, gairebé immediatament van sorgir denúncies revelant que els russos van tenir una ingerència vital en el procés electoral nord-americà, al punt que el propi exdirector de la CIA John Brennan va testificar davant la Cambra de Representants per assegurar que aquesta influència era certa.⁵⁵ Aquest testimoni no va ser aïllat. A l'agost de 2018, el cap dels serveis d'intel·ligència nord-americans, Dan Coats, també

---

⁵⁴ WALKER, Christopher y LUDWIG, Jessica. *The meaning of Sharp power: How authoritarian states Project influence*. 2017

⁵⁵ APUZZO, Matt. *El exdirector de la CIA testificó sobre las supuestas relaciones de la campaña de Trump con Rusia*. The New York Times. 2017.

va alertar que Rússia, novament buscava interferir en les eleccions legislatives, al que Moscou va respondre, per mitjà de la Cancelleria, que "l'acusació dels Estats Units és signe d'histèria". Tanmateix, les acusacions semblen ser certes, o com a mínim això han declarat la CIA i altres personatges de renom mundial com Jimmy Carter.⁵⁶

D'acord amb l'acusació, estaríem davant d'un cas de l'anomenat poder agut. Aquí ja no es fa servir el poder militar o la imposició per la força (poder dur) per dominar una nació ni tampoc s'utilitza la influència cultural (poder tou) per intervenir un país. El que veiem en aquest nou tipus de poder és una naturalesa encoberta per generar problemes, desordre, confrontacions, caos i inestabilitat. I el problema és que per a vèncer a aquest híbrid altament agressiu és inevitable la utilització de la confrontació directa, és a dir, l'ús del poder dur a plena capacitat. Tanmateix, ni així serà fàcil de vèncer, ja que aquest nou tipus de poder té un aliat nouat, però terrible, les tecnologies de la informació.⁵⁷

En l'exemple anterior no citàvem a Rússia de forma aleatòria, ja fa temps que els catedràtics de les Relacions Internacionals assenyalen que Rússia i la Xina són els principals sospitosos d'emprar vigorosament el poder agut. A l'antiga URSS i al gegant asiàtic se'ls acusa de ser alumnes avantatjats de les *fake news* i la posveritat.⁵⁸ No obstant això, probablement no siguin els únics (Israel seria un altre sospitós). I per descomptat, la temptació d'utilitzar aquests mètodes és molt gran per a molta gent.⁵⁹

Però tinguem paciència i esperem, que segur que vindran altres formes de poder, més dures, més toves, més o menys intel·ligents, més agudes o de formes que ni ens imaginem perquè l'últim que deixarem de banda els éssers humans, serà el poder.

---

⁵⁶ THE GUARDIAN. *Jimmy Carter: 'Illegitimate' Trump only president because of Russian meddling*. 2019.

⁵⁷ BASSETS, Lluís. *El nuevo poder "afilado"*. 2018.

⁵⁸ The Stimson Center. *China's Sharp and Soft Power*. 2018.

⁵⁹ THE ECONOMIST. *What to do about China's "sharp power"*. 2017.

PENSAMENT ECONÒMIC

EL MERCANTILISME: UN DOMINI DE MÉS DE DOS SEGLES

Si els realistes haguessin d'escollir una escola de pensament econòmic, sense cap mena de dubte, escollirien la mercantilista. I a continuació, veurem el perquè.

QUÈ ÉS EL MERCANTILISME?

S'anomena mercantilisme al conjunt d'idees polítiques i econòmiques que es van desenvolupar durant els segles XVI, XVII i la primera meitat del segle XVIII a Europa. La característica principal d'aquest corrent va ser l'orientació nacionalista. El foment de l'economia nacional i la defensa dels interessos propis subjau en tot programa de política mercantilista. Els Estats intentaven promoure el creixement material dels seus súbdits com a condició indispensable del seu propi poder. Es tracta, per tant, i en segon lloc, d'una política econòmica proteccionista i intervencionista, ja que s'entenia que era la pròpia acció del poder polític, exercida mitjançant lleis i prohibicions, el més eficaç mitjà d'aconseguir els objectius traçats. Tal intervencionisme, lluny de destorbar els interessos de la incipient burgesia mercantil i financera, va constituir en realitat una pràctica favorable pels seus negocis en aquesta fase inicial de desenvolupament del capitalisme, al permetre gaudir de condicions avantatjoses derivades de la protecció estatal. Així mateix, és comú assignar al "metal·lisme" una situació central en els objectius de la política mercantilista. Segons això, la mentalitat econòmica de l'època procediria a una vulgar identificació entre riquesa i possessió de metall preciós. Es tenia la creença que, si un Estat volia mantenir una posició rellevant en el context internacional i desenvolupar el seu poder, havia d'acumular riquesa (principalment en forma d'or i altres metalls preciosos). El que es buscava era formar l'Estat-nació més fort possible. La riquesa, simplement, era el mitjà. En funció d'aquest prejudici crisohedonista s'orientaria l'acció econòmica de l'Estat. Enriquir al príncep consistiria bàsicament en aconseguir atreure cap a les seves arques la major quantitat possible d'or i de plata. I, atès que la quantitat de metall preciós existent era finita, la disputa amb la resta dels països per assegurar la possessió de la major part es feia inevitable. Així mateix, el comerç es considerava la forma més eficaç de promoure la riquesa de la nació. La política econòmica mercantilista es va orientar, en aquest sentit, a garantir una balança de pagaments favorable per a l'economia nacional mitjançant la promulgació de mesures legals de caràcter proteccionista.

Per altra banda, el mercantilisme venia clarament influenciat pel colonialisme i la gran quantitat de metalls preciosos, matèries primes i mà d'obra barata que els països invasors van poder espoliar. La subordinació econòmica d'extenses àrees colonials extraeuropees va constituir una condició de desenvolupament capitalista de l'economia occidental. La pugna de les potències pel control de colònies s'explica fonamentalment per raons de tipus econòmic-mercantil. La rivalitat dels països per interessos mercantils va donar lloc a l'aparició d'un fenomen relativament nou: les guerres econòmiques. I d'alguna manera, els postulats mercantilistes, van servir com a base teòrica per a justificar els anys de conquestes i espoliacions que es van viure durant els segles XVI-XVIII.

En resum, les mesures mercantilistes es van centrar en tres àmbits, bàsicament. En primer lloc, es va generar una relació entre el poder polític i l'activitat econòmica que mai abans havia existit. Per altra banda, tot coincidint amb el desenvolupament de l'absolutisme monàrquic, l'Estat va començar a intervenir en l'economia de forma constant, ja que els mercaders necessitaven d'un Estat fort i poderós que els protegís per a fer negocis. I per últim, els governs influenciats pel mercantilisme, es van centrar en el control de la moneda i l'acumulació de riqueses. Així, aquests Estats, van tendir a la regulació estatal de l'economia (concessió de monopolis comercials), a la unificació del mercat intern, al creixement de la població, a augmentar la producció pròpia, controlant recursos naturals i mercats, i a protegir la producció local de la competència estrangera amb subvencions, aranzels, incrementant l'oferta monetària o fins i tot creant empreses públiques.

Tanmateix, la millor forma de sintetitzar el pensament mercantilista és citant les nou regles de Von Hornick:⁶⁰

- Que cada polzada del sòl d'un país s'utilitzi per a l'agricultura, la mineria o les manufactures.
- Que totes les matèries primeres que es trobin en un país s'utilitzin en les manufactures nacionals, perquè els béns acabats tenen un valor més gran que les matèries primeres.
- Que es fomenti una població gran i treballadora.
- Que es prohibeixin totes les exportacions d'or i plata i que tots els diners nacionals es mantinguin en circulació.
- Que s'obstaculitzi tant com sigui possible totes les importacions de béns estrangers.
- Que on siguin indispensables determinades importacions s'obtinguin a partir de l'intercanvi d'altres béns nacionals, i no d'or i plata.
- Que en la mesura que sigui possible les importacions es limitin a les matèries primeres que puguin ser transformades al país.
- Que es busquin constantment les oportunitats per vendre l'excedent de manufactures d'un país als estrangers, en la mesura necessària, a canvi d'or i plata.
- Que no es permeti cap importació si els béns que s'importen existeixen de manera suficient i adequada al país.

No obstant això, en aquestes regles hi falten algunes d'importantes. Com per exemple l'opressió econòmica dels treballadors. La gran majoria de mercantilistes estaven d'acord en que els assalariats i els grangers havien de viure en els «marges de subsistència». L'objectiu era maximitzar la producció, sense cap tipus d'atenció sobre el consum. El fet que les classes més baixes tinguessin més diners, temps lliure, o educació es veia com un problema que degeneraria en poques ganes de treballar, danyant l'economia del país. A més, aquests pensadors veien un doble avantatge en el fet de disposar d'abundant mà d'obra: per un costat perquè les indústries que es desenvolupaven en aquesta època precisaven de molta mà d'obra i per l'altra, es reforçava el potencial militar del país.⁶¹ En relació a aquest aspecte, l'economista francès Montchrestien deia que: "l'Estat ha de vetllar per la plena ocupació, ja que l'atur és un malbaratament de recursos i crea un dèficit de riqueses que haurà de ser

---

⁶⁰ VON HORNICK, Philipp Wilhelm. *Oesterreich über alles wenn sie nur wil.* 1684.

⁶¹ EKELUND, Robert B. i HEBERT, Robert F. *A History of Economic Theory and Method*, pag. 46.

cobert comprant a l'estranger. Per això cal obligar les persones a treballar i s'han de crear tallers amb aquest fi". Els seus arguments serien després recuperats per William Petty, per defensar que l'Estat "ha de posar la seva màxima atenció en utilitzar la força laboral i mantenir en ordre les seves aptituds".⁶²

Per altra banda, i tot i que Von Hornick no ho destaquï, el control monetari és una eina clau del mercantilisme que servia tant com a mesura proteccionista, com per a controlar la balança comercial. Aquesta última, la balança comercial, va ser inventada pels mercantilistes, més concretament per Edward Misselden.⁶³ Qui a l'any 1623, a l'obra *The Circle of Commerce*, va desenvolupar un concepte de balança comercial expressat en termes de debèits i crèdits, presentant el càlcul de la balança comercial per a Anglaterra des del dia de Nadal de 1621 fins al de 1622.⁶⁴

Taula 3: "Balança comercial" mercantilista.

Balanza de comercio multilateral
1. Cuenta corriente (=balanza comercial)
1. Mercancías (A)
2. Invisibles (fletes, seguros, etc.) (A)
2. Cuentas de capital
1. A corto plazo (C)
2. A largo plazo (A)
3. Transferencias unilaterales (donaciones, ayuda militar, etc.) (A)
4. Oro (C)
5. Errores y omisiones

Font: MISSELDEN, Edward. *The Circle of Commerce*. 1623.

A mode de resum, el mercantilisme és el conjunt d'idees econòmiques que consideren que la prosperitat d'una Nació-estat depèn de la quantitat de capital que pugui tenir. Aquest capital, bàsicament, està representat pels metalls preciosos que l'Estat posseeix. I com que segons els mercantilistes el volum global de comerç mundial és inalterable, l'única forma d'incrementar aquest capital és mitjançant una balança comercial positiva amb altres nacions (és a dir, que les exportacions siguin superiors a les importacions). El que suggereixen aquests autors és que el govern dirigent d'una nació hauria de buscar la consecució d'aquests objectius mitjançant una política proteccionista sobre la seva economia, afavorint l'exportació i descoratjant la importació.

Per altra banda, és important remarcar que en cap cas els autors mercantilistes són contraris al comerç, són els primers en preconitzar que els excedents s'han de vendre a l'estranger per acumular més or i plata. Ells, simplement creuen que les importacions s'han de limitar per no generar un flux de sortida de capital, i per tant de pèrdua de poder.

⁶² GRAMPP, W. *Los elementos liberales del mercantilismo inglés*. En Spengler y Allen (ed) *El Pensamiento Económico de Aristóteles a Marshall*. Tecnos. 1971. p.79.

⁶³ MISSELDEN, Edward. *The Circle of Commerce*. 1623.

⁶⁴ La idea mercantilista de «balança de comerç multilateral», nom amb el que la va batejar Misselden, correspon a l'actual noció de «balança de pagaments» i es componia de les cinc comptes que podem veure a la "Taula 5".

“L'ESCOLA” MERCANTILISTA

Gairebé tots els economistes europeus d'entre 1500 i 1750 es consideren avui en dia mercantilistes. No obstant això, aquests autors no es veien a si mateixos com a participants d'una sola ideologia econòmica, sinó que el terme va ser encunyat per Víctor Riquetti, Marquès de Mirabeau (qui els criticà durament) en 1763, i va ser popularitzat per Adam Smith al 1776.⁶⁵ De fet, Adam Smith va ser la primera persona en organitzar formalment moltes de les contribucions dels mercantilistes en el seu llibre *la Riquesa de les Nacions*.⁶⁶

El mercantilisme en sí no pot ser considerat com una teoria unificada d'economia. En realitat no hi va haver escriptors mercantilistes que presentessin un esquema general del que seria una economia ideal mercantilista, tal com Adam Smith faria més endavant per a l'economia clàssica. L'escriptor mercantilista tendia a enfocar la seva atenció en una àrea específica de l'economia.⁶⁷ Normalment, eren intel·lectuals i representants de certs gremis que els hi interessava per “X” raó que l'Estat imposés mesures proteccionistes o que devalués la moneda... Generalment, intentaven fer veure que el que ells demanaven era justament el que més beneficiaria al conjunt de l'imperi, tot i que en la pràctica no tenia perquè ser així. No seria fins després d'aquest període, que els estudiosos posteriors com Eli F. Heckscher, van integrar les diverses idees que aquests autors mercantilistes van anar deixant arreu del món.⁶⁸

Fins a cert punt, era comprensible que els autors mercantilistes no “s'agrupessin” formant una escola, ja que el mercantilisme en si mateix feia impossible que existís una teoria general econòmica al no existir cap mena d'homogeneïtat. Aquests autors veien el sistema econòmic com un joc de suma zero, on el guany d'una de les parts suposava la pèrdua d'una altra, o seguint la famosa màxima de Jean Bodin: “no hi ha res que algú guanyi que un altre no perdi”.⁶⁹ Per tant, qualsevol sistema de polítiques que beneficiessin a un grup, per definició també farien mal a un altre o altres, i no existia la possibilitat que l'economia fos emprada per a maximitzar la riquesa comuna, o el bé comú.⁷⁰ Segurament, aquest aroma a blanc o negre o a victòria o derrota portarà al lector directament a l'escola realista que abans estudiàvem. I en efecte, el mercantilisme és la base econòmica del realisme, i la justificació que tant l'Anglaterra dels Tudor i els Stuart com la resta d'imperis de l'època donaven quan treien els seus canons plens de *hard power* a passejar.

INICIS I CONSOLIDACIÓ

Cronològicament, s'ha ubicat el període corresponent al mercantilisme entre els anys 1500 a 1750, lapse durant el qual, el món sencer (conegut fins a la data), es va veure sacsejat

---

⁶⁵ NIEHANS, Jürg. *A History of Economic Theory*, p. 6. 1990.

⁶⁶ SMITH, Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 1776.

⁶⁷ LANDRETH, Harry i COLANDER C. David. *History of Economic Thought*, p. 44. 1994.

⁶⁸ HECKSCHER, Eli F. *Mercantilism*, trad. anglesa, vol. I, p. 19. 1935. EKELEND, Robert B. i TOLLISON, Robert D. *Mercantilism as a Rent-Seeking Society*, p. 9. 1983.

⁶⁹ BODIN, Jean. *Los seis libros de la república*. 1576.

⁷⁰ LANDRETH, Harry i COLANDER C. David. *History of Economic Thought*, p. 48. 1994. LANDES, David S. *The Unbound Prometheus*, p. 31. 1969.

per nombrosos successos de tota mena: intel·lectual, religiós, econòmic, social.⁷¹ En el període mercantilista, el món va viure el descobriment de les Índies occidentals; la consolidació de nacions com Espanya, França i Anglaterra; i les aportacions de Luter, Calvino i Enrique VII, en la religió de l'època. Com es veurà més endavant, el descobriment d'Amèrica, així com l'existència de colònies espanyoles i portugueses en el nou continent, van dinamitzar les relacions d'intercanvi i el comerç exterior, tant per l'obertura de nous mercats, com per l'abundància de metalls preciosos.⁷² Tot això, sens dubte, marcarà la pauta del mercantilisme i per consegüent de l'economia mundial.

El mercantilisme, que s'inicià durant el segle XVI, marca el final de la forma clàssica d'entendre l'economia a l'Edat Mitjana. Fins aquell moment, existien dues formes de “fer economia”: l'economia i la crematística. La crematística, plantejada per Tales de Milet, era l'art de fer-se ric, d'adquirir riqueses, sobre tot a través del comerç.⁷³ Tanmateix, segons Aristòtil, l'acumulació de diners en si és una activitat contra natura que deshumanitza als que s'hi dediquen.

Aristòtil mostra en nombrosos textos, com per exemple a l'Ètica a Nicòmac i la Política, la diferència fonamental entre economia i crematística.⁷⁴ Segons el grec, existeix una economia “natural” orientada a la satisfacció de les necessitats materials de les persones, que s'associa amb l'administració de la llar i amb l'art de viure de forma virtuosa i, per tant, preocupada per determinar les formes de proveir-se dels valors d'ús necessaris per a una bona vida. I la crematística, que es podia dividir en dos. Per un costat la “crematística natural”, que permetia a les famílies obtenir béns i matèries a través del comerç i que servia com a complement de l'economia “natural”. I per altra banda, la “crematística antinatural” que feia referència a aquelles operacions comercials en que algú comprava béns a un productor per a revendre'ls a altres consumidors per un preu més elevat del inicial, en aquest cas s'estava creant un valor agregat contra natura. I l'autor ho condemnava de forma radical. De manera que, per Aristòtil, l'intercanvi de béns era inevitable, però aquest intercanvi es devia circumscriure a la justícia, és a dir, sota la condició que aquells objectes que s'intercanviessin fossin equivalents i que cap de les parts involucrades en la transacció obtingués profit enganyant a l'altra. En aquest sentit, els comerciants per a Aristòtil eren considerats moltes vegades com improductius i indesitjables, per les seves pràctiques traïdores.

No va ser fins el segle XIII, que els escolàstics, amb Santo Tomàs d'Aquino al capdavant, van canviar la forma d'entendre “la crematística” de Milet i el comerç.⁷⁵ A partir de llavors, les qüestions econòmiques, poc a poc, van anar deixant de pertànyer als teòlegs i al món filosòfic.

Finalment, l'Edat Moderna és la que trenca amb això. La progressiva autonomia de l'economia enfront de la moral i la religió dona peu a pensaments econòmics nous com el

---

⁷¹ RODRÍGUEZ, O. *Estado y mercado en la Economía clásica*. Bogotá: Editorial Universidad Externado de Colombia, Colección Pretextos, número 13. 2000.

⁷² BRAUDEL, F. *Civilización material, economía y capitalismo, siglos XV – XVIII*. Tomo 2, Los juegos del intercambio. Madrid: Alianza Editorial. 1984.

⁷³ MILET, Tales de. “Crematística”.

⁷⁴ ARISTÓTELES. “Ètica a Nicómaco”. Siglo IV a.C.

⁷⁵ AQUINO, Santo Tomás de. “Suma Teológica”. Siglo XIII.

mercantilisme.⁷⁶ Aquesta enorme ruptura es realitzarà per mitjà de consellers i comerciants.⁷⁷ Així mateix, el Cristianisme es va anar adaptar a les necessitats de la burgesia: va eliminar el mèrit a la pobresa i la sanció a la riquesa (encara que va conservar la condemna moral sobre els préstecs a l'interès).⁷⁸ Les idees calvinistes van ser un nou impuls per als comerciants en particular, i per al sistema capitalista en general.⁷⁹ Per a Max Weber, el capitalisme, en el sentit modern de la paraula, neix amb el mercantilisme i el Protestantisme.

Com sabem, el mercantilisme va ser la teoria predominant durant tota l'Edat Moderna, època que aproximadament indica el sorgiment de la idea de l'Estat-nació i la consolidació econòmic social coneguda com Antic Règim a l'Europa Occidental. Tanmateix, el corrent de pensament mercantilista, de forma "extraoficial" té els seus orígens en la Itàlia renaixentista (segle XIV) i en una època en què les incipients monarquies europees desitjaven disposar del màxim de diners possible per a les seves quantioses despeses. Les teories mercantilistes buscaven satisfer aquesta demanda, i van desenvolupar una dialèctica basada en l'enriquiment. En l'àmbit nacional, el mercantilisme va portar els primers casos d'intervenció i significatiu control estatal sobre l'economia, i va ser en aquest període en el qual es va anar establint gran part del sistema capitalista modern.

Internacionalment, el mercantilisme va servir, indirectament, per impulsar moltes de les guerres europees del període, i va servir, com analitzarem durant el cas pràctic, com a causa i fonament de l'imperialisme europeu, atès que les grans potències d'Europa lluitaven pel control dels mercats disponibles al món. D'alguna manera, el mercantilisme servia per enrobustir cap a l'exterior el poder de l'Estat, subordinant l'activitat econòmica cap a aquest objectiu. Aquesta idea de dirigir el poder cap a l'exterior mitjançant l'economia, probablement, podria ser un enunciat de l'escola realista. Tanmateix, és una idea mercantilista que com veurem més endavant té grans connexions amb el realisme i per tant amb el *hard power*.

"Oficialment" l'etapa mercantilista es defineix a partir dels grans descobriments geogràfics, com a conseqüència de l'obertura de les rutes comercials marítimes pels portuguesos i espanyols entre el segle XV i 1500 (data del descobriment de Brasil). Durant aquests primers segles, l'or i la plata van fluir de forma inesgotable des dels territoris nous a Europa, en particular després de l'establiment dels virregnats de Nova Espanya i del Perú pels castellans. Els continus saquejos al nou món juntament altres esdeveniments com: els grans descobriments geogràfics, el Renaixement, la Reforma religiosa, l'aparició de l'Estat modern i el règim colonial, són els que van construir la base de l'economia mundial que a dia d'avui

---

⁷⁶ ETNER, Frances, *Mercantilisme*, en *Encyclopédie thématique Universalis*, pp. 3012. 2005.

⁷⁷ Alguns dels mercantilistes més importants van ocupar càrrecs polítics o comercials: Montchrestien va ser conseller del príncep, Jean Bodin i Charles de Montesquieu varen ser magistrats, Jean-Baptiste Colbert i Jacques Necker ministres de finances, Thomas Mun i Josiah Child dirigents de la Companyia Anglesa de les Índies Orientals, William Petty un home de negocis, John Law i Richard Cantillon financers...

⁷⁸ SILVA, J. *Introducción. En: La Riqueza de Inglaterra por el comercio exterior*. México: Fondo de Cultura Económica. 1996.

⁷⁹ BRAUDEL, F. *La dinámica del Capitalismo*. (3ª reimpresión) México: Siglo XXI editores, colección Breviarios. 2002.

gaudim o patim, depenent dels ulls amb els que ho mirem. En definitiva, la primera globalització o el “primer sistema-món”, segons l'expressió de Fernand Braudel.⁸⁰

El mercantilisme es va desenvolupar en una època en què l'economia europea estava en transició del feudalisme al capitalisme. Les monarquies feudals medievals estaven sent reemplaçades pels nous Estat-nació centralitzats, en forma de monarquies absolutes o (a Anglaterra i Holanda) parlamentàries.⁸¹

En aquesta època, el mercantilisme evoluciona de tal manera que genera un estudi apropiat i es tradueix com una “teoria” econòmica, a tal grau que es parla de polítiques econòmiques i normes econòmiques mercantilistes. Per primer cop a la història s'apliquen receptes econòmiques signades per una escola de pensament econòmic.

Així mateix, i paral·lelament a les teories mercantilistes, es van anar adoptant també les teories de la *Realpolitik* preconitzades per Nicolás Maquiavelo i la primacia de l'interès nacional en les Relacions Internacionals. La idea mercantilista que el comerç era un joc de suma zero en què les parts feien el possible per guanyar a l'altre en una dura competència, s'integraven a la perfecció dins de les teories filosòfiques de Thomas Hobbes. Aquest punt de vista pessimista sobre la naturalesa humana va inspirar part de la legislació mercantilista més dura, com les Actes de Navegació (*Navigation Acts*) introduïdes pel govern d'Oliver Cromwell o el monopoli privilegiat com la Companyia de les Índies Orientals.⁸² El mercantilisme i el realisme es complementaven a la perfecció.

Per altra banda, derivat de l'expansió militar europea i de l'incipient desenvolupament manufacturer, i com a complement de la producció clàssica de l'agricultura, el mercantilisme va incrementar notablement el comerç internacional. Els nous mercats i mines descobertes, així com els canvis tecnològics en la navegació i el creixement dels nuclis urbans, van impulsar aquest comerç exterior fins a xifres que fins aleshores no es podien ni concebre.⁸³ El que es buscava era la millora dels Estats gràcies al comerç. Tanmateix, l'acumulació “metal·lista” practicada per la majoria dels Estats europeus va portar al continent a un gran increment dels preus al segle XVI.⁸⁴

Per últim, és en aquesta època que, a nivell social, el comerciant o mercader comença a tenir reconeixement, com a resultat de les grans sumes de diners amassades gràcies al comerç, la manufactura i el transport de productes.

EVOLUCIÓ I TIPUS DE MERCANTILISME

Sembla una obvietat dir que el mercantilisme va anar evolucionant. Qualsevol persona que llegeixi aquest assaig pensarà que totes les teories, siguin econòmiques o no, evolucionen i canvien amb el temps. I té raó. Tanmateix, el cas del mercantilisme és diferent. Els autors

---

⁸⁰ BRAUDEL, F. & GEMELLI, G. *La dinámica del capitalismo*. Madrid: Alianza Editorial. 1985.

⁸¹ WILSON, Charles. *Mercantilism*, p. 10.

⁸² LANDRETH, Harry y COLANDER, David. *History of Economic Thought*, p. 53. 1994.

⁸³ ALLEN, W. *The position of mercantilism and the early development of international trade theory*. In *Events, Ideology and Economic Theory: The Determinants of Progress in the Development of Economic Analysis*, ed. R. Eagly, Detroit: Wayne State University. 1968.

⁸⁴ LANDRETH, Harry y COLANDER, David. *History of Economic Thought*, p. 43. 1994.

mercantilistes no van ser capaços de crear una escola única on agrupar tots els seus pensaments econòmics i per aquesta raó, el que un dia era negre al següent era blanc.

Les primeres teories mercantilistes, desenvolupades a principis del segle XVI, van estar marcades pel bullionisme (de l'anglès bullion: or en lingots). Aquest tipus de mercantilisme primitiu deia que qui aconseguís acumular més metalls preciosos seria el més ric.⁸⁵ Una idea molt arcaica però que no deixa de ser l'essència del pensament mercantilista. I respecte això, Adam Smith escrivia: “La doble funció que compleixen els diners, com a instrument de comerç i com a mesura dels valors, ha fet que es produeixi de manera natural aquesta idea popular que els diners fan la riquesa, o que la riquesa consisteix en l'abundància d'or i plata... Un país ric és aquell en el qual abunden els diners, i el mitjà més senzill d'enriquir-se, és pastar l'or i la plata... A causa del creixent èxit d'aquestes idees, les diferents nacions d'Europa s'han dedicat, encara que sense massa èxit, a buscar i acumular or i plata de totes les maneres possibles. Espanya i Portugal, posseïdors de les principals mines que proveeixen Europa d'aquests metalls, han prohibit la seva exportació amenaçant amb greus represàlies, o l'han sotmès a enormes taxes. Aquesta mateixa prohibició ha format part de la política de la majoria de les nacions d'Europa. Un la troba fins i tot on menys ho esperaria. En algunes antigues actes del parlament d'Escòcia, que prohibeixen, sota fortes penes, transportar or i plata fora del regne. La mateixa política es va posar en marxa a França i a Anglaterra”.⁸⁶

Durant aquest període, importants quantitats d'or i plata fluïen des de les colònies espanyoles del Nou Món cap a Europa. Pels escriptors bullionistes, com Jean Bodin o Thomas Gresham, la riquesa i el poder de l'Estat es mesuren per la quantitat d'or que posseeixen. I per tant, cada nació ha d'acréixer les seves reserves d'or a costa de les altres nacions per fer augmentar el seu poder. En paraules de Jean Bodin: “La prosperitat d'un Estat es mesura per la seva riquesa acumulada”.⁸⁷ Aquest interès cap a les reserves d'or i plata s'explica, en part, per la importància d'aquestes matèries primeres en temps de guerra, ja que els exèrcits, que comptaven amb molts mercenaris, eren pagats amb or, i llevant als pocs països europeus que controlaven les mines d'or i plata, la principal manera d'obtenir aquestes matèries primeres era mitjançant el comerç internacional. Si un Estat exportava més del que importava, la seva balança comercial era excedentària, el que es traduïa en una entrada neta de diners i, per tant, en major domini militar. Això va ser el que va portar als primers mercantilistes a proposar com a objectiu econòmic el tenir un excedent comercial. En moltes ocasions, es prohibia estrictament l'exportació d'or. Tanmateix, al segle XVIII es va desenvolupar una versió més elaborada de les idees mercantilistes, que rebutjava la visió simplista del bullionisme. Aquests nous escriptors, com Thomas Mun, situaven com a principal objectiu el creixement de la riquesa nacional, i encara que es seguia considerant l'or com la principal forma de riquesa, admetien que existien altres fonts com les mercaderies. L'objectiu d'una balança comercial excedentària seguia perseguint-se, però des d'aquest moment es veia interessant importar mercaderies d'Àsia per mitjà d'or per revendre després aquests béns en el mercat europeu amb importants beneficis. D'alguna manera, s'havia “perfeccionat” la teoria. Es seguia buscant el superàvit comercial, però sense renunciar a més possibles beneficis. Aquesta nova visió

---

⁸⁵ COLEMAN, D. *Revisions in Mercantilism*. London: Methuen. 1969.

⁸⁶ SMITH, Adam. *Riqueza de las Naciones*, Libro IV, capítulo I. 1776.

⁸⁷ BODIN, Jean. *Los seis libros de la República*. 1576.

rebutjava l'exportació de matèries primeres, ja que un cop transformades en béns finals constituïen una font de riquesa molt major. Mentre el bullonisme havia afavorit l'exportació en massa de llana de la Gran Bretanya en busca d'or, la nova generació de mercantilistes recolzava la prohibició total d'exportar matèries primeres i propugnava el desenvolupament d'indústries manufactureres domèstiques. Com es pot apreciar, era pràcticament impossible crear una "escola" mercantilista unificada. Quan la primera generació de mercantilistes estava a favor d'exportar les matèries primeres, arriba la nova generació i va i ho prohibeix.

Per altra banda, com ja hem comentat abans, i a diferència d'altres corrents de pensament econòmic com el lliurecanvisme, el mercantilisme no tenia una teoria unificada que es replicava a tots els països igual. És per això, que pràcticament a cada país, i fins i tot a vegades dintre d'una mateixa nació, es trobaven mercantilismes diferents. Evidentment no eren teories oposades però, tenien unes especificacions concretes que variaven segons el territori en el que s'havien conformat.

FRANÇA

A França, el mercantilisme neix a principis del Segle XVI, poc temps després del reforçament de la Monarquia. Tanmateix, no seria fins al segle XVII, quan amb Jean-Baptiste Colbert, ministre de finances durant 22 anys, s'impulsarien les idees mercantilistes al país. Fou tant important la figura de Colbert a França, que el mercantilisme francès és col·loquialment conegut com a *Colbertisme*.⁸⁸ Amb Colbert, el govern francès es va implicar molt en fer créixer les exportacions i en eliminar els obstacles al comerç, reduint les taxes duaneres interiors i construint una important xarxa de carreteres i canals.

Per altra banda, el colbertisme destacà per la política de creació del que es coneixia com a Manufactures Reials. Que eren instal·lacions industrials fundades per iniciativa dels monarques absolutistes de l'antic règim. La majoria d'aquestes "indústries públiques" es dedicaven a fabricar productes estratègics o de luxe. En ambdós casos consumibles que, en primer lloc, satisfien la demanda de la pròpia Monarquia, i en segon terme, s'exportaven.

En definitiva, les polítiques desenvolupades per Colbert van resultar eficaces, i van permetre que la indústria i l'economia franceses creixessin considerablement durant aquest període, convertint a França en una de les majors potències europees. Tanmateix, tot i que França va destacar a nivell comercial, mai va arribar a ser la gran potència en aquest àmbit, com si ho van ser Anglaterra o Holanda.⁸⁹

ANGLATERRA

A Anglaterra, el mercantilisme aconsegueix el seu apogeu durant el període anomenat de Long Parliament (1640-1660). Tanmateix, les polítiques mercantilistes també es van aplicar durant els períodes Tudor i Stuart, especialment amb Robert Walpole com a principal

---

⁸⁸ COLEMAN, D.C. *Colbert, "Colbertism"*, en *The New Palgrave. A Dictionary of Economics*. The MacMillan Press. London. 1987

⁸⁹ WILLIAMS, E. N. *The Ancien Regime in Europe*, pp. 177-83. 1970.

partidari.⁹⁰ El control del govern sobre l'economia domèstica era menor que a la resta d'Europa, a causa de la tradició de la Common law i el progressiu poder del parlament.⁹¹

Els monopolis controlats per l'Estat s'havien estès, especialment abans de la primera Revolució anglesa. No obstant això, sovint eren qüestionats, ja que els autors mercantilistes anglesos estaven dividits sobre la necessitat de control de l'economia interior. La majoria d'autors anglesos posaven la mira en el control del comerç internacional. Es van posar en marxa un ampli ventall de mesures destinades a afavorir l'exportació i penalitzar la importació. Es van instaurar taxes duaneres sobre les importacions i subvencions a l'exportació. I es van prohibir les exportacions d'algunes matèries primeres. A l'interior, la transformació de terres no conreades en terreny agrícola va tenir un efecte durador. Els mercantilistes pensaven que, per fer créixer el poder d'una nació, totes les terres i recursos havien d'utilitzar-se al màxim, el que els va portar a embarcar-se en grans projectes com el drenatge de la regió dels fens (pantans de la plana de Bedford).⁹²

Per altra banda, les *Navigation Acts* van ser una de les polítiques més importants de l'era mercantilista anglesa. Aquests "Actes de Navegació", els qual analitzarem més endavant quan ens centrem en el cas pràctic, prohibien als comerciants estrangers fer comerç interior a Anglaterra.⁹³ De manera que, cada vegada que Anglaterra augmentava el nombre de colònies, instaurava regles per autoritzar a produir només matèries primeres i a comerciar únicament amb Anglaterra en el territori colonitzat. Això va conduir a progressives tensions amb els habitants d'aquestes colònies i va ser una de les principals causes de la Guerra d'Independència dels Estats Units.

D'aquesta manera, les polítiques mercantilistes van contribuir, en gran mesura, a que Anglaterra es convertís en la potencia econòmica internacional que és avui. Així com la major potència comercial (rutes marítimes) de la història. Com escrivia el poeta James Thomson: "Rule, Britannia! Britannia, rule the waves. / Britons never, never, never will be slaves".⁹⁴

ESPANYA I L'ARBITRISME

La revolució dels preus que va afectar a tota Europa des del segle XVI, va tenir el seu origen en l'arribada a Espanya de les remeses anuals de metalls preciosos que portava la flota d'Índies.⁹⁵ La reflexió sobre les seves causes i possibles solucions, i les constants peticions d'ordre econòmic que es feien a les Corts castellanques i de la Corona d'Aragó van generar en el que es coneix com a arbitrisme. Que es podria considerar com la primera literatura econòmica de la història, i el precedent del mercantilisme.

---

⁹⁰ Robert Walpole, primer comte d'Oxford va ser un destacat polític anglès, considerat com el primer primer ministre de la Gran Bretanya. Va ocupar el poder durant gairebé 21 anys, des de 1721 fins a 1742.

⁹¹ DAMSGAARD, Hansen, E. *European Economic History: From Mercantilism to Maastricht and Beyond*, p. 65. 2001.

⁹² WILSON, Charles. *Mercantilism*, p. 15.

⁹³ SAWERS, Larry. *The Navigation Acts Revisited*. New Series, Vol. 45, No. 2. 1992. pp. 262-284.

⁹⁴ THOMSON, James. *Rule, Britannia!* 1740.

⁹⁵ HAMILTON, Earl J. *El tesoro americano y la revolución de los precios en España, 1501-1650*. 1934.

Castella, des de la Baixa Edat Mitjana havia presenciat un enfrontament entre els interessos vinculats a l'exportació de la llana (l'aristocràtica Mesta, i l'alta burgesia de mercaders de Burgos, les fires i ports connectats amb Flandes) i els vinculats a la producció interna de draps (la baixa burgesia i el patriciat urbà de les ciutats centrals, com Segòvia i Toledo), que es van expressar en les guerres civils dels Trastàmara.⁹⁶ Aquestes constants confrontacions d'interessos necessitaven un govern que possés pau i donés solucions.⁹⁷ Arrel d'això sorgeixen els arbitris. Que no eren més que el nom que solia donar-se a les mesures que, per la seva mera voluntat, podia el rei prendre en benefici del regne, i que aquests autors premercantilistes recomanaven, generalment, amb interessos privats al darrera. Ja en la seva pròpia època, els arbitristes eren ridiculitzats per proposar mesures extravagants. De fet, durant la crisi econòmica que va afectar a Espanya durant el segle XVII es van posar en marxa moltes polítiques econòmiques sense massa coherència, incloent alteracions monetàries i fiscals que més que posar remei, van contribuir al seu aprofundiment. Després de la Guerra de Successió Espanyola (1700-1714), els governs de Felip V, van aplicar una sèrie de mesures mercantilistes d'inspiració colbertista importades de França que van millorar notablement l'economia castellana.⁹⁸

EL CAMERALISME I ELS ALTRES MERCANTILISMES

Les altres nacions també van adoptar les tesis mercantilistes en diferent grau. Els Països Baixos, que s'havien convertit en el centre financer d'Europa gràcies a la seva molt desenvolupada activitat comercial, estaven poc interessats en restringir el comerç i només a última hora van adoptar algunes polítiques mercantilistes.⁹⁹

A Europa Central i a Escandinàvia el mercantilisme es va desenvolupar després de la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648). Els emperadors Habsburg es van interessar bastant per les idees mercantilistes, però l'extensió i la relativa descentralització d'aquest Imperi feia difícil l'adopció d'aquestes mesures. Alguns Estats de l'Imperi van adoptar les tesis mercantilistes, especialment Prússia, que va tenir sota el mandat de Frederic el Gran l'economia més rígida d'Europa. Amb aquesta base doctrinal Alemanya va gestar el que es coneix com a "Cameralisme", una adaptació del mercantilisme que coneixem i que tindria influència fins al segle XIX.¹⁰⁰

Rússia sota el regnat de Pere el Gran va tractar de posar en marxa el mercantilisme sense gaire èxit, ja que no posseïa ni una base industrial, ni una classe significativa de comerciants.

Totes aquestes idees mercantilistes van alimentar els períodes de conflicte armat en els segles XVII i XVIII. Al pensar que l'estoc de riquesa és una cosa fixa, l'única manera

---

⁹⁶ MADRAZO, Santos. *Las dos Españas. Burguesía y nobleza, los orígenes del precapitalismo español*. Editorial ZYX. 1969.

⁹⁷ ANDERSON, Perry (1979) *El estado absolutista*, Madrid, Siglo XXI.

⁹⁸ COLEMAN, D.C. *Colbertism: Problems of the planned Economy*. The New Palgrave. A Dictionary of Economics. The MacMillan Press. London. pp 51-57. 1990.

⁹⁹ O'BRIEN, Patrick. *Mercantilism and Imperialism in the Rise and Decline of the Dutch and British Economies 1585-1815*. 2000.

¹⁰⁰ TRIBE, Keith. *Cameralism and the Science of Government*. University of Keele. 1984. pp. 263-284.

d'augmentar la riquesa d'un país era en detriment d'un altre. D'aquesta manera, moltes guerres, entre les quals cal comptar les guerres anglo-holandeses, franc-holandesa, i franc-anglesa van ser ocasionades per les doctrines que preconitzaven el nacionalisme econòmic.

Per altra banda, i com seguirem veient més endavant, el mercantilisme va contribuir també al desenvolupament de l'imperialisme, ja que totes les nacions que podien, intentaven apoderar-se de territoris per fer-se amb matèries primeres. Al llarg d'aquest període, el poder de les nacions europees es va estendre per tot el planeta. Aquesta expansió, a més d'espoliar regions senceres va crear monopolis, com les britàniques Companyia de les Índies o la Companyia de la Badia d'Hudson; o la francesa Companyia de les Índies Orientals.

L'ESFONDAMENT DEL MERCANTILISME

La confiança en el mercantilisme va començar a decaure al final del segle XVIII, moment en el qual les teories d'Adam Smith i d'altres economistes clàssics van anar guanyant favor en l'Imperi Britànic, i en menor grau en la resta d'Europa (amb l'excepció d'Alemanya, on l'Escola Històrica d'Economia va ser la més important durant tot el segle XIX i començaments del XX).

Un bon nombre d'estudiosos havien assenyalat ja alguns errors importants en les teories mercantilistes bastant abans que Adam Smith desenvolupés una ideologia que pogués reemplaçar-les completament. Van haver-hi crítics com Dudley North, John Locke o David Hume que van atacar els fonaments del mercantilisme, i al llarg del segle XVIII va anar perdent el favor que havia tingut.

Els mercantilistes eren incapaços d'entendre nocions com la de l'avantatge comparatiu (encara que aquesta idea només va arribar a ser entesa amb David Ricardo en 1817) i els beneficis del comerç. En les teories econòmiques modernes, el comerç no s'entén com un joc de suma zero entre competidors com diuen els mercantilistes. Com veurem a continuació, les dues parts es poden veure beneficiades, per la qual cosa es tracta més d'un joc de suma positiva.

David Hume, per la seva banda, va apuntar a la impossibilitat del gran objectiu mercantilista: aconseguir una balança comercial positiva constant. Ja que, a mesura que els metalls preciosos entren en un país, l'oferta s'incrementa i el valor d'aquests béns en aquest estat comença a reduir-se respecte a altres béns de consum. Per contra, en l'estat que exporta els metalls preciosos, el valor comença a créixer, i arriba un moment en què no compensa exportar béns del país amb alts preus a l'altre país, que ara tindria nivells de preus menors, i la balança comercial acabaria revertint-se per si mateixa. Els mercantilistes no van entendre aquest problema, i van argumentar durant molt de temps que un increment en la quantitat de diners simplement significava que tothom era més ric.¹⁰¹

Aquestes i moltes altres incongruències van acabar per enterrar les teories mercantilistes. En els països com el Regne Unit, on les monarquies absolutistes van

---

¹⁰¹ EKELUND y HEBERT, *Historia de la Teoría Económica y de su método*, pág. 43. MacGrawHill.

desaparèixer ràpidament, el mercantilisme va morir de forma més ràpida.¹⁰² De fet, és lògic. Com deia Adam Smith, el mercantilisme no era més que una “economia al servei del Príncep”, sense la presència de Dèspotes, el mercantilisme es tornava inservible. Tanmateix, s’ha de reconèixer que, a pesar dels seus errors, el mercantilisme va suposar la primera vegada que l’economia entrava en la vida política i pública de forma oficial. I com comentarem de nou més endavant va ser clau per a la creació dels Estats-nació.

Per últim, encara avui els estudiosos no es posen d’acord en el motiu pel qual el mercantilisme va ser la ideologia o teoria econòmica dominant durant dos segles i mig.¹⁰³ Un grup, representat per Jacob Viner, argumenta que el mercantilisme va ser simplement un sistema molt directe i que comptava amb prou sentit comú. No obstant això, es sustentava sobre una sèrie de fal·làcies lògiques que no podien ser descobertes per la gent de l’època, atès que no tenien les eines analítiques necessàries. Una altra escola, recolzada per economistes com Robert B. Ekelund, entén que el mercantilisme no era un error, sinó el millor sistema possible per a aquells que el van desenvolupar. Aquesta escola argumenta que les polítiques mercantilistes van ser desenvolupades i posades en pràctica per comerciants i governants, l’objectiu era incrementar al màxim els beneficis empresarials i de rebot els dels governs, que per la seva banda, es beneficiaven pel cobrament dels aranzels i els pagaments dels mercaders.¹⁰⁴

---

¹⁰² És cert que encara avui Anglaterra té monarca, però van ser els primers en limitar els poders de la Monarquia en benefici del Parlament. (Segle XVII).

¹⁰³ EKELUND y HEBERT, *Historia de la Teoría Económica y de su método*, pág. 61. MacGrawHill.

¹⁰⁴ Niehans, Jürg. *A History of Economic Theory*, p. 19.

EL LIBERALISME I LA “FUNDACIÓ” DE L’ECONOMIA

Es coneix com a liberalisme a la doctrina econòmica que es va originar a la Gran Bretanya, bàsicament, al segle XVIII com a resposta als privilegis de la noblesa que poc aportaven a la societat i el mercantilisme, que defensava la intervenció intensiva de l'Estat en l'economia. Aquesta nova doctrina, fonamentalment, proposava limitar la intervenció de l'Estat en els assumptes econòmics. Es basa en la idea que el lliure mercat és la forma natural del funcionament de l'economia i que aquesta produeix progrés i prosperitat.

L'economia clàssica va reorientar el pensament econòmic allunyant-se de l'enfocament mercantilista, que basava les polítiques econòmiques en les preferències dels governants o les classes socials. D'alguna manera, els nous economistes clàssics, pretenien “teoritzar” l'economia i crear “veritats universals” com si d'una ciència exacta es tractés. I en certa manera, ho van aconseguir.

Els clàssics van emfatitzar els beneficis del lliure comerç i van desenvolupar una anàlisi organitzada del valor dels béns i serveis com a reflex del seu cost de producció.¹⁰⁵

D'acord amb el liberalisme econòmic, la lliure interacció de l'oferta i la demanda ens portarà a un equilibri òptim entre producció i consum. Així, quan un bé o servei ha estat demanat pels consumidors, el seu preu augmenta, això portarà a que alguns consumidors busquin substituïts i altres deixin de comprar. Els oferents, per la seva banda, es veuen incentivats pels alts preus a invertir en capacitat i augmentar la producció. D'aquesta manera, a través d'incentius econòmics, el mercat arribarà a un equilibri tant en el mercat del mateix bé i servei, com en els mercats dels factors productius (capital, treball i tecnologia).

Lligat amb lo anterior, i confiant en l'eficiència del mercat, l'economia lliurecanvista creu que les intervencions de l'Estat trenquen aquest equilibri natural de l'oferta i la demanda generant ineficiència. De manera que, per aquests autors, el paper de l'Estat s'hauria de limitar a garantir el compliment dels acords i contractes establerts lliurement per les persones i empreses. Aquesta idea s'associa al concepte de “*Laissez Faire, laissez passer*”, un concepte d'origens fisiòcrates a on l'Estat s'ha de limitar a “deixar fer, deixar passar”.¹⁰⁶ Així mateix, els Estats també han de fer tot el possible perquè les empreses estiguin còmodes dins d'un país, ja que segons Adam Smith, del que després seguirem parlant, per a que una economia funcioni es necessita població que treballi i que sigui productiva, i no hi ha cap entitat que generi més treball que una empresa.¹⁰⁷

La divisió del treball és un altre dels axiomes claus d'aquesta escola de pensament. Si cadascú es concentra en allò que és millor la nostra productivitat augmentarà. Tanmateix, per a poder-nos especialitzar en alguna cosa és necessari tenir un mercat molt gran per poder dividir el treball, si no és així, no serem capaços de produir-ho tot. Per aquesta simple raó els economistes clàssics advoquen per l'apertura comercial i, per tant, per la supressió de barreres al comerç, per aconseguir un mercat lo suficientment gran com per a poder-nos abastir de

---

¹⁰⁵ GÓMEZ, López Roberto. *Evolución científica y metodológica de la economía*. 2012.

¹⁰⁶ GOURNAY, Vincent de. Frase cèlebre. Segle XVIII.

¹⁰⁷ SMITH, Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Primer paràgraf de “la Introducció a l'obra”. 1776.

manera completa.¹⁰⁸ Gràcies a la divisió del treball s'aprofiten els avantatges comparatius (Teoria de David Ricardo que veurem més tard) dels països, per aconseguir majors economies d'escala, promoure la destrucció creativa i destruir els privilegis de grups d'interès protegits per alguna regulació injustificada.¹⁰⁹

ORIGENS I CONSOLIDACIÓ

“Oficialment” el liberalisme econòmic es diu que va començar al voltant del segle XVIII. Tanmateix, a la pràctica, l'escola clàssica es va anar desenvolupant poc temps després d'haver-se originat el capitalisme occidental. Molts historiadors daten aquest moment en el període en el qual va col·lapsar el treball de servitud a Anglaterra, juntament amb la creació en 1555 de la primera societat anònima.¹¹⁰ No obstant això, en el present assaig farem cas a la data “oficial” i direm que el liberalisme econòmic sorgeix al segle XVIII, durant la Il·lustració i la Revolució Industrial (1760) i, com a conseqüència de la pugna contra el sistema polític-econòmic absolutista. En aquest context, les revolucions burgeses europees, produïdes en el període que va de 1789 a 1848, donen lloc a un nou tipus d'Estat, conegut com a Estat liberal.

El liberalisme va ser inicialment formulat per William Petty, Richard Cantillon i David Hume, tanmateix, Adam Smith va ser qui el va acabar consolidant en el seu llibre: *Una investigació sobre la naturalesa i causes de la riquesa de les nacions* (1776), on sosté que les relacions comercials s'han de fer en un marc de llibertat i igualtat de condicions, de manera que siguin les forces del mercat i les dinàmiques pròpies del joc de l'oferta i la demanda les que regulin i equilibrin l'economia.¹¹¹ En aquest escenari, el paper de l'Estat es reduiria, doncs, a la defensa de la llibertat de l'activitat econòmica. És just amb aquesta obra de Smith que l'economia es comença a considerar àmpliament com una ciència. De fet, la publicació d'aquest llibre s'ha arribat a qualificar com el veritable naixement de l'economia com una disciplina científica independent, ja que fins aquell moment, s'englobava dins de la filosofia. I tot i que alguns autors mercantilistes van fer les primeres passes perquè l'economia fos considerada ciència, van ser Adam Smith i els posteriors autors lliberals els qui, finalment, ho van aconseguir.

L'obra del escocès parteix d'una premissa inusual i que fins i tot molts mercantilistes i realistes defensarien: la gent és egoista. L'autor defensa que la societat és egoista, i que aquest egoisme individual ens porta a una harmonia col·lectiva. Tothom va a la seva, cadascú persegueix els seus propis interessos i, per tant, no hi ha confrontacions. Aquest interès propi,

---

¹⁰⁸ SMITH, Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 1776. RICARDO, David. *Principios de economía política y tributación*. 1817.

¹⁰⁹ La destrucció creativa en economia és un concepte ideat pel filòsof sociòleg alemany Werner Sombart i popularitzat per l'economista austríac Joseph Schumpeter en el seu llibre *Capitalisme, socialisme i democràcia* (1942). Amb ell descriu el procés d'innovació que té lloc en una economia de mercat en el qual els nous productes destrueixen velles empreses i models de negoci.

¹¹⁰ La Companyia de Moscovia (en anglès: Muscovy Company) va ser una companyia comercial fundada a Londres el 1555, la primera gran empresa creada com a societat anònima, precursora d'un tipus de negoci que aviat floriria a Anglaterra. La Companyia de Moscovia va tenir el monopoli del comerç entre Anglaterra i Moscovia (Principat o Gran Ducat de Moscou, el nom entre els segles XIV i XVI de l'Estat rus) fins 1698 i va sobreviure com a empresa comercial fins a la Revolució russa de 1917. (WILLAN, T.S. *The Early History of the Russia Company*, 1956).

¹¹¹ SMITH, Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 1776.

simplement, ens porta a moure'ns i a prosperar. En paraules d'Adam Smith: "No és per la benevolència del carnisser, del cerveser i del forner que podem comptar amb el nostre sopar, sinó pel seu propi interès".¹¹² En definitiva, la conducta humana portaria naturalment a l'home a buscar el seu propi benefici, i en aquest procés, motoritzaria el procés productiu de la nació, el qual hauria de conduir a la riquesa i al progrés i, per tant, al bé comú de tota la societat.¹¹³

Durant el segle XIX, el liberalisme econòmic va guanyar terreny. El creixement dels mercats i dels factors de producció va fer que els governs, influenciats pels industrials, comerciants i inversors, adoptaren una sèrie de mesures econòmiques de caire liberal, com la lliure circulació de productes, de capital i de treballadors. Així, es va accelerar el procés d'industrialització, la creació de mercats mundials i el sorgiment de grans empreses. Tanmateix, l'hegemonia lliurecanvista no va ser tan senzilla com sembla. I, evidentment, no va estar exempta de detractors.

D'una banda, el lliurecanvisme pretenia acabar amb els ineficients privilegis que el mercantilisme havia atorgat arreu d'Europa. La principal veu crítica en contra d'aquests privilegis fou la de David Ricardo. El famosíssim economista anglès va ser l'altre gran exponent de l'economia clàssica, i el primer en oposar-se a les *Corn Laws*.¹¹⁴ L'autor, que es va enfrontar als terratinents a la Càmera dels Comuns, deia que aquestes lleis proteccionistes, només beneficiaven als propietaris de les terres i que anaven totalment en contra del creixement econòmic.¹¹⁵ Tanmateix, Ricardo, amb la seva *Teoria de la renda de la terra* i la demostració del que eren els *rendiments decreixents*, va intentar convèncer a Anglaterra. I tot i que va costar, finalment es van suprimir les *Corn laws* al 1846, 23 anys després de la mort de l'autor.¹¹⁶ Com és pot apreciar, el lliurecanvisme ja va néixer convencent als demés (*soft power*).¹¹⁷

Per altra banda, no seria l'única vegada que el lliurecanvisme hauria de persuadir algú. Com sabem, el mercantilisme tenia una certa tradició proteccionista, i per molt que els pioners britànics diguessin que el lliurecanvisme, i per consegüent l'obertura comercial, era la millor opció, no totes les nacions estaven disposades a seguir-los. De manera que, David Ricardo va haver de vestir-se novament de comercial per tornar a vendre una nova explicació, aquest cop la *Teoria del Comerç Internacional*, més coneguda com a *Teoria dels Avantatges Comparatius*, una idea que reinventava totalment la *Teoria dels Avantatges Absoluts* d'Adam Smith.¹¹⁸

---

¹¹² SMITH, Adam. *La Riqueza de las Naciones*. Madrid. Alianza Editorial S.A.. 2002.

¹¹³ Adam Smith no és el primer en parlar de l'interès propi. Bernard de Mandeville ja en va parlar a la seva obra: *La fàula de les abelles, vicis privats, virtuts públiques*. 1732. David Hume a la seva obra: *Tractat de la naturalesa humana*, també en va parlar al 1739.

¹¹⁴ Les lleis dels cereals (o *Corn Laws* en anglès) van ser aranzels a la importació de cereals a la Gran Bretanya, vigents entre el segle XII i 1846 (any de la seva derogació definitiva), establertes per protegir els preus del gra britànic domèstic contra la competència de l'exterior.

¹¹⁵ PRAT, Sabartés, Marc. *Apunts de classe: Història del pensament econòmic*. 2017. RICARDO, David. *Principios de economía política y tributación*. 1817.

¹¹⁶ SCHONHARDT-BAILEY, C. *From the Corn Laws to Free Trade: interests, ideas, and institutions in historical perspective*, Cambridge, Mass.; London. 2006.

¹¹⁷ RICARDO, David. *Principios de economía política y tributación*. 1817.

¹¹⁸ Segons Adam Smith en un context de comerç internacional cada país ha d'especialitzar-se en allò que té avantatge absolut. És a dir, en aquell producte que menys cost (temporal, material o monetari) tingui. No obstant això, tot i que la hipòtesi de Smith era bona, la idea de l'avantatge absolut com a motor de comerç internacional va resultar ser massa simplista per a la realitat. Ja que, segons l'escocès, existirien

Bàsicament, Ricardo va demostrar que, si cada país s'especialitza en allò que té avantatge comparatiu (dit de forma vulgar, en allò que és menys dolent comparat amb l'altre nació) tots dos països guanyaran.¹¹⁹ L'anàlisi ricardiana es centrava en el cost d'oportunitat, no en la productivitat.

Tanmateix, tot i que les idees lliurecanvistes semblaven difícils de rebutjar, algunes nacions ho van continuar fent. Bàsicament, Alemanya, a on l'historicisme alemany i la seva *Teoria de la indústria naixent* va combatre les hipòtesis ricardianes.¹²⁰

Així mateix, el liberalisme va seguir acumulant enemics. Al principi, les teories lliurecanvistes van portar una certa igualtat política, però que no es va veure reflectida en el camp econòmic i social. D'aquesta esquerra, va sorgir el pensament marxista, que fou profundament crític amb el sistema liberal. Més endavant, altres autors com John Maynard Keynes, també rebatrien alguns dels postulats clàssics. Tanmateix, la realitat és que, gràcies a aquests primers grans economistes i la contundència de les seves teories, l'economia és considerada avui dia una ciència. I sobretot, com veurem, la Gran Bretanya va poder consolidar la seva hegemonia econòmica durant gairebé un segle.

No obstant això, David Ricardo i Adam Smith no van ser els únics economistes clàssics que van existir. Thomas Malthus, John Stuart Mill, Jean-Baptiste Say... La gran majoria d'ells anglesos, van ser economistes importantíssims dins de l'escola lliurecanvista. Uns economistes que, a més de lliberals, eren força pessimistes. I és que, la visió de futur a llarg termini de molts dels clàssics era més aviat pessimista. Això va portar a molts a qualificar la disciplina de ser la ciència lúgubre. I no es devia simplement, com molts assumeixen, a la visió de Malthus i el seu sostre, sinó més aviat a un pensament generalitzat de l'escola.¹²¹ El problema no era únicament el fet que l'augment de la població portés, a causa de la competència entre aquells que busquen feina, a l'aparició i manteniment de la llei de bronze dels salaris (situació exacerbada pels avenços tecnològics que requereixen cada vegada menys treballadors) sinó també a la disminució progressiva dels recursos naturals.¹²² Sobre aquest aspecte, William Stanley Jevons, màxim exponent de l'escola marginalista juntament a Carl Menger i León Walras, va escriure *The Coal Question*. L'obra plantejava la qüestió de la sostenibilitat del model hegemònic britànic a causa de la naturalesa finita del carbó (de bona qualitat), material

---

casos en que no podria donar-se el comerç. David Ricardo i *la Teoria dels Avantatges Comparatius* van concretar de forma més precisa la idea que rondava Smith.

¹¹⁹ L'explicarem de forma més detallada durant el cas pràctic.

¹²⁰ LIST, Friedrich. *The National System of Political Economy*. 1841. (Alexander Hamilton i Daniel Raymond van parlar de la indústria naixent abans que List. Tanmateix, aquest últim va ser qui millor va desenvolupar la teoria)

¹²¹ MALTHUS, Thomas. *An Essay on the Principle of Population*. 1798.

¹²² La llei de ferro dels sous, també coneguda com a llei de bronze dels salaris, va ser una teoria econòmica exposada per alguns economistes clàssics a finals del segle XVIII i principis del XIX, segons la qual els salaris reals tendeixen "de manera natural" cap a un nivell mínim, que correspon a les necessitats mínimes de subsistència dels treballadors. Qualsevol increment en els salaris per sobre d'aquest nivell provoca que les famílies tinguin un major nombre de fills i per tant un increment de la població, amb el consegüent augment de la competència per obtenir una ocupació que farà que els salaris es redueixin de nou a aquest mínim. (RICARDO, David. *Iron law of wages*. 181.)

vital per a la Revolució Industrial.¹²³ D'alguna manera, aquesta predicció "pessimista", com veurem, si que es va complir. Tanmateix, no va ser únicament per culpa del carbó.

Per últim, a diferència del que passava amb el mercantilisme, aquí sí que trobem una "escola" econòmica com a tal, amb un líder (Adam Smith) i molts seguidors i deixebles, amb unes estructures i teories comunes. És per aquesta raó, principalment, que no és necessari analitzar com era el lliurecanvisme a cada país, ja que més o menys, el pensament econòmic clàssic es va anar difonent de forma homogènia des d'Anglaterra a tota la societat europea.

---

¹²³ JEVONS, William Stanley. *The Coal Question: an enquiry concerning the progress of the Nation, and the probable exhaustion of our coal-mines*. 1865.

MARC PRÀCTIC

INTRODUCCIÓ AL MARC PRÀCTIC

A partir d'aquí, i ara que ja tenim un potent marc teòric, el que farem és veure com tots aquells conceptes que descrivíem abans es reflecteixen en un cas pràctic real, més concretament en la història anglesa, i en algunes ocasions europea, dels segles XV-XX. Així que, des d'aquest precís instant ens endinsem en el passat.

El que farem és una compilació de la història de la Gran Bretanya a través dels mecanismes teòrics que hem anat estudiant. És a dir, no analitzarem tots i cadascun dels capítols de la història anglesa, sinó que simplement ens aturarem en aquells que ens ajudin a veure les interrelacions entre el pensament econòmic i les Relacions Internacionals. Evidentment, i perquè el lector no es perdi, ho farem de forma cronològica i en tot moment contextualitzarem el període. Començarem amb els Tudor al 1485 i acabarem al 1901 amb la mort de la reina Victoria.

La història d'Anglaterra, igual que la dels seus homòlegs europeus, està plena de capítols de *hard* i *soft power*. Durant les següents pàgines els anirem desgranant poc a poc i els analitzarem des del punt de vista del pensament econòmic.

Per últim, és important que el lector hagi paït tot el que s'ha estudiat al marc teòric, ja que a partir d'ara no ens aturarem a explicar cada punt que faci referència a la teoria, sinó que la veurem plasmada de forma directa en exemples històrics i, per a poder seguir l'escrit, es necessita un cert "domini" del marc teòric.

L'ANGLATERRA MERCANTILISTA (1500-1750)

ELS TUDOR: ELS PIONERS DEL MERCANTILISME (1485-1603)¹²⁴

HENRY VIII: LA ROYAL NAVY I LA GRAN "DEGRADACIÓ" (1509-1547)

Al Regne Unit, el mercantilisme va aconseguir el seu apogeu durant el període anomenat del *Long Parliament* (1640-1660). Tanmateix, les primeres polítiques mercantilistes es van aplicar durant els períodes Tudor i Stuart.¹²⁵

Amb l'ascens dels Tudor (Henry VII, fundador de la casa dels Tudor) al tro al 1485 i el final de les Guerres de les Roses comença la nostra aventura anglesa, i segons els historiadors, es posa fi a l'edat mitjana britànica.

Els Tudor, que van regnar durant 118 anys a l'illa, i especialment Henry VIII, van posar les bases perquè Anglaterra fos una gran nació comercial, però també una potència imperial. El biògraf JJ. Scarisbrick diu que Henry VIII mereixia el títol de "Pare de l'armada anglesa".¹²⁶ L'extravagant rei britànic era un apassionat del militarisme i les armes, i en gran part, va ser l'impulsor de la coneguda com a *Royal Navy*. Va heretar set petits vaixells de guerra del seu pare i va agregar dues dotzenes més a inicis de 1514. A més dels construïts a Anglaterra, va comprar vaixells de guerra italians i hanseàtics. En poc temps, "Henry l'imperial" havia arreplegat 24 vaixells, 5000 marines de combat i 3000 mariners. Va ser la força naval més poderosa fins a la data en la història d'Anglaterra.

La *Royal Navy* de Henry VIII es va enfrontar a l'armada francesa a la batalla de Solent al 1545. Els britànics van superar a la flota francesa als seus ports, van prendre el control del Canal de la Mànega i van bloquejar Brest. Al 1547, any de la mort "d'Henry l'imperial", la seva flota comptava ja amb 58 navilis, a més dels dos estendards de l'armada: el Henry Grâce a Dieu (Great Harry) i el Mary Rose.¹²⁷

Henry va ser el primer rei a organitzar l'armada com una força permanent, amb una estructura administrativa i logística, finançada pels ingressos fiscals.¹²⁸ Per primer cop a la història, i en plena expansió del pensament mercantilista, l'Estat finançava directament

---

¹²⁴ Veure annex: arbre genealògic família Tudor.

¹²⁵ Els Tudor van ser els primers en aplicar polítiques mercantilistes com a tal al rodejar-se d'economistes d'aquesta escola. Tanmateix, Edward III al 1347 va introduir el "*poundage*", un impost a l'exportació de la llana i un aranzel a la importació de teles de llana, per protegir els interessos nacionals. Edward III va atorgar el monopoli de l'exportació de llana a petits grups de mercaders, a canvi de que acceptessin recaptar els impostos de la llana en nom del rei. Aquest monopoli va servir per acabar amb el negoci dels italians i altres comerciants estrangers que havien predominat en l'exportació d'aquest bé. D'aquesta manera, es podria dir que el gran pioner mercantilista va ser Edward III.

¹²⁶ SCARISBRICK, J.J. *Henry VIII*. 1968. pp 500-1.

¹²⁷ MEMORIAS DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA. *Estado de la marina inglesa en 1558*. 1832. Disponible a:

<https://books.google.es/books?id=F8GAAAAYAAJ&pg=PP9&focus=viewport&hl=es&output=html>

¹²⁸ LOADES, David. *The Tudor Navy: An administrative, political and military history*. 1992.

l'armada. Una armada que, posteriorment, serviria a Anglaterra per expandir-se territorial i comercialment.¹²⁹

Per altra banda, i en plena bel·licositat europea, Henry VIII, abans de morir, va centrar la seva atenció personal en fundar les drassanes reials, plantar arbres per a la construcció naval, promulgar lleis per a la navegació terrestre, protegir la costa amb fortificacions, establir una escola per a la navegació i designar els rols d'oficials i mariners.¹³⁰

Per últim, tot i que efectivament Henry VIII va construir l'organització i la infraestructura de la Marina, la història diu que aquella armada pionera no va ser un arma útil. Va guanyar batalles, sí. Però, no tenia una estratègia, simplement superava en número als oponents. Tanmateix, va servir per a la defensa contra les invasions i per millorar el prestigi internacional d'Anglaterra.¹³¹ Però sobretot, va suposar un canvi de tendència a nivell polític al país. Per primer cop a Anglaterra, l'economia en forma d'impostos, i la política, en aquest cas a nivell militar, estaven començant a cooperar, i com sembla, en pro del poder dur. Com ja estava succeint a la major part d'Europa, el mercantilisme arribava a la Gran Bretanya. I amb ell, els "primers economistes" tocaven poder.

La creació de la *Royal Navy*, la construcció de defenses, la repressió contra les insurreccions, la guerra amb Escòcia i la participació en una guerra continental molt costosa contra França van tenir uns costos enormes per Anglaterra. Aproximadament, s'estima que el cost total de la guerra i la defensa entre 1539 i 1547 va ser bastant superior a £ 2.000.000, encara que els procediments de comptabilitat van ser massa primitius per donar un total exacte.¹³² Sumant tot, aproximadament el 35% es va finançar amb impostos i el 32% de la venda de terres i monestirs. Tanmateix, faltava més d'un 30% del cost per cobrir i aquí és on els Tudor van començar a "jugar" amb el mercantilisme i la famosa "degradació" monetària.¹³³ Entre 1547 i 1551, la *Royal Mint*, a demanda de la Corona, va degradar la moneda per generar els ingressos necessaris. Aquesta degradació de la moneda anglesa que va introduir Henry VIII buscava reduir la quantitat de metalls preciosos que s'utilitzaven per fer les monedes d'or i plata i, en alguns casos, es van reemplaçar per metalls bàsics més barats com el coure.¹³⁴ L'objectiu principal de la política era augmentar els ingressos de la Corona a costa dels contribuents a través d'estalvis en la producció de monedes.

Pocs anys després de la mort de Henry VIII, el seu fill Edward VI, nou rei d'Anglaterra fins a 1553, va revocar la política de degradació.¹³⁵ Una política, que més enllà dels beneficis o costos econòmics que pogués tenir pel país, suposà una de les primeres relacions economia(mercantilisme)-política de la història anglesa.

---

¹²⁹ FOWLER, Elaine W. *English sea power in the early Tudor period, 1485–1558*. 1965.

¹³⁰ RODGER, N.A.M. *The Safeguard of the Sea: A Naval History of Britain 660 – 1649*. 1997. pp 184, 221 236–7.

¹³¹ ELTON, G.R. *Reform and Reformation: England, 1509–1558*. 1977. pp 309–10.

¹³² WILLIAMS, Penry. *The Tudor Regime*. 1979. pp 55–69.

¹³³ La lluita de les Monarquies europees contra les alces de preus o l'escassetat de ingressos i l'adopció de mesures monetàries per superar-les constitueixen, des de començaments de segle XVI, una evidència empírica de que les doctrines mercantilistes havien arribat al continent.

¹³⁴ LING-FAN, Li. *After the Great Debasement, 1544-51: Did Gresham's Law Apply?*. London School of Economics. p. 9. 2009.

¹³⁵ TITTLER, Robert, JONES, Norman. *A Companion to Tudor Britain*. John Wiley & Sons. 2008. p. 187.

MARY I: L'AVIA DELS MONOPOLIS COMERCIALS (1553-1558)

Tanmateix, el regnat d'Edward va ser molt curt degut a la seva prematura mort, i al 1553, la seva germana Mary I heretaria el tro. Un tro molt efímer, ja que només el gaudiria durant 5 anys, però fou suficient com per a que posés en pràctica una de les primeres grans polítiques mercantilistes a Anglaterra, la concessió del primer monopoli comercial de la història britànica: La Companyia Muscovy. Aquesta empresa es va crear al 1555 i tenia el monopoli per comerciar amb la regió de Rússia.

Probablement, el lector pugui arribar a pensar que un monopoli, tot i ser una política mercantilista, no ha de perquè considerar-se *hard power*. Tanmateix, des d'aquestes línies l'intentarem convèncer de que sí ho és. I més encara en aquella època, on el dret mercantil i la seguretat jurídica, pràcticament, ni existien.

En el moment que una corona concedia un monopoli a alguna companyia el que succeïa és que tant aquella empresa, com el país en general, gaudien d'uns privilegis que només ells podien obtenir. I si un país tercer intentava accedir o interferir en aquesta relació comercial unilateral, les conseqüències bèl·liques podien ser enormes. Amb el lliure comerç, en canvi, els Estats perden aquests monopolis d'ús. O com a mínim la gran majoria. I d'aquesta manera, qualsevol nació pot establir relacions comercials amb una altra. Així, s'acaba amb la ineficiència que suposa qualsevol monopoli.

La Muscovy Company (en anglès) té les seves arrels en la Companyia d'Aventurers Comerciants a Noves Terres (Company of Merchant Adventurers to New Lands) fundada el 1551 per Richard Chancellor, Sebastian Cabot i Sir Hugh Willoughby, que van decidir buscar el Passatge del Nord-est a la Xina.¹³⁶ La primera expedició de la Companyia d'Aventurers Comerciants va ser dirigida per Willoughby, que va ser triat per les seves habilitats de lideratge militar. La flota constava de tres vaixells i va partir de Londres el 10 de maig de 1553.¹³⁷ Tanmateix, a les illes Lofoten de Noruega, una tempesta va colpejar les naus i les va separar.¹³⁸

Finalment, i tot i que Willoughby va morir a la desembocadura del riu Varzina (Rússia), un dels vaixells dirigit per Richard Chancellor va aconseguir arribar al port del Monestir Nikolo-Korelsky al riu Dvina del Nord, prop de l'actual Arkhangelsk, regió que casualment s'havia agregat recentment a Muscovy, i quan el tsar Ivan IV va saber de l'arribada d'aquest vaixell comercial, immediatament va convidar a l'exòtic aventurer a visitar Moscou per a una audiència a la cort reial. A la reunió, el tsar rus i el representant d'Anglaterra, Richard Chancellor, van acordar que Rússia obriria les rutes comercials marítimes a Anglaterra. Fins aquell moment, Rússia encara no tenia una connexió segura amb el Mar Bàltic i gairebé tota l'àrea va ser disputada per les potències veïnes del Gran Ducat de Lituània, la corona del Regne de Polònia i l'Imperi suec. A més, la Lliga Hanseàtica tenia el monopoli del comerç entre Rússia i Europa Central i Occidental. Tanmateix, no va suposar cap problema per Anglaterra. Richard Chancellor va trobar un bon mercat per la llana anglesa i va rebre a canvi pells i altres

---

¹³⁶ OL'GA, Dmitrieva. *Britannia and Muscovy*. Yale University Press. 2006.

¹³⁷ GOLDSMIND, E. *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation, collected by Richard Hakluyt, Preacher*, Vol. III, North-Eastern Europe and Adjacent Countries, Part II: The Muscovy Company and the North-Eastern Passage. E. & G. Goldsmid, Edinburgh. 1886. p. 319.

¹³⁸ WILLIAN. T.S. *The Muscovy Merchants of 1555*. Manchester University Press. 1953.

productes continentals russos. Quan va tornar a Anglaterra al 1554, tenia cartes del tsar que convidaven a comerciants anglesos i prometien privilegis comercials.¹³⁹ S'havia creat el primer monopoli comercial de la història d'Anglaterra. Una història comercial que no havia fet més que començar.

La Companyia va ser rebatejada per Mary I d'Anglaterra com la Companyia Muscovy.¹⁴⁰ Durant més de 15 anys, el govern anglès va gaudir d'incomptables privilegis gràcies al seu particular monopoli rus. Tanmateix, al 1571 Ivan IV, tsar de Rússia, va retirar els privilegis anglesos seguint les directrius de les primeres veus cameralistes russes.¹⁴¹ El mercantilisme s'anava estenent mica en mica pel continent més vell del món.

A partir d'aquell moment, va començar una etapa de malestar entre Rússia i la Companyia anglesa. Companyia que, mica en mica, va haver de reconvertir la seva activitat al, pràcticament, deixar de comerciar amb Rússia. Al 1577 Elizabeth I, de la que parlarem a continuació, va concedir a la Companyia Muscovy el monopoli sobre la caça de balenes de les illes Spitsbergen.¹⁴² Tanmateix, aquesta nova activitat tampoc duraria molt a la Companyia ja que els competidors van impossibilitar que la Muscovy Company es fes amb el monopoli de les balenes.¹⁴³ Amb els pas dels anys, Anglaterra va deixar d'operar a Rússia i serien finalment els holandesos els que es farien amb el mercat rus al 1650.

Finalment, la Companyia Muscovy va quedar vetada pel Tsar Alexei I i va expulsar a tots els comerciants anglesos del país pel suposat recolzament que la Companyia va donar als parlamentaris durant la Guerra civil anglesa i l'execució del rei anglès Charles I al 1648.¹⁴⁴ Així seria com acabaria la vida del primer monopoli comercial britànic.

ELIZABETH I I LA COMPANYIA DE LES ÍNDIES ORIENTALS (1558-1603)

Elizabeth I, a la que ja hem presentat abans, va regnar durant més de 40 anys, del 1558 al 1603. El seu regnat va restaurar l'ordre al país després dels turbulents regnats d'Edward VI i Mary I.¹⁴⁵ Els historiadors descriuen el regnat d'Elizabeth com l'edat d'or de la història anglesa.¹⁴⁶ Una "edat d'or" plena d'exploració i d'expansió comercial a l'estranger.¹⁴⁷ I durant

---

¹³⁹ OLSON, James. *Historical Dictionary of the British Empire: K-Z*. Greenwood Publishing Group. pp 769. 1996.

¹⁴⁰ GOLDSMIND. P. 101-112.

¹⁴¹ GERSON, Armand. *Studies in the History of English Commerce in the Tudor Period*. University of Pennsylvania. 1912. p. 84.

¹⁴² SCHOKKENBROEK, Joost C.A. *Trying-out: An anatomy of Dutch Whaling and Sealing in the Nineteenth Century, 1815-1885*. 2008. p. 27.

¹⁴³ SCHOKKENBROEK. p. 28.

¹⁴⁴ COATES, Ben. *The Impact of the English Civil War on the Economy of London: 1642 - 50*. Ashgate Publishing. 2004.p. 123.

¹⁴⁵ BLACK, JB. *The Reign of Elizabeth. 1558-1603*. (Oxford History of England). 2nd ed. 1959.

¹⁴⁶ LEWIS. *English Literature in the Sixteenth Century* (Oxford, 1954). p. 1.

¹⁴⁷ Anglaterra, fins i tot en l'època mercantilista, tenia un esperit comercial enorme. I es per això, que la majoria de polítiques mercantilistes angleses el que buscaven era beneficiar als seus comerciants i poder expandir la seva influència al màxim mitjançant per exemple, subvencions a l'exportació. Mentre altres nacions preferien tancar-se, Anglaterra volia "imposar" els seus productes arreu del món. Tanmateix, com tots els mercantilistes, i com anirem veient en les properes línies, els anglesos si que van restringit bastant les importacions.

la qual es van solucionar els conflictes religiosos del país a l'instaurar l'Església d'Anglaterra i es va acabar amb l'odiat enemic espanyol.¹⁴⁸

En resum, es descriu aquesta època com un renaixement que va inspirar l'orgull nacional a través dels ideals clàssics, l'expansió internacional i l'estabilitat interna i externa. A nivell intern perquè Elizabeth I va "acabar" amb les batalles entre catòlics i protestants durant la Reforma anglesa i perquè els problemes entre el Parlament i la Monarquia no arribarien fins al segle XVII. I a l'extern, perquè després de derrotar a Espanya, Anglaterra no tenia més fronts oberts, ja que els anglesos havien estat expulsats dels seus últims llocs d'avançada en el continent europeu.¹⁴⁹ En definitiva, Anglaterra durant aquest període va tenir un govern centralitzat, organitzat i efectiu, que es va començar a centrar en els enormes beneficis que el comerç transatlàntic donava.

Elizabeth va pujar ràpidament al tren del comerç mundial. Tanmateix, ho va fer a través dels monopolis, una política mercantilista molt controvertida i que els economistes clàssics criticarien durament, un segle més tard. Es va crear la Corona de privilegis del monopoli. Una institució que atorgava el poder exclusiu de produir i vendre en el comerç nacional i internacional. De fet, i com apunten alguns historiadors anglosaxons, la creació de monopolis va arribar al seu clímax durant el regnat de la Reina Elizabeth. En paraules de l'historiador S.T. Bindoff, "(...) el principi restrictiu havia emprat, com un calamar gegant, els seus abraçadors tentacles al voltant de molts sectors del comerç i la manufactura nacional" i "en l'última dècada del regnat d'Elizabeth pocs articles d'ús comú (carbó, sabó, midó, ferro, cuir, llibres, vi, fruita...) no estaven afectats per patents de monopoli".¹⁵⁰ La competència pràcticament va desaparèixer, la que no quedava superada pels monopolis era expulsada, literalment per la pròpia Reina mitjançant *hard laws*, com va succeir amb la Lliga de Londres.¹⁵¹ El resultat de l'expulsió de la competència, com podríem esperar, va ser la rebaixa de la qualitat i l'augment del preu, de vegades fins a un 400%. Aquesta política i els monopolis en general, van ser molt discutits, fins i tot, per autors mercantilistes, ja que eren mesures que anaven en detriment de la prosperitat econòmica del país. Tanmateix, com ja hem vist al marc teòric, el mercantilisme, normalment, és així. Uns pocs guanyen, i la gran majoria perden.

Al final del regnat d'Elizabeth I es va crear el monopoli comercial més gran de la història: l'East Indian Company. Poques vegades més s'ha vist una mostra de *hard power* econòmic tan gran com el que Anglaterra va iniciar al 1600.

La Companyia de les Índies Orientals va ser una companyia privilegiada formada al setembre de 1599 per un grup d'emprenedors empresaris anglesos amb el propòsit de dedicar-se al comerç amb l'Índia Mughal i les Índies Orientals, i després amb la dinastia Qing a Xina, acabant així amb el monopoli que exercien les companyies neerlandeses sobre el lucratiu

---

¹⁴⁸ GUY, JA. *Tudor England*. 1990

¹⁴⁹ CHARLES, Carlton. *This Seat of Mars: War and the British Isles, 1485-1746*. 2002. p. 42.

¹⁵⁰ BINDOFF, S.T. *Tudor England* (Baltimore: Penguin Books, 1950), p. 228.

¹⁵¹ La Lliga de Londres era una confederació comercial i defensiva de gremis mercantils del nord i centre d'Europa que es va establir a Londres al 1157 amb aquest nom de "Lliga de Londres" amb el beneplàcit de Henry II (rei d'Anglaterra), qui els atorgà una sèrie de privilegis comercials a l'interior de la ciutat. Tanmateix, Elizabeth I, 400 anys més tard, i per pressió dels comerciants mercantilistes locals, els hi va retirar totes les concessions i els va expulsar del país.

comerç de les espècies a la regió de l'Índic.¹⁵² La Companyia va acabar prenent el control de grans parts del subcontinent indi, va colonitzar parts del sud-est asiàtic i Hong Kong després d'una guerra amb la Xina de Qing.¹⁵³

A la fi de 1600 va obtenir de la Reina Elizabeth I d'Anglaterra la Carta Reial que li va concedir el permís exclusiu per exercir el comerç amb les Índies Orientals durant 15 anys.¹⁵⁴ La carta assegurava durant aquests anys el privilegi exclusiu per comerciar amb l'Índia i amb tots els països de més enllà del cap de Bona Esperança fins a l'estret de Magallanes, excepte aquells territoris i ports que estiguessin actualment en possessió de prínceps cristians i fossin amics de la Corona. L'empresa podria fer estatuts i castigar els delinqüents amb multes o presó. A tots els súbdits anglesos se'ls prohibia comerciar amb qualsevol país dins dels límits assignats a la Companyia, llevat que tinguessin un permís especial de la Corona, sota la pena de perdre les seves naus i la càrrega, caure a la presó o un altre càstig.¹⁵⁵ Amb permís de la Muscovy Company va ser la primera gran companyia d'aquest tipus a Europa.

Els primers 22 anys va funcionar com una empresa comercial regulada, en la qual la qualitat de membre no estava restringida. Tot i que el govern anglès no tenia accions sobre la Companyia, hi exercia un control indirecte sobre ella. Segons els historiadors, l'East Indian Company va guiar els inicis de l'imperi britànic a l'Índia. Tanmateix, els britànics no van ser els primers en arribar a l'Índia, els portuguesos i els holandesos van fer-ho abans. No obstant això, els britànics van ser els amos i senyors del territori.¹⁵⁶ Com si d'un pop es tractés, Anglaterra va anar afegint tentacles al territori, fins aconseguir-lo totalment.

L'empresa va créixer fins a representar la meitat del comerç mundial, en particular amb productes bàsics que incloïen el cotó, la seda, el colorant indi, la sal, el salnitre, el te i l'opi.¹⁵⁷ Durant el seu primer segle d'operacions, l'enfocament de la Companyia era el comerç, no la construcció d'un imperi a l'Índia. Inicialment els seus viatges van arribar fins al Japó, però entre 1610 i 1611 es van instal·lar amb factories en el territori de l'Índia, on van arribar a governar grans zones amb els seus propis exèrcits, amb els quals van exercir el poder militar i van assumir les funcions administratives. La finalitat de l'empresa era guanyar diners i comerciar, per això se'ls hi havia atorgat el monopoli. Tanmateix, i com diria Maquiavel, el fi justifica els mitjans, i la Companyia de les Índies Orientals no van tenir gaires miraments a l'hora d'utilitzar tot el *hard power* possible per imposar-se a la regió. Els interessos de la Companyia van passar del comerç al territori durant el segle XVIII quan l'Imperi mogol va declinar en el poder i la Companyia de les Índies Orientals va lluitar amb la seva contrapart francesa, la Companyia Francesa de les Índies Orientals (*Compagnie Française des Indes orientales*) durant les Guerres Carnàtiques de les dècades de 1740 i 1750. Les batalles de

---

¹⁵² DESAI, Tripta. *The East India Company: A Brief Survey from 1599 to 1857*. Kanak Publications. 1984. p. 3.

¹⁵³ DALRYMPLE, William. *The East India Company: The original corporate raiders*. The Guardian. 2015.

¹⁵⁴ PRASAD, Ram Chandra. *Early English Travellers in India: A Study in the Travel Literature of the Elizabethan and Jacobean Periods with Particular Reference to India*. Motilal Banarsidass. 1980. p. 45.

¹⁵⁵ *East India Company*. Encyclopædia Britannica Eleventh Edition, Volume 8. 1911. p.835.

¹⁵⁶ WILBUR, Marguerite Eyer. *The East India Company: And the British Empire in the Far East*. Stanford, Cal: Stanford University Press. 1945. p. 18.

¹⁵⁷ CHAUDHURI, K. N. *The Trading World of Asia and the English East India Company, 1660–1760*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 1978.

Plassey i Buxar, en què els britànics van derrotar als poders bengalís, van deixar a la Companyia amb el control de Bengal i Bihar, i un important poder militar i polític a l'Índia. En les següents dècades va augmentar gradualment l'extensió dels territoris sota el seu control, controlant la majoria del subcontinent indi, ja sigui directa o indirectament a través de governants titelles locals sota l'amenaça de la força dels seus exèrcits. Un exèrcit que s'estimava que era 260 vegades més gran que el de la Gran Bretanya.¹⁵⁸

Des de Londres, Thomas Mun, Director de la Companyia de les Índies Orientals i autor mercantilista més important d'Anglaterra, justificà tots els abusos i les contínues espoliacions i demostracions de *hard power* que la Companyia realitzava a la regió asiàtica.¹⁵⁹

En resum, l'autoritat de la Companyia a l'Índia va començar al 1757 després de la batalla de Plassey i va durar fins a 1858, quan, després de la Rebel·lió a l'Índia de 1857, la corona britànica, mitjançant la *Government of India Act* de 1858, va assumir el control directe de l'Índia en forma d'un nou Raj britànic i va absorbir els exèrcits de mercenaris de la Companyia.¹⁶⁰

En definitiva, es podria concloure que, la gran política mercantilista anglesa que va iniciar Elizabeth I al 1600 a l'atorgar el monopoli de la regió de l'Índic va ser tot un èxit. Més de 200 anys de control comercial i territorial que van enriquir i enrobustir el poder d'Anglaterra i que com analitzarem després van ser claus per iniciar la Revolució Industrial. Això sí, una política que va anar acompanyada d'una bona ració de *hard power*, en aquest cas, en forma de guerres i conquestes.¹⁶¹

Per últim, tot i que el monopoli es va fundar en èpoques mercantilistes, la Companyia va seguir operant fins a mitjans del segle XIX, en plena expansió lliurecanvista. Això simplement el que significa és que, tot i que com sabem el lliurecanvisme pretenia comerciar d'una manera més *soft*, sense monopolis ni bel·licositat, la finalitat d'Anglaterra era fer diners, i si ho havia de fer mitjançant el poder dur i les antigues mesures mercantilistes ho faria volguessin Adam Smith i David Ricardo o no. Tanmateix, ho analitzarem novament després quan parlem de la Companyia de les Índies Orientals i la seva relació amb la Xina.

Tot i la necessitat d'un hereu, Elizabeth I es va negar a casar-se. Això va crear una infinitat de preocupacions per la seva successió, especialment en la dècada de 1560 quan gairebé va morir de verola. Finalment, al no deixar descendència la saga dels Tudor acabaria amb la mort d'Elizabeth i els Stuart es farien amb el tro al 1603. El casament de James IV i Margaret Tudor al 1503 ho va possibilitar. Amb aquest matrimoni, les cases reals d'Escòcia i Anglaterra es van unir. I al morir Elizabeth I d'Anglaterra al 1603, el besnét de James IV, James VI d'Escòcia, va succeir als trons d'Anglaterra i d'Escòcia com a James I en la Unió de les Corones. D'aquesta manera, els Stuart van ser monarques de la Gran Bretanya i d'Escòcia fins a

---

¹⁵⁸ BENTON, William. *Britannica, Encyclopædia*. Chicago, University, ed., *East India Company* 7, London. 1969.

¹⁵⁹ MUN, Thomas. *Un discurso de Comercio de Inglaterra a las Indias Orientales*. 1621. MUN, Thomas. *El tesoro de Inglaterra creado por el comercio exterior*. 1644.

¹⁶⁰ MILL, James. *The History of British India*. Baldwin, Cradock, and Joy. 1817. pp. 15–18.

¹⁶¹ STUART, Olson, James; SHADLE, Robert. *Historical Dictionary of the British Empire*. Greenwood. 1996. pp. 252–254.

la mort de la Reina Anne al 1714, exceptuant el període de la Commonwealth entre 1649 y 1660.

ELS STUART (1603-1714)¹⁶²

El període de Stuart va començar al 1603 amb el regnat de James I d'Anglaterra i va acabar al 1714 amb la mort de la reina Anne. Aquesta dinastia va estar plena de conflictes interns i religiosos, i una guerra civil a gran escala que va resultar en l'execució del rei Charles I al 1649. Com anirem veient en les properes pàgines, l'estabilitat política és una de les poques coses que no trobarem durant aquest segle.¹⁶³

JAMES VI D'ESCÒCIA I I D'ANGLATERRA: EL "PRIMER IMPERI BRITÀNIC" (1603-1626)

James va estar més de 20 anys en el poder. El seu govern es va caracteritzar per dues coses: els seus escàndols sexuals amb barons de l'alta noblesa europea i per regnar durant els primers anys colonials britànics. Va ser l'etapa coneguda com a "primer imperi britànic".¹⁶⁴

La primera colònia anglesa exitosa va ser Jamestown,¹⁶⁵ establerta el 14 de maig de 1607 prop de la badia de Chesapeake. El viatge comercial que la va "descobrir" va ser finançat i coordinat per la London Virginia Company, una societat anònima que buscava or. El viatge, en part, va ser finançat per subvencions de la Corona anglesa, que més endavant també atorgaria subvencions a altres companyies que volguessin "descobrir" noves terres.

Els primers anys de la colònia van ser extremadament difícils, amb taxes de mortalitat molt altes per malaltia i fam, guerres amb indis locals i poc or. La colònia va sobreviure i va començar a fer diners cultivant tabac i comercialitzant-lo a Anglaterra, que més tard l'expandiria per tot el continent europeu. A finals del segle XVII, l'economia d'exportació de Jamestown (Virginia) es basava en gran mesura en el tabac, i nous colons més rics van arribar per ocupar grans porcions de terra, construir grans plantacions i importar servents i esclaus.¹⁶⁶

De la mateixa manera que Jamestown, i especialment durant els regnats Stuart, (1603-1714) nous territoris nord-americans es van anar unint a la Gran Bretanya.¹⁶⁷ Alguns com la província de Carolina gràcies a una carta reial que facultava a empreses privades a crear assentaments als territoris. I altres, com la colònia de Plymouth o Massachusetts, gràcies als viatges que separatistes puritans van fer en rebuig de l'Església d'Anglaterra.¹⁶⁸

---

¹⁶² Veure annex: arbre genealògic família Stuart.

¹⁶³ FRITZE, Ronald H. Fritze & ROBISON, William B. *Historical Dictionary of Stuart England, 1603–1689*. 1996. pp. 205–7.

¹⁶⁴ TAYLOR, Alan. *American Colonies*. 2001.

¹⁶⁵ Es batejà amb el nom de *Jamestown* en honor al rei James VI d'Escòcia i I d'Anglaterra.

¹⁶⁶ HEINEMANN, Ronald L. *Old Dominion, New Commonwealth: A History of Virginia, 1607–2007*, 2008.

¹⁶⁷ MACKIN, Anne. *Americans and their land: the house built on abundance* (University of Michigan Press, 2006) p 29.

¹⁶⁸ SCHLESINGER, Arthur M. *The Aristocracy in Colonial America. Proceedings of the Massachusetts Historical Society*. Vol. 74. Massachusetts Historical Society (1962) p 3. BREMER, Francis J. *The Puritan Experiment: New England Society from Bradford to Edwards* (1995).

Nova Anglaterra es va convertir en un important centre mercantil i de construcció naval, juntament amb l'agricultura, la pesca i la tala, servint com a centre pel comerç entre les colònies del sud i Europa.¹⁶⁹

Com es pot apreciar, la tradició mercantilista i isabelina (Reina Elizabeth I) de controlar territoris mitjançant empreses comercials va seguir de moda durant els primers regnats Stuart.¹⁷⁰ Certament era d'esperar, ja que James VI, seguint els consells de Robert Cecil, primer ministre d'Elizabeth I, va continuar amb els consellers de l'anterior reina.¹⁷¹

D'aquestes noves colònies també en va treure profit la Companyia de les Índies Orientals. Durant més d'un segle va aprofitar els nous territoris a les Índies per ampliar la seva quota de mercat mundial venent matèries i productes fabricats a l'Índia. D'aquesta manera, la Companyia feia de pont entre els dos nous mons anglesos. Tanmateix, el negoci s'acabaria quant al 1767 la Corona anglesa, en un intent per compensar les pèrdues del govern britànic, apujà l'impost al producte preferit de les Índies, el te. La qual cosa desembocaria en el "motí del te de Boston" i posteriorment, en la guerra d'Independència de les colònies.¹⁷² El problema mai va ser l'impost, sinó com es va aprovar sense el consentiment nord-americà i el fet que els britànics mai tinguessin en compte les necessitats de les colònies. Així, sota el lema "*no taxation without representation*", Anglaterra perdria les seves primeres colònies.

No obstant això, tancant el parèntesis temporal del te, Anglaterra començava la seva aventura colonial. Una aventura emparada i justificada pel mercantilisme i la seva set de riquesa. Tanmateix, és important remarcar que, com l'imperi britànic va arribar "tard" a la carrera colonial, la majoria dels metalls preciosos ja havien estat espoliats per imperis anteriors, de manera que els anglesos van haver d'enriquir-se d'altres formes. De fet, no és casualitat que els britànics hagin estat els reis del comerç durant segles. Al no trobar l'or directament, van saber-se-les enginyar per obtenir-lo de forma indirecta mitjançant el comerç.¹⁷³ Això sí, els saquejos anglesos i francesos a Amèrica eren igual de "durs" que els dels espanyols i els portuguesos uns segles abans. L'única diferència és que uns espoliaven or i plata, i els altres s'enriquien a base de la venda de tabac, cotó i qualsevol material que poguessin vendre.

És per aquesta raó que el mercantilisme anglès va més enllà de picar filons d'or i plata. El sistema britànic va significar que el govern i els comerciants es convertien en socis amb l'objectiu d'augmentar el poder polític i la riquesa privada, amb exclusió d'altres imperis. El govern protegia als seus comerciants amb reglaments i monopolis, i mantenia a altres fora,

---

¹⁶⁹ CIMENT, James, ed. *Colonial America: An Encyclopedia of Social, Political, Cultural, and Economic History*. 2005.

¹⁷⁰ LOCKYER, Røge. *James VI and I*, Longman. 1998. pp 161-162.

¹⁷¹ CROFT, Pauline. *King James*. Basingstoke & Nueva York: Palgrave Macmillan. 2003. p. 51.

¹⁷² LABAREE, Benjamin Woods. *The Boston Tea Party*. Originally published 1964. Boston: Northeastern University Press, 1979. p 21.

¹⁷³ Si recorda el lector, aquesta situació fa referència al que explicàvem fa unes quantes pàgines quan definíem el mercantilisme i dèiem que aquest va evolucionar del bullonisme (acumulació simplista de metalls preciosos) a un mercantilisme més sofisticat, on el que es buscava era augmentar la riquesa general mitjançant el comerç, i en el que ja no era necessari "prohibir" les importacions de mercaderies o materials, perquè un cop transformats, podien donar majors beneficis que la simple acumulació d'or o plata.

mitjançant barreres comercials, regulacions i subsidis a les indústries nacionals per maximitzar les exportacions i minimitzar les importacions al regne. Les lleis de Navegació, de les que parlarem després, són l'exemple paradigmàtic del que era el mercantilisme anglès.

No obstant això, amb or o sense or, el mercantilisme va ser el que va empènyer als navilis anglesos a colonitzar Amèrica del Nord. Una colonització que anava més enllà dels metalls preciosos. La cursa imperial pel domini del món s'havia iniciat, i els britànics no podien quedar-se enrere. A més, en plena Edat Moderna i de formació dels Estats-nació, el control territorial era clau.

Per últim, no podem oblidar que aquesta primera etapa colonial va estar marcada per un tipus de comerç internacional diferent al de la llana, el tabac o l'or. Els britànics van ser els primers, en col·laboració amb els portuguesos, en traficar amb esclaus. De fet, les illes de plantació de sucre i tabac del Carib, on l'esclavitud es va convertir en la base de l'economia, comprenia les colònies més lucratives d'Anglaterra.¹⁷⁴

En definitiva, l'imperialisme anglès havia començat. El mercantilisme i el *hard power* s'havien unit perquè Anglaterra comencés a dominar el món, pel camí quedaven les guerres, els esclaus, les tribus indígenes... El mercantilisme no tenia pietat, i el seu company de viatge, "el realisme", menys. Tanmateix, no serien els únics que unirien forces en pro de la Gran Bretanya. El *soft power* i el lliurecanvisme esperaven pacientment la seva oportunitat, moment que arribaria, com veurem després, durant l'etapa victoriana.

CHARLES I "EL DÈSPOTA" (1625-1649)

Quan James I va emmalaltir, el seu fill Charles I es va fer amb la corona. Charles va heretar una terra plena de "problemes". A nivell extern seguien les confrontacions amb Espanya, i ara ja no només al continent europeu, sinó que s'havien estès a l'americà on Anglaterra seguia colonitzant territoris. I a nivell intern, perquè Charles I tenia infinites discrepàncies amb els components del Parlament. Tant fou així que el va clausurar quatre cops i el 1629 de forma permanent.¹⁷⁵

Durant més d'onze anys el Rei Charles I va governar sense Parlament, i això va fer més difícil encara la recaptació de fons per finançar les guerres i les aventures comercials a Amèrica del Nord. La corona tenia un deute de gairebé £ 1,2 milions i el rei no trobava finançament possible.¹⁷⁶ Charles va estalviar molts diners signant tractats de pau amb França al 1629 i amb Espanya al 1630, ja que els costos d'ambdós conflictes eren massa grans com per postergar-los. Així mateix, també va estalviar evitant involucrar-se en la Guerra dels Trenta Anys. Tanmateix, tot i les retallades pressupostàries, no va ser suficient. Va ser en aquest moment quan el rei va descobrir una sèrie de mètodes enginyosos per recaptar diners sense el permís del Parlament.¹⁷⁷ Eren mètodes que havien estat rarament utilitzats, no obstant això, eren legals. En primer lloc, va vendre part dels monopolis que el mercantilisme havia anat generant.

---

¹⁷⁴ GUASCO, Michael. *Slaves and Englishmen: Human Bondage in the Early Modern Atlantic*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press. 2014.

¹⁷⁵ CUST, Richard. *Charles I: A Political Life*, Harlow: Pearson Education. 2005.

¹⁷⁶ GODFREY, Davies. *The Early Stuarts, 1603–1660* (Oxford History of England) (2nd ed. 1959). pp 83-85.

¹⁷⁷ COWARD, Barry, and GAUNT, Peter. *The Stuart Age: England, 1603–1714* (5th ed 2017). pp 136-45.

Tot i ser una mesura molt impopular, va servir com a font d'ingressos. Per altra banda, va sancionar econòmicament als terratinents per, suposadament, envair els boscos reals. Així mateix, va recuperar una antiga llei feudal del 1278 que obligava a tots els homes rics anglesos a exercir com a cavallers al servei del Rei o a pagar una multa com a compensació. Amb aquesta política, o bé s'estalviava contractar mercenaris per les guerres, o bé cobrava diners per les multes. Per últim, el rei va creuar la línia de la legalitat quan va reintroduir "l'impost dels navilis" (*shipmoney* en anglès). Antigament, aquest impost obligava a totes les persones angleses que vivien a zones costeres a entregar els seus vaixells en cas de guerra. Doncs bé, Charles I el va reintroduir, però a més el va exagerar. El "nou" impost confiscava tots els vaixells que hi hagués a Anglaterra (a les zones costeres i a les d'interior) i no fossin ja propietat de la Corona Real. Però, a més, es requisarien sense necessitat que hi hagués una guerra.¹⁷⁸

En definitiva, les mesures van reequilibrar el pressupost, però a costa de la indignació de pràcticament totes les capes de la societat.¹⁷⁹ Aquesta tensió social provocada pel despotisme de Charles I, sumat a les controvèrsies amb el Parlament i les revoltes escoceses i irlandeses per temes religiosos, van obligar a Charles a abandonar Londres i a exiliar-se a Oxford, on va organitzar un exèrcit per enfrontar-se al Parlament i els seus adeptes.¹⁸⁰ Tanmateix, les forces parlamentaries van acabar amb les realistes (exèrcit de Charles I) durant la Revolució Anglesa i van executar a Charles I al 1648.¹⁸¹

Els últims anys del regnat de Charles van estar marcats per la Guerra Civil Anglesa i, per tant, pràcticament no va poder exercir el seu poder com a Rei. Durant aquests anys de guerra i de posterior abolició de la Monarquia tenim el període que es denomina "Interregne" o de "Long Parliament".

L'INTERREGNE: LA COMMONWEALTH I EL PROTECTORAT DE CROMWELL (1649-1658)

LA COMMONWEALTH I LES NAVIGATION ACTS (1649-1653)

Durant l'interregne la Monarquia fou substituïda temporalment per la República. La Commonwealth (mancomunitat en català) d'Anglaterra va governar el país fins al 1653, moment en que es va desintegrar i va començar la dictadura militar, també conegut com a protectorat d'Oliver Cromwell.¹⁸² Tanmateix, tot i que la Mancomunitat va governar durant pocs anys, va aprovar una de les lleis més mercantilistes de la història d'Anglaterra: les *Navigation Acts*.

Les Lleis de Navegació, o més àmpliament conegudes com a Lleis de Comerç i Navegació, van ser una llarga sèrie de lleis angleses que van desenvolupar, van promoure i van regular els vaixells, els enviaments i el comerç anglesos entre altres països i amb les seves

---

¹⁷⁸ H. H. Leonard. *Distraint of Knighthood: The Last Phase, 1625–41*. History 63.207 (1978): 23–37.

¹⁷⁹ GORDON, M. D. *The Collection of Ship-money in the Reign of Charles I*. Transactions of the Royal Historical Society 4 (1910): 141–162.

¹⁸⁰ CHRISTIANSON, Paul. *The Peers, the People, and Parliamentary Management in the First Six Months of the Long Parliament*. Journal of Modern History 49.4 (1977): 575–599.

¹⁸¹ GREGG, Pauline. *King Charles I*. 1981. pp 324–26.

¹⁸² GODWIN, William. *History of the Commonwealth of England Vol. 3*. H. Colburn. 1827. pàg.372-382.

pròpies colònies.¹⁸³ Encara que es van basar en precedents anteriors, es van promulgar per primera vegada en 1651 sota el govern de la Commonwealth. Tanmateix, el sistema es va anar modificant, ampliant i reajustant durant els següents governs.¹⁸⁴ Les lleis, de forma resumida, prohibien l'ús de vaixells estrangers pels territoris anglesos i obligaven a la contractació de mariners anglesos i colonials per a les tres quartes parts de les tripulacions de qualsevol expedició comercial, inclosos els vaixells de l'East India Company.¹⁸⁵ Així mateix, les *Navigation Acts* van prohibir a les colònies exportar productes específics, enumerats, i qualsevol altres productes a països i colònies que no fossin els britànics, i van ordenar que les importacions s'obtinguessin només a través de la Gran Bretanya.¹⁸⁶ En general, les lleis van formar la base del comerç anglès a l'estranger durant gairebé 200 anys, però amb el desenvolupament i l'acceptació gradual del lliure comerç les lleis van ser finalment derogades en 1849.

Les *Navigation Acts* van reflectir la teoria econòmica europea del mercantilisme, que buscava mantenir tots els beneficis del comerç dins dels seus respectius imperis, i minimitzar la pèrdua d'or i plata, o guanys, pels estrangers a través de compres i comerç. Aquestes Actes de Navegació pretenien copiar el model *hard* d'acumulació de capital portuguès i espanyol del que tant s'havien queixat els anglesos. Anglaterra actuava com un únic monopoli de compra i de venda. Qualsevol mercaderia que entrés o sortís d'alguna regió de l'imperi havia de passar per la metròpoli. De manera que, en aquest sistema mercantilista les colònies subministraven les matèries primeres per a la indústria britànica, i a canvi d'aquest mercat garantit, les colònies compraven productes manufacturats a través de la Gran Bretanya.¹⁸⁷ Un negoci rodó per als interessos anglesos, i que les *Navigation Acts* es van encarregar de garantir durant gairebé 200 anys.

L'objectiu era mantenir les colònies d'Amèrica del Nord i el Carib com economies agrícoles dependents orientades a la producció de matèries primeres per a l'exportació a la Gran Bretanya. De fet, la metròpoli anglesa va desaconsellar en tot moment el creixement de la indústria nativa per mantenir la dependència de les colònies de la Gran Bretanya.¹⁸⁸ Tanmateix, la gallina dels ous d'or es cansaria de la constant repressió i control, i acabaria lluitant per la seva independència. Com veurem més endavant, les Actes de Navegació van ser un dels punts de major tensió entre la metròpoli i les colònies. I és que com llegíem abans a "Judes" d'Amos Oz: "Ni tota la força del món podria convertir a un enemic en un aliat. Es pot convertir un enemic en un esclau, però no en aliat".

---

¹⁸³ BEVAN, V. *The Development of British Immigration Law*. 1986. p.91

¹⁸⁴ PURVIS, Thomas L. *A dictionary of American history*. Wiley-Blackwell. 1997. pàg. 278.

¹⁸⁵ COGLIANO, Francis D. *Revolutionary America, 1763-1815: A Political History*. pàg.23.

¹⁸⁶ REEVES, John. *A History of the Law of Shipping and Navigation*. Great Britain: Thomas Burnside. 1792. pàg 274-277.

¹⁸⁷ GEORGE LOUIS. Beer. *The Commercial Policy of England toward the American Colonies*. 1893.

¹⁸⁸ DARWIN, John. *Unfinished Empire: The Global Expansion of Britain*. Bloomsbury Books. 2012. p. 82.

“EL PROTECTORAT” D’OLIVER CROMWELL (1653-1658)

Al desembre de 1653 Cromwell va ser nomenat Lord Protector, amb poders similars als d'un monarca. El poder de Cromwell es va veure reforçat per la seva popularitat entre l'exèrcit. Popularitat que havia acumulat durant les guerres civils.¹⁸⁹

Durant aquest període, Cromwell es va haver d'enfrontar a desafiaments en la seva política exterior. Per un costat, a la Primera Guerra Anglo-Holandesa, que va esclatar el 1652, però que es va guanyar al 1654. I per l'altre, a la constant rivalitat comercial entre Espanya i Anglaterra a les Índies, que va conduir a la guerra anglo-espanyola.¹⁹⁰ El detonant d'aquesta guerra va ser el *Western Design* elaborat per Oliver Cromwell.¹⁹¹ El *Western Design* (en castellà *designi occidental*) pretenia prendre a Espanya l'imperi que havia construït a Amèrica per poder-se apropiat de les seves grans riqueses i així poder lluitar per la causa del protestantisme en el món enfront del catolicisme, representat en gran mesura per la Corona espanyola. Tanmateix, el pla de Cromwell, que buscava atacar les colònies espanyoles amb pirates mercenaris per aconseguir noves rutes comercials, va anar perdent pes a partir de 1658 quan el mateix Cromwell va morir.

Per altra banda, i ara que citem als pirates. Per tots és sabut que la història d'Anglaterra està estretament lligada a la pirateria. Tanmateix, el que no tanta gent sap és que la pirateria, tot i que data de molts segles abans, va assolir la seva edat daurada durant l'època mercantilista, i que en múltiples ocasions els governs mercantilistes francesos i anglesos van utilitzar els pirates com a eina de *hard power* per aconseguir aquells metalls preciosos que els imperis espanyol i portuguès extreien del “nou món”.¹⁹² D'aquesta manera, on no arribava el comerç anglès, arribaven els corsaris.

Els corsaris i pirates, generalment anglesos, francesos i holandesos, s'organitzaven per atacar les flotes espanyoles i apoderar-se de les riqueses i mercaderies que transportaven.¹⁹³ Actuaven quan el seu país mantenia guerra amb Espanya i el botí capturat es repartia, corresponent una part a l'Estat. Aquesta forma bel·ligerant d'aconseguir metalls preciosos dista molt de la que veurem un segle més tard, quan les idees lliurecanvistes toquin poder i sigui el *soft power* comercial anglès el que arrabassi l'or i la plata espanyols.

Així mateix, els flirtejos amb pirates i bucaners no van ser l'únic que caracteritzà el Protectorat de Cromwell. El Lord Protector Cromwell durant la guerra anglo-holandesa es va adonar de la important contribució que la comunitat jueva havia protagonitzat en el desenvolupament econòmic d'Holanda, que s'havia convertit en el principal rival comercial d'Anglaterra. Això, combinat amb la tolerància de Cromwell cap al dret de culte privat per a tots els no puritans evangèlics, el va portar a aprovar el reassentament dels jueus a Anglaterra,

---

¹⁸⁹ FRASER, Antonia. *Cromwell: The Lord Protector*. 1973.

¹⁹⁰ PLANT, David. *The anglo-spanish war 1655–1660*.

¹⁹¹ VENNING, Timothy. *Cromwell's Foreign Policy and the Western Design*. olivercromwell.org. Cromwell Association.

¹⁹² NAVAJAS Josa, Belén. *Piratas, corsarios, bucaneros, filibusteros y contrabandistas en la América española (siglos XVI, XVII y XVIII)*. 2003.

¹⁹³ FOW, E. T. *King of the Pirates: The Swashbuckling Life of Henry Every*. London: Tempus Publishing. 2008. P. 32.

350 anys després que els expulsés Edward I d'Anglaterra, amb l'esperança que ajudessin a accelerar la recuperació de la nació després de les guerres civils.¹⁹⁴ Aquesta política, tot i que molt remunerativa a nivell monetari, va fer caure en picat la popularitat d'Oliver Cromwell. No obstant això, "la pela és la pela", i per a un mercantilista, com si d'un realista es tractés, tot s'hi val.

Al 1658, Cromwell va morir. Tanmateix, el seu fill Richard Cromwell va ser incapaç de governar, i el poder va passar a mans de l'exèrcit, que va governar els 3 regnes (Escòcia, Irlanda i Anglaterra) fins que la insatisfacció generalitzada per la falta de Rei va portar al 1660 a la restauració de la Monarquia. Charles II, fill de Charles I, va prendre el tro.¹⁹⁵

RESTAURACIÓ DE LA MONARQUIA (1660-1685)

La Monarquia es va restaurar al 1660 amb Charles II. Tanmateix, les lliçons apreses durant els últims 20 anys no es podien oblidar. La lliçó bàsica va ser que tant el Rei com el Parlament eren necessaris per solucionar els problemes acumulats. Ja s'havia vist que quan el Rei intentava governar sol (1629-1640) l'aventura acabava en guerra civil. I quan el Parlament acumulava tot el poder (1649-1653) hi havia un cop d'estat militar (Cromwell 1653-1660). De manera que, de cara al futur, el Rei i el Parlament havien de col·laborar. I així va ser durant gairebé 25 anys.¹⁹⁶

La Monarquia va portar de nou la tranquil·litat i l'estabilitat a Anglaterra. Per un costat, el terrible exèrcit de Cromwell que va ajudar a donar el cop d'estat al 1653 va ser dissolt per Charles II.¹⁹⁷ I, per altra banda, algunes de les dures polítiques aplicades durant el Protectorat van ser revocades.¹⁹⁸

Així mateix, durant la regència de Charles II es va fundar el primer banc anglès, el tercer banc més antic d'Europa: El Child & Co. Un banc privat que encara avui segueix en funcionament. No és casualitat que els primers bancs europeus comencessin a aflorar a mitjans del segle XVII. La indecent quantitat de metalls preciosos que els comerciants anglesos estrangers van acumular durant l'època daurada del mercantilisme necessitaven emmagatzemar-se en algun lloc. A més, en moltes ocasions, era necessari bescanviar les monedes locals que els comercials obtenien a les Índies Orientals per or i plata. D'aquesta necessitat van néixer aquests nous negocis.

Per altra banda, i tot i que a altres països d'Europa (Alemanya i Suècia) també es van crear els primers bancs, no és producte de l'atzar que dels 8 bancs que es van fundar durant el segle XVII, 6 fossin anglesos. I si algú segueix pensant que és cosa de l'atzar, probablement no hagi fet bé la meva feina.

---

¹⁹⁴ DEREK, Hirst. *The Lord Protector, 1653-8*, en Morrill. 1990. p. 137.

¹⁹⁵ OGG, David. *England in the Reigns of James II and William III*. 1955. pp 195–221.

¹⁹⁶ BUCHOLZ, Robert, and NEWTON Key. *Early modern England 1485–1714: A narrative history*. 2009. pp 265–66.

¹⁹⁷ HUTTON, Ronald. *Charles the Second, King of England, Scotland, and Ireland*. (Oxford UP, 1989) pp 133 – 214.

¹⁹⁸ HUTTON, pp. 136, 141.

Taula 4: Any i lloc de fundació dels primers bancs europeus al segle XVII.

	Nom de la companyia	Any	País (nom modern)
	Child & Co	1664	Regne Unit
	Sveriges Riksbank	1668	Suècia
	C. Hoare & Co	1672	Regne Unit
	Metsler Bank	1674	Alemanya
	Barclays	1690	Regne Unit
	Coutts	1692	Regne Unit
	Bank of England	1694	Regne Unit
	Bank of Scotland	1695	Regne Unit

Font: Elaboració pròpia amb "Infogram". Dades de: Manfred Pohl, Sabine Freitag, *Handbook on the History of European Banks*, European Association for Banking History, 1994.

La realitat és que, tot i que Anglaterra no va ser la primera en arribar a les Índies (Amèrica), va acabar acumulant gran part dels metalls preciosos que segles abans els espanyols i els portuguesos havien espoliat. En gran part, gràcies a les polítiques mercantilistes que hem estat analitzant, a la pirateria i sobretot al comerç (la Companyia de les Índies Orientals és clau en aquest aspecte). Un comerç que no havia fet més que "començar" i que seria la base de la seva expansió colonial durant els pròxims segles.

Tanmateix, aquesta lluita pels metalls preciosos que expliquem de forma desenfadada des d'aquestes línies va ser una guerra total entre les monarquies europees per fer-se amb el poder. Heckscher ha defensat nombroses vegades la tesi que el mercantilisme, a més de ser un sistema preocupat per tots els problemes d'índole monetària, era un sistema d'unificació, un sistema de poder i un sistema de protecció.¹⁹⁹ I com a sistema d'unificació, el mercantilisme estava estretament vinculat al procés de formació i de desenvolupament dels Estats nacionals.

Així mateix, és important destacar que la figura dels bancs, en especial els privats, serà clau per entendre l'expansió i consolidació tant del lliurecanvisme com a nou model econòmic, com de la burgesia com a nou paradigma social. Aquests grups financers, que des dels seus orígens són internacionals, estaran interessats en l'extensió del mercat per obrir nous camps a la inversió de capital. Però per a això necessitaran d'institucions de crèdit nacionals, problema econòmic que abans de mitjans del segle XIX no havia trobat solució satisfactòria en gairebé cap país, una de les raons per les quals el continent seguia anant a la saga d'Anglaterra, on des de a mitjans del segle XVII es van començar a difondre per tot el país importants bancs privats.²⁰⁰ D'aquesta manera, l'ascens al poder polític de la classe burgesa anirà acompanyat per l'ordenació del sistema financer. L'Estat modern, que a l'altura de 1880 estarà plenament acabat, necessitarà de la configuració d'un mercat i el desenvolupament d'un sistema de crèdit, que una Anglaterra molt previsora ja hauria començat a construir dos segles abans durant la regència de Charles II. Així com el desenvolupament del comerç posa en relació a les

¹⁹⁹ HECKSCHER, Eli F. *Mercantilism*. 1931.

²⁰⁰ KOSELLECK, R. *Ascenso y estructuras del mundo burgués*. En L. Bergeron y otros; ob.cit., pág.294.

diferents nacions, el sistema financer contribuirà també a la conformació del mercat mundial (amb la internacionalització de l'activitat productiva).

Per altra banda, l'arribada dels primers bancs a Anglaterra no és l'única cosa destacable del regnat de Charles II. A la dècada dels 70, el Rei es va haver d'enfrontar a la reconstrucció de Londres, tant a nivell d'infraestructures com de capital humà. Primer la pesta al 1665, i després "El Gran Incendi" al 1666 van assolir la ciutat.²⁰¹ Tanmateix, l'episodi més tràgic de la restaurada Monarquia arribaria al 1688 quan una revolució va enderrocar a l'hereu de Charles II, el seu fill James II.²⁰²

REVOLUCIÓ GLORIOSA DE 1688-1689

El poble anglès no volia al fill de Charles II com a hereu perquè era catòlic. La major part de la societat pretenia que la filla de James II, Mary II (neta de Charles II), juntament el seu marit William d'Orange fossin els nous reis d'Anglaterra. Per aquesta raó, quan James II va heretar el tro al 1685 ja tenia en contra a, pràcticament, mig país. Durant els seus tres anys de regnat, el Rei James II va ser víctima de les batalles polítiques a Anglaterra entre el catolicisme i el protestantisme d'una banda, i entre el dret diví de la Corona i els drets polítics del Parlament de l'altra. Davant d'aquesta inestable situació, els parlamentaris, juntament l'Estatúder holandès William d'Orange (William III d'Anglaterra), van derrocar a James II. El seu lloc el van ocupar el mateix William (III d'Anglaterra) i la filla de James II, Mary II.²⁰³

WILLIAM III I MARY II: "ELS LLIBERTADORS D'ANGLATERRA" (1688-1702)

William III va aprovar lleis que augmentaven i protegien les llibertats personals, sobretot en l'àmbit religiós. Així mereix, durant el seu regnat, es va aprovar la Declaració de Drets d'Anglaterra. La Declaració disposava que el Sobirà no podia suspendre les lleis aprovades pel Parlament, recaptar impostos sense consentiment parlamentari, infringir el dret de petició, aixecar un exèrcit permanent durant el temps de pau sense consentiment parlamentari, negar el dret de portar armes als subjectes protestants, interferir indegudament amb les eleccions parlamentàries, castigar els membres de qualsevol de les càmeres del Parlament per qualsevol cosa que es digui durant els debats, exigir una fiança excessiva o infligir càstigs cruels i inusuals.²⁰⁴ Tanmateix, el rei William III es va oposar a la imposició d'aquestes restriccions, però va triar no involucrar-se en un conflicte amb el Parlament, i va acordar complir amb l'estatut.²⁰⁵

Per altra banda, si una cosa va caracteritzar el regnat de William va ser la seva enemistat amb França i amb el rei Lluís XIV. De fet, si va haver una raó per la que William va acceptar el tro anglès va ser per crear una coalició entre Anglaterra i la seva Holanda natal contra els francesos, aprofitant l'animadversió històrica de les elits angleses en contra dels

---

²⁰¹ Durant 5 dies la ciutat de Londres es va cremar sense parar. Més de 15.000 edificis van ser calcinats.

²⁰² PINCUS, Steven C. A. *England's Glorious Revolution 1688–1689: A Brief History with Documents*. 2005.

²⁰³ MAURICE Ashley, *The Glorious Revolution of 1688* (Hodder & Stoughton, 1966; also Panther History 1968).

²⁰⁴ OGG. *England in the Reigns of James II and William III*. 1955. pp 241–45.

²⁰⁵ WOUT Troost. *William III, The Stadholder-king: A Political Biography*. 2005. p 219. HOPPIT, Julian. *A land of liberty?: England 1689–1727*. 2000. pp 13–50.

gals. D'aquesta manera, al 1689, William III, amb el suport del Parlament, va declarar la guerra a França.

Anglaterra i França estarien en guerra gairebé contínuament fins a 1713, amb un breu interludi 1697-1701, possibilitat pel Tractat de Ryswick.²⁰⁶ Les flotes combinades anglesa i holandesa dominarien a França en una guerra naval remota, però França encara tenia superioritat en terra.

A l'inici de la guerra, el Parlament va votar a favor dels fons per a finançar les costoses batalles i els subsidis a aliats més petits. Inversors privats van crear el Banc d'Anglaterra al 1694, que va proporcionar un sistema sòlid que va facilitar el finançament a l'encoratjar als banquers a prestar diners.²⁰⁷ No obstant això, les guerres van ser massa cares per a ambdues parts (França i Anglaterra) i no van ser concloents.

William III va morir just quan començava la guerra de continuació, la Guerra de Successió espanyola (1702-1714). Guerra que fou combatuda per Anne, la filla de James II, i nova reina del país. Segons els historiadors, William III va ser el Llibertador d'Anglaterra de la tirania i el govern arbitrari dels Stuart. En primer lloc, va reparar i millorar un sistema de govern obsolet, i el va deixar prou fort com per resistir les tensions del futur segle. En segon lloc, l'exèrcit de Marlborough, el de Wellington, i en gran mesura el de Raglan, van ser creació de William III. I també ho va ser la independència del poder judicial del legislatiu.

No obstant això, cal reconèixer que el seu govern era molt costós. En el seu apogeu, les despeses anuals de William III van ser quatre vegades més grans que les de James II. Tanmateix, els nous impostos que va portar d'Holanda van possibilitar el finançament de tal govern i van fer d'Anglaterra un gran poder, contribuint a la prosperitat del país.²⁰⁸

ANNE: L'ÚLTIMA STUART (1702-1714)

Durant pràcticament tot el seu regnat, el tema central va ser la Guerra de Successió espanyola en la qual la Gran Bretanya va exercir un paper important en l'aliança europea contra Lluís XIV de França.²⁰⁹ De fet, d'aquesta guerra, la Corona britànica va treure bons beneficis. Per mitjà del Tractat d'Utrecht la Gran Bretanya va rebre Gibraltar i Menorca, amplis avantatges comercials en l'imperi espanyol de les Índies, un vaixell de 500 tones autoritzat a transportar béns i mercaderies a la fira de Portobelo i lliures d'aranzels i l'*Asiento de negros*, que va ser concedit a la South Sea Company i en virtut del qual la Companyia i la Corona anglesa tenien el dret de monopoli de traficar amb 4.800 negres de forma anual a l'Amèrica espanyola, durant un període de trenta anys.²¹⁰ Amb aquestes concessions es trencava per

---

²⁰⁶ CLARK, George. *The Later Stuarts, 1660–1714*. (2nd ed. 1956) pp 160–74.

²⁰⁷ BREWER, John. *The sinews of power: War, money, and the English state, 1688–1783* (1989) p 133. CLARK. *The Later Stuarts, 1660–1714* (1956) pp 174–79.

²⁰⁸ TEPHEN B. Baxter. *William III and the Defense of European Liberty, 1650–1702*. Greenwood Press. 1966. pp. 399–400.

²⁰⁹ CURTIS, Gila. introduced by Antonia Fraser. *The Life and Times of Queen Anne*. London: Weidenfeld & Nicolson. 1972. p, 84.

²¹⁰ DEL CANTILLO, Alejandro. *Tratado del asiento de negros concluido en Madrid el 26 de marzo de 1713 entre España e Inglaterra. A: Tratados de paz y de comercio desde el año 1700 hasta el día* (en castellà). Madrid: Imprenta de Alegria y Charlan, 1843. p, 58.

primera vegada el monopoli comercial que havia mantingut la Monarquia Hispànica pels seus vassalls castellans durant els dos segles anteriors.²¹¹

Així mateix, les tensions franco-angleses no havien fet més que augmentar amb la Guerra de Successió i serien constants durant tot el nou segle. No obstant això, ja no només en el territori europeu sinó en les diferents colònies franceses i angleses. Des d'Amèrica fins a Àsia.

Per altra banda, Escòcia i Anglaterra eren països completament separats, que tenien la mateixa regla des de 1603. La Reina Anne, que governava a tots dos països, va treballar per reunir-los en les Actes de la Unió de 1707.²¹² L'opinió pública a Escòcia va ser generalment hostil, però l'opinió de l'elit va ser de suport, especialment després que els anglesos proporcionessin termes financers generosos i suborns oportuns. El Parlament d'Escòcia va acceptar els termes i es va dissoldre. El nou Parlament de la Gran Bretanya era, en la pràctica, simplement l'antic Parlament d'Anglaterra augmentat per 45 escocesos elegits pels Comuns. Els beneficis econòmics a llarg termini de la unió van prendre un parell de generacions en fer-se evidents.²¹³ Tanmateix, els escocesos ara tenien grans oportunitats de carrera en les colònies britàniques i en les comunitats industrials i financeres d'Anglaterra.

Amb Anne s'acabaria el regnat dels Stuart. Al no sobreviure cap dels seus sis fills, el tro passaria a mans de la casa de Hannover. Un nou llegat de monarques que mantindria el poder fins al segle XX.

CASA HANNOVER (1714-1760)²¹⁴

GEORGE I (1714-1727) I GEORGE II (1727-1760)

Després de la mort el 1714 de la seva mare i la seva cosina segona Anne, Reina de la Gran Bretanya, George I va pujar al tro britànic com el parent protestant viu més proper d'Anne sota l'Acta d'Establiment de 1701. Els jacobites, defensors de la casa de Stuart, van intentar derrocar a George I i reemplaçar-lo per James Francis Edward Stuart, fill de James II i germà catòlic d'Anne, però van fracassar.

Durant el regnat de George I, els poders de la Monarquia van disminuir i la Gran Bretanya va començar una transició cap al sistema modern de govern de gabinet dirigit per un primer ministre. Cap al final del seu regnat, Robert Walpole, ara reconegut com el primer primer ministre de facto de la Gran Bretanya, tenia el poder polític real. I així va seguir durant el regnat de George II fins a 1742.²¹⁵

---

²¹¹ Asiento. *L'Enciclopèdia.cat*. Barcelona: Grup Enciclopèdia Catalana. ALBAREDA, Salvadó, Joaquim. *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*. 2010. p. 336-339.

²¹² GREEN, David. *Queen Anne*. London: Collins. 1970. pp 182-183.

²¹³ DEVINE. *The Scottish Nation: A History, 1700–2000*. 1999. pp 31–48.

²¹⁴ Veure annex: arbre genealògic família Hannover.

²¹⁵ BULTMANN, William A. *Early Hanoverian England (1714–1760): Some Recent Writings*. In Chapin Furber, Elizabeth (ed.). *Changing views on British history: essays on historical writing since 1939*. Harvard University Press. 1966. pp. 181–205.

Les polítiques de Walpole buscaven la moderació. Va treballar per la pau, va reduir els impostos, va augmentar les exportacions i va permetre més tolerància per als dissidents protestants.²¹⁶ En la seva majoria va evitar la controvèrsia i les disputes d'alta intensitat, ja que el seu camí intermedi va atreure a moderats dels camps Whig i Tory (els dos gran partits polítics d'Anglaterra al segle XVIII).²¹⁷

La Gran Bretanya, sota la direcció de Walpole, es va veure arrossegada per una onada d'especulació massa entusiasta que va conduir a la coneguda com a Bombolla del Mar del Sud.²¹⁸ El Govern havia establert un pla pel qual la South Sea Company assumiria el deute nacional de la Gran Bretanya a canvi de bons lucratiu. Es creia àmpliament que la Companyia obtindria un enorme guany a través del comerç internacional de teles, productes agrícoles i esclaus.²¹⁹ Molts al país, inclòs el propi Walpole (que va vendre al cim del mercat i va obtenir un benefici del 1.000 per cent), van invertir frenèticament en el negoci. No obstant això, a finals de 1720, la Companyia va començar a col·lapsar a mesura que el preu de les seves accions es va desplomar.²²⁰

Sota la direcció de Walpole, el Parlament va intentar fer front a la crisi financera provocada per la Bombolla del Mar del Sud.²²¹ Les propietats dels directors de la South Sea Company es van utilitzar per alleujar les pèrdues de les víctimes, i les accions de la Companyia es van dividir entre el Banc d'Anglaterra i l'East India Company. La crisi havia danyat significativament la credibilitat del Rei i del Partit Whig, però Walpole, líder del partit, va ser capaç de reconduir la situació.²²²

Per altra banda, i tot i que Walpole s'hi oposà, la Gran Bretanya va reobrir les hostilitats amb Espanya al 1739.²²³ El conflicte de la Gran Bretanya amb Espanya, la Guerra de l'Oïda de Jenkins, es va convertir en part de la Guerra de Successió d'Àustria quan va esclatar una important disputa europea sobre la mort de l'emperador del Sacre Imperi Romà Carles VI al 1740. Així mateix, les hostilitats entre França i la Gran Bretanya també es van reobrir. Els francesos van envair Menorca (en possessió britànica) i això va conduir a la Guerra dels Set Anys en 1756. Aquest conflicte inicial, sumat als que van venir després, van suposar la destrucció de la major part del primer imperi colonial francès.

Encara que França va aconseguir alguns primers èxits bèl·lics contra la Gran Bretanya a Menorca i Amèrica del Nord, les derrotes francòfones no es van fer esperar. En poc més de set anys (1763), França havia perdut pràcticament tot el seu imperi a mans angleses. Els britànics no només van conquerir la Nova França (amb exclusió de les petites illes de Sant Pierre i Miquelon), sinó també la majoria de l'oest de Nova França, les Índies Occidentals (Carib), i tots els llocs d'avançada a l'Índia. Tanmateix, tot i que segons el tractat de pau (Tractat de París, 1763) els llocs d'avançada a l'Índia, i les illes caribenyes de Martinica i

---

²¹⁶ PEARCE, Edward. *The Great Man: Sir Robert Walpole*, London: Pimlico. 2008.

²¹⁷ HOPPIT, Julian. *A Land of Liberty? England 1689–1727* (2000) p. 410.

²¹⁸ *George II*. BBC History. BBC. 2017.

²¹⁹ *The Birth Of Modern Politics: The Rise of Robert Walpole*. Plantagenet Lions. 2015.

²²⁰ *The South Sea Bubble of 1720*. Historic UK.

²²¹ HILL, Brian W. *Sir Robert Walpole: Sole and Prime Minister*, London: Hamish Hamilton. 1989.

²²² BBC - History - *Historic Figures: Sir Robert Walpole (1676 - 1745)*.

²²³ TRENCH, Charles Chevenix. *George II*. London: Allen Lane. 1975. pp, 205-206.

Guadalupe van ser restaurades a França, la competència per la influència a l'Índia havia estat guanyada pels britànics, i Amèrica del Nord s'havia perdut completament.

D'aquesta manera, els primers regnats de la casa Hannover van deixar un bon regust a la població britànica, que no només veia com el progressisme (Whig) triomfava al Parlament sobre el conservadorisme (Tory), sinó que a nivell exterior, la Gran Bretanya havia "liquidat" a un dels seus màxims enemics.

Per últim, el final del regnat de George II al 1760 va significar més coses que l'adéu a un Rei anglès. Segons els economistes, al voltant del 1750, de forma "oficial", acaba l'etapa mercantilista a Anglaterra i, pròximament, a bona part d'Europa. No obstant això, i com anirem veient durant el pròxim segle, el mercantilisme no va morir d'un dia per l'altre, algunes polítiques mercantilistes van continuar vigents, i fins i tot, es van aplicar de noves.

Per acabar, i com comenta Heckscher, la majoria d'Estats-nació moderns actuals han de donar les gràcies al mercantilisme, i Anglaterra la primera²²⁴, ja que aquest sistema econòmic no només es va preocupar per tots els problemes d'índole monetària, sinó que va ser clau per la unificació, la formació i el desenvolupament dels Estats nacionals. Per exemple, a Espanya, en matèria econòmica, els Reis Catòlics van fer una política unificadora protegint a la Mesta com a organització ramadera estatal contra els interessos locals dels agricultors.²²⁵ De la mateixa manera, van constituir el monopoli de Sevilla pel comerç colonial, contra els interessos d'altres ports, reforçant amb això la política d'unitat econòmica i geogràfica.²²⁶ A més, la unificació i codificació de les diferents legislacions referides a la indústria tèxtil, aconseguides amb la promulgació de les Ordenances de Sevilla de 1511, va constituir el primer pas cap a la unificació tècnica i administrativa necessària per governar amb eficàcia tot un imperi. A França, aquesta tendència unificadora es va retardar per tres raons: l'espai econòmic era considerable, estava tallat per barreres duaneres sotmeses a jurisdiccions diferents i mancava la unitat de procediment administratiu. Tanmateix, l'estatisme del segle XVI, recolzat per la Corona i per la burgesia, va modificar la situació i va propiciar les tasques unificadores. L'estatisme mercantilista va aparèixer, especialment, en la legislació i la reglamentació industrial. Gràcies a això es van reorganitzar els gremis dotant-los de reglaments comuns, es va augmentar el seu nombre, es van fixar mitjançant edictes regulars els preus dels productes, els salaris i els mètodes de fabricació. A Anglaterra, en canvi, l'espai econòmic era semblant al castellà, no hi havien barreres duaneres interiors i la seva geografia facilitava les comunicacions. Com succeí a França, la Monarquia anglesa va reglamentar a escala nacional el treball industrial, encara que la seva legislació sobre preus, salaris i qualitat de les mercaderies era més flexible.

En definitiva, el mercantilisme era un sistema de poder i per això va estar tan lligat a la unificació, al creixement i a l'expansió. Pels mercantilistes els Estats que prosperen són els Estats poderosos. La força (*hard power* en general) és la millor garantia d'èxit dels interessos

---

²²⁴ HECKSCHER, Eli F. *Mercantilism*. 1931.

²²⁵ *El Honrado Concejo de la Mesta de pastores* (originari de Castella i Lleó) era una agrupació de ramaders castellans que regulaven la transhumància en l'edat mitjana i edat moderna. Era un dels Gremis de pastors més importants d'Europa.

²²⁶ KLEIN, Julius. *La Mesta: estudio de la historia económica española, 1273-1836*. Madrid: Alianza Editorial. 1979.

individuals, el comerç exterior només prospera quan l'armada del príncep protegeix el mercader, i quan, eventualment, l'expansió colonial i la guerra obren nous mercats. Durant els segles XVI, XVII i XVIII el poder polític va estar unit a Occident tant a l'expansió territorial i comercial com a la conquesta dels metalls preciosos. Els casos portuguès i castellà són en aquest respecte paradigmàtics. A França i a Anglaterra els monarques van tractar d'aconseguir una economia sòlida amb el suport dels homes de negocis, al mateix temps que des de l'Estat, sobretot a França amb el famós colbertisme, es tutelava la indústria, especialment la relacionada amb les necessitats primàries i bàsiques de l'Estat: manufactures de pólvora, mines i indústries metal·lúrgiques, etc. Així doncs, es considerava que el desenvolupament industrial (entès industrial com a manufacturer perquè encara no havia començat la Revolució Industrial) constituïa un mitjà per reforçar el poder de la nació. L'actitud pel que fa a les relacions que s'havien d'establir entre el comerç i el poder polític seguien el que Heckscher anomena "Sistema de protecció". Quan la balança comercial d'un Estat era favorable es retenia metall preciós a l'interior de les fronteres nacionals, la qual cosa permetia el seu enfortiment econòmic i polític. Per aconseguir aquest objectiu calia protegir i estimular la indústria nacional, important les matèries primeres necessàries, evitant l'exportació de determinats productes i matèries primeres, establint obstacles duaners i traves legals, i de vegades "il·legals", a la importació de productes manufacturats i eliminant a l'interior tota competència als productes nacionals. Així doncs, els Estats dels segles XVI i XVII van practicar aquest "nacionalisme" econòmic com a sistema eficaç de protecció de la seva sobirania. La conseqüència més immediata va ser la intervenció directa dels Estats en l'activitat econòmica, controlant i organitzant-la gràcies a una reglamentació multiforme, recorrent a l'estímul de la producció interior, a la creació de monopolis estatals, a la recerca de recursos, ja fos mitjançant la colonització, o la pressió militar o política (*hard power*) sobre altres Estats més febles. I tot això, com hem vist amb les companyies privilegiades, sense prescindir de les burgesies nacionals, ja que en la seva participació i la seva adhesió a aquestes polítiques hi havia el germen de l'èxit de la balança comercial i de l'acumulació de metall preciós, com a base de l'enriquiment nacional.

Així mateix, i tot i que el pensament econòmic mercantilista va ser clau per formar els Estats, no es pot oblidar que l'objectiu últim d'aquest sistema no era potenciar el bé comú i crear un gran país, sinó que el que pretenien els mercantilistes era enriquir-se ells mateixos, fent pensar a la cort i als reis que el que ells demandaven era la política òptima per a la nació. És per aquesta raó egoista que porta intrínsecament el mercantilisme, que se l'associa directament amb el realisme polític i el *hard power*. Un sistema econòmic en el que si algú guanya és perquè un altre perd (joc de suma zero) no podia portar més que a la confrontació i a l'agressió constant dels qui el practiquen. De fet, no és casualitat, que, sense comptar les guerres mundials, en aquests tres segles de domini mercantilista es registressin més confrontacions i batalles entre Estats Europeus que en qualsevol altre moment en la història.²²⁷ I és que si a sobre afegim que, els mercantilistes pensaven que la riquesa i el comerç eren un volum constant a tot el món i que només variarien si els pobles creixien, es fa encara més evident que la competència entre les economies de les diferents monarquies havia de ser agressiva i descarnada. Només aquells Estats que produïssin en quantitat i qualitat prioritàriament per a l'autoconsum i després per a l'exportació, podrien sobreviure enmig de la

---

²²⁷ ROSER, Max. *Europe Battles Dataset*. 2017.

competència general. L'estímul i la reglamentació de les manufactures, la política duanera proteccionista, la contínua expansió comercial i el desenvolupament de la marina, els exèrcits i els ports van ser els mitjans prioritaris dels que les monarquies europees van disposar per intentar fer del seu regne el més ric i hegemònic.

Tanmateix, la segona meitat del segle XVIII suposà un canvi important a nivell econòmic a Europa i sobre tot a Anglaterra. La Revolució Industrial i la pèrdua de la major part del primer imperi colonial britànic són dos moments claus per entendre aquest trencament amb el pensament econòmic mercantilista. No obstant això, la competència per l'hegemonia i el poder no morien amb el mercantilisme. El nou pensament econòmic lliurecanvista tindria les seves pròpies armes de seducció (*soft power*) per aconseguir els mateixos objectius.

L'ANGLATERRA LLIURECANVISTA (1750-1900)

CASA HANNOVER (1760-1901)

GEORGE III (1760-1820)

La vida i el regnat de George III, que van ser més llargs que els de qualsevol dels seus predecessors, van estar marcats per una sèrie de conflictes militars tant a Europa, com a totes les zones on Anglaterra posseïa territoris (Àfrica, Amèrica i Àsia).

Al principi del seu regnat, la Gran Bretanya va derrotar a França en la Guerra dels Set Anys, convertint-se en la potència europea dominant a l'Amèrica del Nord i l'Índia. No obstant això, moltes de les colònies americanes de la Gran Bretanya es van perdre aviat en la Guerra d'Independència dels Estats Units, motiu pel qual George III és recordat.²²⁸ Així mateix, les guerres contra la França revolucionària i napoleònica de 1793 van suposar la derrota de Napoleó a la batalla de Waterloo en 1815 i l'aplicació d'una de les últimes grans lleis mercantilistes de la història, les *Corn laws*. Tanmateix, d'això en parlarem més endavant.

Per altra banda, el regnat de George III coincideix, pràcticament, de forma literal, amb l'inici (1760) i el final (1820-1840) "oficials" del que es coneix com a Revolució Industrial.²²⁹ Una etapa de la història d'Anglaterra i d'Europa que no només va suposar una transformació econòmica, tecnològica i social, sinó que va ser crucial perquè el liberalisme s'imposés arreu d'Europa, acompanyat d'una bona dosi de *soft power* britànic.

REVOLUCIÓ INDUSTRIAL I LLIURECANVISM

La Revolució Industrial marca l'origen del capitalisme industrial, i d'una teoria econòmica que lluitarà contra el sistema econòmic polític absolutista, contra la intervenció de l'Estat en l'economia i contra els privilegis legals del clero, l'aristocràcia i els gremis, que el

---

²²⁸ BROOKE, John. *King George III*. London: Constable. 1972.

²²⁹ El terme *Revolució Industrial* va ser emprat per primera vegada per Auguste Blanqui en 1837 i difós a partir de 1845 per Marx i Engels.

mercantilisme s'havia encarregat d'assegurar. El lliurecanvisme començava a néixer. I Adam Smith, al 1776 amb el seu llibre *La Riqueza de las Naciones* va fer de llevador d'aquest part.²³⁰

Originàriament la Revolució Industrial es va identificar amb els fenòmens de naturalesa tecnològica i econòmica, és a dir amb la industrialització, que estaven provocant canvis decisius en el sector productiu de caràcter artesanal i en les relacions de distribució comercial. Aquesta visió economicista va ser propiciada pel desenvolupament en paral·lel de la ciència econòmica, a partir de l'obra d'Adam Smith: *Investigacions sobre la naturalesa i les causes de la riquesa de les nacions* (1776), i establia una relació causal automàtica entre la industrialització, el creixement de la riquesa i el desenvolupament dels països, que ha perdurat sota diverses formulacions fins a les teories desenvolupistes de la dècada dels 50 al segle XX.

Per descomptat, la Revolució Industrial requereix com un dels seus fonaments els canvis tecnològics i econòmics que caracteritzen la industrialització. Tanmateix, exigeix també la concurrència d'uns fenòmens de naturalesa estrictament sociològica, com el creixement demogràfic accelerat; altres de caràcter socioeconòmic, com les migracions internes del camp a les indústries de les grans ciutats; també d'índole política, com el creixent protagonisme polític de la burgesia i del proletariat obrer, i, finalment, de fenòmens estrictament culturals, com la progressiva universalització de l'alfabetització, l'ensenyament primari o el desenvolupament de noves disciplines científiques. De manera que, resulta lògic pensar en la Revolució Industrial com un dilatat procés històric, en el desenvolupament de la qual pot apreciar-se una successió de diferents fases amb característiques ben definides. Així mateix, la Revolució Industrial, juntament a d'altres processos de canvi social als diferents països d'Europa van expandir el liberalisme econòmic i polític pel continent.

La Revolució Industrial anglesa va obrir la porta al pensament clàssic lliberal. Un pensament que creu que la riquesa d'un país es troba en la creació d'excedents i s'oposa totalment a la intervenció de l'Estat en matèria econòmica. Aquest corrent es va imposar entre els industrials, financers i comerciants que van protagonitzar la transformació industrial britànica. Així mateix, els governants anglesos de l'època van afavorir la seva implantació permetent la lliure circulació de productes, de capital i de treballadors.

La industrialització britànica va ser clau per a que el país aconseguís l'hegemonia durant pràcticament tot el segle XIX. Segle on es parla obertament de *Pax Britannica*.²³¹ I no és d'estranyar. Entre 1815 i 1860, Anglaterra era responsable del 60% del creixement total de la producció manufacturera mundial. Si a tot això afegim l'enorme influència política, diplomàtica i sobretot econòmica, gràcies a l'escola clàssica, que va tenir durant el segle XIX entendrem el perquè d'aquesta "Pax".

---

²³⁰ És important matissar que ja existien autors lliberals abans d'Adam Smith i de l'inici de la Revolució Industrial (els fisiòcrates i els preclàssics, de fet, es podrien considerar autors lliberals i encara faltava per a la industrialització). Tanmateix, si que podem considerar la Revolució Industrial com un punt d'inflexió dins del pensament lliurecanvista. Potser no tant en l'obra d'Adam Smith, ja que va ser "el primer" i la industrialització estava iniciant-se, però sense cap mena de dubte ocupa una posició destacada en els assajos de la resta d'autors clàssics lliberals.

²³¹ La Pax Britannica és un terme que fa referència al període de dominació mundial britànica comprès entre 1815 i 1914, també anomenada època del victorianisme ple. Es va caracteritzar per una gran prosperitat econòmica, sustentada en els principis de la Revolució Industrial, la pau mundial i la fraternitat en tot l'Imperi vist des d'un enfocament capitalista.

La doctrina clàssica parteix de la consideració que els particulars sempre persegueixen el seu interès personal, i és en aquesta recerca “egoista” on són sotmesos per una mena de llei universal o “mà invisible” que vetlla per l'interès general de la societat i que autoregula el mercat.²³² De manera que, per a Smith i els seus seguidors, la figura de l'Estat s'ha de limitar a: assegurar les llibertats civils, imposar l'imperi de la llei i concedir totes les facilitats que l'economia demandi, assegurant la competència i acabant amb els famosos monopolis.

Per altra banda, perquè entenguem com les idees lliurecanvistes es van anar difonent gràcies a la Revolució Industrial hem de començar a parlar d'un dels axiomes claus del model liberal: la competència. Per a Smith la competència hauria de basar-se en un gran nombre de competidors de mida semblant, que fabricarien, com els gremis medievals, un bé homogeni. El preu vindria determinat pel lliure joc de l'oferta i la demanda. Si un competidor venia per dalt o per baix del preu establert, perdria, i inevitablement s'imposaria la llei del mercat. L'única forma d'augmentar el benefici o guany era a través de l'abatiment del cost de producció, per canvis en la divisió de la feina, i la creació de noves màquines i eines, obligant a la competència a realitzar els mateixos canvis, o millorar-los, per seguir dins del mercat. D'aquesta manera, en el model de Smith, les mercaderies augmentarien constantment la seva qualitat i baixarien de preu, resultant beneficiats els consumidors. Al seu torn, els productors estarien al capdavant dels seus propis negocis, i treballarien per mantenir les taxes de guany per mitjà de les innovacions tècniques que la Revolució Industrial i les millores administratives possibilitaven, invertint els beneficis estalviats per augmentar la riquesa. D'aquesta manera, l'Estat no tindria perquè intervenir en l'economia, l'increment constant de la productivitat crearia abundància de mercaderies, símbol de la riquesa nacional, l'economia arribaria a la plena ocupació de tots els recursos, i la humanitat a la felicitat.

Partint d'aquest model utòpic smithià on la competència ho explica tot, entendrem ràpidament perquè els autors clàssics liberals tenien tanta “pressa” per convèncer als altres països dels avantatges d'aquest nou pensament econòmic. Si com diu el model de Smith, per obtenir la riquesa hem de ser competitius, per què no ens dividim el treball de manera que cadascú faci allò en que és millor? Per què fabricar a casa el que es pot comprar al carrer, de millor preu i qualitat? Per què utilitzar recursos en indústries que no tenen la capacitat de competir amb les estrangeres? No seria millor emprar-los en les activitats econòmiques en què es tinguessin avantatges absolutes i relatives en els costos de producció? Amb aquestes preguntes queda explicada la divisió del treball.

D'aquesta manera, el que es buscava era l'especialització del treball per obtenir el major benefici. Si el món s'adaptava a una divisió internacional de la feina, totes les nacions sortirien beneficiades. Aquesta divisió es tornaria més eficient quant més gran fos la mida del mercat. Quant major fos el nombre de consumidors, més gran hauria de ser la producció, obligant a incrementar la productivitat, millorant la divisió de la feina, les eines, les màquines, les operacions, estalviant materials i temps. Aquest missatge que pràcticament era un dogma de l'escola lliberal havia d'anar acompanyat d'una liberalització del mercat. De res servia dividir-nos el treball si després no compartíem la feina. D'aquesta manera, les barreres proteccionistes que els mercantilistes s'havien encarregat d'imposar segles abans havien de

---

²³² SMITH, Adam. *La Riqueza de las Naciones*. Madrid. Alianza Editorial S.A. 2002.

caure. I la Revolució Industrial va ser l'excusa perfecta per destruir aquestes barreres i començar a escampar el pensament econòmic lliurecanvista.

En definitiva, la Revolució Industrial va donar una autoritat científica tan gran a Anglaterra que el pensament econòmic lliurecanvista només va haver d'aprofitar el moment per convèncer a la resta de països de que el lliure comerç i el *laissez faire* eren la millor forma d'avançar.

No obstant això, és important comentar que, tot i que en aquest aspecte els anglesos no van haver de recórrer al *hard power* per anar convenent a la resta d'Europa dels beneficis del lliure comerç, la realitat és que sense l'enorme transformació econòmica i social que va suposar la Revolució Industrial, el nou "imperi britànic del *soft power*" que anirem desgranant en les pròximes pàgines, probablement mai hagués existit. De forma resumida, es podria dir que és molt fàcil posar-se del costat del poder tou quan ets "el rei" de l'edat moderna. I això precisament és el que tants països al llarg de la història han criticat i recriminat a la Gran Bretanya i a les seves "amables" dosis de *soft power*. Un dels que més van batallar contra aquest liberalisme anglès va ser Alemanya i el seu Historicisme alemany. Un pensament econòmic que s'oposà a l'apertura comercial que pretenien els britànics.

Tanmateix, el liberalisme econòmic no va ser l'únic liberalisme que es va anar expandint pel continent. La independència de les colònies britàniques nord-americanes al 1783 i la Revolució Francesa al 1789 van propagar les revolucions polítiques liberals arreu del món.

LA CAIGUDA DEL "PRIMER" MONOPOLI

Anecdòticament, un dels primers mercats que va deixar de ser monopoli i es va liberalitzar va ser el comerç d'esclaus. Tot i que el rei George III s'hi va oposar, a la segona meitat del segle XVIII la Gran Bretanya va renunciar a l'*Asiento* que Espanya els hi havia atorgat al 1713, perdent així el dret privilegiat a traficar amb 4.800 esclaus negres de forma anual als dominis espanyols.²³³

Tanmateix, i paradoxalment, els anglesos no van renunciar a l'*Asiento* per un tema moral o ètic, sinó perquè el monopoli concedit els limitava el número d'esclaus que podien transportar anualment i creien que liberalitzant el mercat podrien treure'n molt més profit. I així va ser. Segons les dades de *The Trans-Atlantic Slave Trade Database*, durant el regnat de Jorge III, 1,6 milions d'esclaus van ser transportats d'Àfrica a les possessions colonials britàniques. La gran majoria d'ells, com es pot apreciar en la taula i gràfic següents, al Carib britànic.²³⁴ Aquesta tendència va continuar fins que al 1833, i gràcies a la industrialització, es va aprovar la llei abolicionista.²³⁵ Amb l'adveniment de la Revolució Industrial, els béns produïts per l'esclavitud es van tornar menys importants per a l'economia britànica, això agregat a l'elevat cost de suprimir rebel·lions regulars d'esclaus va fer que els anglesos promulguessin les lleis abolicionistes i alliberessin a tots els seus esclaus amb l'excepció dels

---

²³³ BLACK, Jeremy. *George III: America's Last King*. New Haven: Yale University Press. 2006.

²³⁴ Estimacions tràfic d'esclaus. <https://slavevoyages.org/assessment/estimates>.

²³⁵ *Britain and the Trade. Black Presence: Asian and Black History in Britain, 1500–1850*. The National Archives.

que es trobaven a Santa Elena, Ceilan i els territoris administrats per la Companyia de les Índies Orientals, que no serien posats en llibertat fins a dècades posteriors.²³⁶

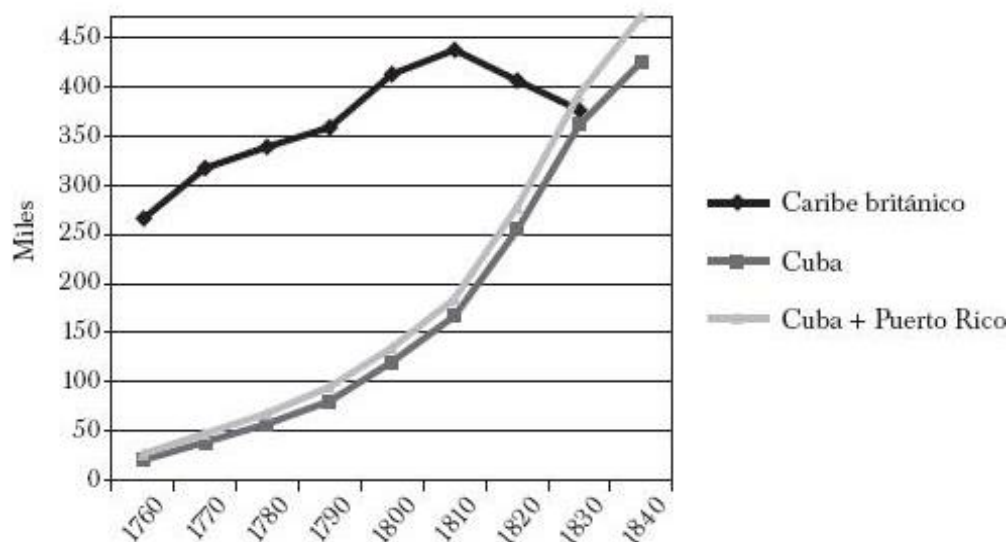
Taula 5: Comerç d'esclaus entre 1451 i 1870.

Comercio de esclavos, 1451-1870 (importaciones en miles de esclavos)

País de destino	1451 1600	1601 1700	1701 1810	1811 1870	total
Norteamérica británica	—	—	496,0	51,0	547,0
América española	75,0	292,5	(623,1)	606,0	(1.596,6)
Caribe británico	—	263,7	(1.513,5)	—	(1.777,2)
Caribe francés	—	155,8	(1.448,9)	96,0	(1.700,7)
Caribe holandés	—	40,0	380,0	—	420,0
Caribe danés	—	4,0	24,0	—	28,0
Brasil	50,0	560,0	1.909,7	1.145,4	3.665,1
Europa, São Thomé, islas atlánticas	149,9	25,1	—	—	175,0
Total	274,9	1.341,1	6.395,2	1.898,4	9.909,6
promedio anual	1,8	13,4	58,1	31,6	23,6

Font: P.D. Curtin, *The Atlantic slave-trade*, Madison, 1969, p. 268: les xifres de 1761-1810, corregides d'acord a D. Drescher, *Econocide*, Pittsburgh, 1977, p. 28, y T. Anstey, en *ECHR*, 2.ª serie, p. 267.

Gràfic 1: Esclaus en el Carib britànic i espanyol entre 1760 i 1840.

^a Caribe británico: incluye Barbados, Jamaica, Antigua, Montserrat, St. Kitts y Nevis, que fueron colonias inglesas durante el periodo 1760-1840.

Font: Deer, *History*, 1950, t.1, p.278.

²³⁶ *Why was Slavery finally abolished in the British Empire?*. The Abolition Project. HINKS, Peter. *Encyclopedia of antislavery and abolition*. Greenwood Publishing Group. 2007. p 129.

L'IMPERIALISME INFORMAL I LA "PAX BRITANNICA"

L'antic sistema colonial britànic va començar a decaure a finals del segle XVIII. Durant el període de dominació whig (1712-1762) que analitzàvem abans amb Robert Walpole al capdavant, l'imperi es va convertir en una cosa de menor importància. La tensa situació viscuda entre la metròpoli i les colònies des de l'aprovació de les *Navigation Acts*, que negaven la llibertat comercial a les regions dominades per l'imperi, es va tornar insostenible quan el govern del Regne Unit va fer un intent per apujar els impostos, en especial el del te, per afavorir al monopoli comercial que posseïa la Companyia de les Índies Orientals sobre aquest producte provinent de la Xina a les colònies nord-americanes.²³⁷ La conseqüència directa va ser la Guerra d'Independència i posteriorment la independència de les mateixes al 1776. Sovint s'al·ludeix a aquest període com el de «Primer Imperi britànic», indicant el canvi de direcció en l'expansió britànica, que es va dirigir fonamentalment a les Amèriques durant els segles XVII i XVIII, mentre que durant el «Segon Imperi britànic», com veurem, es centrà a Àsia i Àfrica.²³⁸

La pèrdua dels Estats Units va mostrar que posseir colònies no era necessàriament un avantatge en termes econòmics, ja que la Gran Bretanya podia encara controlar el comerç amb les seves ex-colònies sense haver de pagar per la seva defensa i administració.²³⁹ Aquest canvi de "chip" de la classe política anglesa és el que demostra la transició que estava vivint la societat d'un pensament econòmic mercantilista a un lliurecanvista. Mentre que el mercantilisme havia caracteritzat el primer període d'expansió colonial, on la lluita descarnada pels territoris i les riqueses, i la competència entre nacions estava a l'ordre del dia, el lliurecanvisme començava a demostrar que la pèrdua "formal" de territoris no significava tenir menys poder. Si no més bé, una evolució en la forma d'entendre que era el poder. D'aquesta manera, les arcaïques polítiques mercantilistes que havien regit el primer imperialisme, cedien pas al *laissez-faire* econòmic, al liberalisme d'Adam Smith i els seus mecanismes de *soft power*.

La lliçó apresada pel Regne Unit després de la pèrdua d'Amèrica del Nord -que el comerç pot seguir aportant prosperitat, fins i tot en absència de domini colonial- va contribuir durant els anys quaranta i cinquanta del segle XIX a l'extensió del model de colònia autogovernada, que es va concedir a les colònies poblades per blancs al Canadà i Australàsia. A aquesta aposta britànica perquè fos el comerç i les idees lliurecanvistes les que "colonitzessin" el món i mantinguessin les relacions amb les seves ex colònies se li va començar a anomenar "imperialisme informal".²⁴⁰ Aquest nou imperi informal va demostrar que no sempre calia treure els canons a passejar per ser hegemònic i fer-se ric. A partir de condicions polítiques estables en certs mercats d'ultramar, el Regne Unit va poder prosperar gràcies al comerç,

---

²³⁷ NIALL, Ferguson. *Empire: The Rise and Fmise of the British World Order and the Lessons for Global Power*. Nueva York. 2004. p. 84.

²³⁸ MARSHALL, PJ. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge University Press. 1996. pp. 312-23.

²³⁹ Tot i que parlem únicament dels beneficis de "l'imperi informal" s'ha de reconèixer que la pèrdua de les colònies va perjudicar, en certa manera, els interessos comercials britànics. Ja que les ex colònies, al independitzar-se, van imposar mesures proteccionistes que també van afectar als productes britànics.

²⁴⁰ El Canadà i Austràlia formaven part de l'imperi britànic formal. Tanmateix, les hem agrupat en el terme "imperi informal" pel canvi en la forma de control i dominació de les colònies, influenciat pel pensament lliberal. GOTTELAND, Mathieu. *What Is Informal Imperialism?* 2017.

sense necessitat de recórrer al govern formal en la seva àrea d'influència. Tanmateix, aquest domini informal britànic va tenir una víctima propiciatòria: Amèrica Llatina.

La crisi del sistema colonial ibèric, aguditzada per les guerres napoleòniques (1803-1815), va ser el que va portar a la Gran Bretanya a interessar-se per Amèrica Llatina i omplir el buit de poder que s'estava creant a la regió. Les Hondures Britàniques i la Guaiana serien les dues úniques colònies formalment annexades a la Gran Bretanya a l'Amèrica Llatina continental. Si hi va haver altres pretensions colonials, les dues invasions angleses a Buenos Aires (1806-1807) que van fracassar, van ser motiu suficient com per repensar aquestes aspiracions. La Gran Bretanya va arribar a poc a poc a la conclusió que un imperi formal a Amèrica Llatina era inviable, ja que els llatinoamericans no semblaven disposats a abdicar de les seves aspiracions de llibertat política. De manera que, Anglaterra, influenciada per les primeres veus lliurecanvistes, va "passar" de la conquesta a Amèrica i va fer tot el possible per obrir els mercats llatinoamericans als productes britànics. I precisament en un context de necessitat comercial, ja que, com veurem més endavant, la conjuntura de guerra a Europa havia tancat les principals places comercials europees per a la Gran Bretanya i l'excedent de la seva naixent producció industrial necessitava mercats alternatius.

D'aquesta manera, havent desistit de les seves pretensions imperials, la Gran Bretanya va deixar d'assumir les responsabilitats polítiques, administratives i financeres pròpies de l'Imperium, i es va convertir en certa manera en la potència garant de l'emancipació de les noves nacions llatinoamericanes contra el colonialisme ibèric i les polítiques mercantilistes del monopoli comercial.²⁴¹ Tanmateix, això no eliminava la conveniència de mantenir una presència estratègica a la regió "per si de cas", pel que es va establir una base naval sud-americana per l'esquadra britànica al port de Rio de Janeiro en 1808 (*hard power*).²⁴²

No obstant això, a Hispanoamèrica la política britànica estava condicionada per l'aliança amb Espanya contra les forces napoleòniques en la Guerra Peninsular, la qual cosa reduïa l'abast del possible suport oficial a la lluita de Simón Bolívar, San Martí i les altres batalles llatines per la independència. Tanmateix, el reconeixement diplomàtic de les noves nacions per Londres seria una qüestió de temps i aviat estaria oberta la porta per a la conquesta econòmica del continent. El reconeixement al 1824 de la independència de la Gran Colòmbia, Mèxic i les Províncies Unides del Riu de la Plata van marcar el sentit pragmàtic de l'orientació britànica.²⁴³ A assenyalar també el paper dels Estats Units d'Amèrica al reconèixer la independència de les colònies americanes d'Espanya, la qual cosa va donar encara més "legitimitat" a l'assumpte.

En la dècada de 1820, els nous Estats llatinoamericans estaven preparats per a un acord amb les potències europees: acceptarien les regles, institucions, pràctiques i codis de conducta de l'ordre mundial eurocèntric a canvi del reconeixement del dret dels pobles

---

²⁴¹ BARTON, G.A. and BENNETT, B.M. *Forestry as Foreign Policy: Anglo-Siamese Relations and the Origins of Britain's Informal Empire in the Teak Forests of Northern Siam, 1883–1925*. 2010. 34 (1): p. 65-86.

²⁴² HABER, Steven. *Economic Growth and Latin American Economic Historiography*. en Steven HABER (coord.), *How Latin America Fell Behind: Essays on the Economic Histories of Brazil and Mexico, 1800-1914*. Stanford, Stanford, University Press, 1997, pp. 1-33.

²⁴³ MARTIN, Gerald. *Britain's Cultural Relations with Latin America*. en BULMER-THOMAS (ed.), 1989, pp. 27-51.

llatinoamericans a la seva sobirania política. La Gran Bretanya, potència hegemònica del món després de la victòria anglesa a la batalla de Trafalgar (1805), va acollir els termes d'aquest acord tàcit (a l'haver ja renunciat a la conquesta imperial) i d'alguna manera en aquesta dècada es va iniciar el període conegut com a *Pax Britannica*.²⁴⁴ El reconeixement de Londres als pobles llatins va ser formalitzat mitjançant la conclusió de tractats bilaterals d'amistat, comerç i navegació, que donaven als homes de negocis britànics garanties addicionals de protecció diplomàtica i seguretat jurídica per conduir els seus negocis cap als nous Estats lliures. L'arranjament bàsic, en la visió britànica, seria el reconeixement del principi de l'autodeterminació nacional a canvi del compromís llatinoamericà amb els principis del lliure mercat. De fet, la Gran Bretanya predicava el lliurecanvisme a Amèrica Llatina molt abans d'adoptar-lo de forma definitiva en el seu propi país, ja que això no va succeir fins pràcticament al 1850 quan els últims reductes de mercantilisme van desaparèixer.²⁴⁵

Tot i que s'atribuïa a les forces del mercat la facultat aparent d'actuar a favor dels interessos britànics, els tractats havien estat dissenyats per assegurar drets específics als comerciants britànics, com ara l'exempció del servei militar, la tolerància religiosa, la llibertat de comprar i vendre en igualtat de condicions amb els comerciants locals i l'atorgament de l'estatus de nació més afavorida. Aquests tractats eren instruments legals contrets entre Estats nominalment sobirans, però, en el seu origen i context, resultaven desiguals: només una de les parts contractants estava en condicions d'exigir-li a l'altra l'observança de les seves clàusules en cas de divergència. La Gran Bretanya es reservava el dret de vigilar de manera unilateral el compliment dels termes acordats (utilitzant mecanismes de *soft power* com la persuasió i, fins i tot, pressions més o menys explícites o la utilització de mitjans coercitius). Això era el que devien pagar els nous Estats llatinoamericans per tal de incorporar-se a la "societat internacional" amb la benedicció de la potència líder mundial.²⁴⁶

Consumada la independència, eren molt altes les expectatives creades pels negocis, i la penetració econòmica britànica va registrar un ràpid creixement. Es van establir companyies i es van promoure préstecs a la City de Londres. La banca, les assegurances, les comunicacions, el transport, i els serveis públics i personals van començar a dinamitzar les economies llatines i van ser la força motriu de "l'imperialisme informal". Amb això, i gràcies a la col·laboració de les elits locals, Anglaterra va iniciar el seu particular "imperi econòmic" a Amèrica Llatina. Aquest

---

²⁴⁴ El lideratge de la Gran Bretanya en la Revolució industrial li va donar una davantera considerable en la carrera per la industrialització, la font de riqueses, la tecnologia i l'obtenció de poder (entre 1815 i 1860 era responsable del 60% del creixement total de la producció manufacturera mundial). Sense altres competidors que amenacessin la seva superioritat marítima post Trafalgar, la Gran Bretanya va aprofitar la conjuntura per dominar les rutes comercials i els punts estratègics en diversos oceans i continents. El seu interès nacional era certificar que el comerç internacional, dominat pels productes britànics, tingués la seguretat necessària per seguir el seu curs i fos disciplinat per regles apropiades a la disseminació del lliurecanvisme. La City de Londres va consolidar la seva posició com al centre financer del món. Però la supremacia britànica era en cert sentit una anomalia. Els estudiosos reconeixen que, a la llarga, la preeminència britànica no era sostenible. A mesura que nous rivals aconseguïen nivells industrials importants, especialment Estats Units, Alemanya i el Japó, els avantatges del lideratge inicial de la Gran Bretanya tendien a desaparèixer.

²⁴⁵ BROWN, Matthew. *Informal Empire in Latin America: Culture, Commerce, and Capital*. Oxford, Blackwell, Society for Latin American Studies, 2008.

²⁴⁶ BULMER-THOMAS, Victor. *Britain and Latin America: A Changing Relationship*. Londres, Royal Institute of International Affairs, 1989.

imperi va ser producte d'una aliança, basada en afinitats culturals i de classe, entre l'elit política -el que a la Gran Bretanya es descriu com l'elit "Westminster"-, la de funcionaris -els Whitehall- i la financera -The City of London-, que va funcionar segons un codi de comportament "de cavallers", i va perseguir una política imperial coherent i consensuada. La primera prioritat va ser mantenir la lliura esterlina com el mitjà principal del comerç internacional, mitjançant l'adhesió a l'estàndard d'or; la segona, garantir una política de finances públiques sòlides i controlades; en síntesi, una política imperial de "comerç lliure, impostos baixos, i moneda sòlida" (free trade, low taxation, and sound money). Tanmateix, aquesta època de bonança va tenir una curta durada. Molts països de la regió van ser assolats per una onada d'inestabilitat política, cabdillisme i desgavell financer. Després del boom inicial, la importància relativa d'Amèrica Llatina per a l'economia britànica va començar a declinar i la seva participació en les exportacions de la Gran Bretanya va disminuir a meitat de la dècada de 1850. Durant aquest període de relatiu estancament econòmic es va verificar un paradoxal increment de l'activitat intervencionista de la Gran Bretanya a Amèrica Llatina. Alguns exemples serien la seva intervenció en 1818 en el conflicte entre Argentina i Brasil per Cispatina, la posterior Uruguai, o la seva invasió de les Illes Malvines en 1833 motivada per l'interès britànic d'enfortir la seva posició a l'Atlàntic Sud i controlar l'accés al Pacífic via l'Estret de Magallanes.²⁴⁷

L'època del *soft power* i de l'imperialisme informal semblava que havia arribat a la seva fi. Com apunten els estudis de John Gallagher i Ronald Robinson, la política britànica afavoria la regla del comerç amb control informal sempre que fos possible. Si no, tornava el domini formal.²⁴⁸ D'alguna manera, els britànics estaven utilitzant el que avui dia es coneix com a *smart power*, que vindria a ser la combinació d'ús entre *hard* i *soft power* depenent de la situació. No obstant això, aquesta tornada als mecanismes imperialistes plens de *hard power* van esguerrar completament la credibilitat britànica. El comerç amb Montevideo i Buenos Aires havia declinat. Els bloquejos britànics van ser perjudicials per als negocis i, per aquesta raó, l'ús de la força no sempre era vist amb simpatia pels comerciants britànics. Tanmateix, després de dècades d'inefectives pressions pels canals diplomàtics, l'argument coercitiu va prevaldre. Això demostrà dues coses: la primera, que la Gran Bretanya era capaç d'intervenir obertament o veladament en el nucli del sistema polític i econòmic d'un país llatinoamericà que rebutjava adequar-se, segons l'enteniment britànic, als nous patrons ètics i de mercat; i la segona, que la influència britànica, lluny de ser hegemònica, es topava amb límits reals.

D'aquesta manera, es podria dir que, l'imperi informal va "morir" de *hard power*. Tanmateix, no és del tot així. L'enorme quantitat de *soft power* que la Gran Bretanya va enviar durant dècades en forma de negocis, préstecs, inversions... va influenciar a les societats llatines i, en gran mesura, les va alligonar. De fet, no és casualitat que Argentina fos el principal soci comercial d'Anglaterra durant la primera meitat del segle XX. Aquesta situació emana de la construcció de l'imperi informal que la Gran Bretanya havia estès per les regions del continent sud-americà. I no només allà, la *Pax Britannica* de la que parlàvem abans va suposar

---

²⁴⁷ CAIN, Peter y Anthony HOPKINS. *British Imperialism: 1688-2000*. Harlow, Inglaterra, Longman, 1993. pp 168-150.

²⁴⁸ GALLAGHER, John y ROBINSON Robert. *The Imperialism of Free Trade*, en *Economic History Review*, 6:1 1953.

que pel món sencer es comencessin a escampar els ideals lliberals que Anglaterra portava amb si.²⁴⁹

No obstant això, aquesta influència lliberal o imperi informal del que tant pit es treu des d'Anglaterra ha sigut durament criticat des d'òptiques estructuralistes llatinoamericanes, que més que d'imperialisme informal, parlen de la teoria de la dependència o de neocolonialisme.²⁵⁰ Segons aquests autors, els països sota la influència britànica van patir un procés d'explotació i de pèrdua de la sobirania, econòmica i política, amb el beneplàcit de les elits autòctones, que va endarrerir el seu desenvolupament just després d'independitzar-se de l'imperi espanyol. S'apunta que gran part de les regions llatines, influïdes per les elits lliberals angleses i la famosa Teoria dels Avantatges Comparatius de David Ricardo, es van especialitzar en una sèrie d'exportacions primàries de baix valor afegit que impossibilitaven la tecnificació dels països i els condemnava a seguir sent els camps de cultiu de les economies europees.²⁵¹

Per últim, mentre que el patró "normal" o "clàssic" de l'expansió imperial britànica havia estat l'annexió militar de territoris d'ultramar en cerca de nous mercats i fonts de matèries primeres per alimentar la indústria britànica, el mecanisme d'imperi informal va descobrir que es podien aconseguir resultats similars amb tàctiques d'influència, pressió i intimidació menys directes, més flexibles, més "soft" i més "informals". Aquesta nova gamma d'imperialisme estava imbuïda de *realpolitik* i va ser sempre pragmàtic i preferible a l'imperialisme "formal" (territorial, militar i burocràtic), no només per ser menys costós, sinó per ser igual d'efectiu o eficaç a l'assegurar la "preeminència" britànica per mitjà d'aliances amb elits col·laboradores en "la perifèria semi-colonial". Tanmateix, s'ha de reconèixer que la mà dura britànica sobrevolava constantment les regions llatinoamericanes i actuaven quan els mecanismes de *soft law* no eren suficients.²⁵²

Per altra banda, i com veurem més endavant, després de 1870, quan el poder industrial britànic va començar a patir els vents freds de la competència internacional, i quan altres nacions industrialitzades buscaven estendre les seves pròpies esferes d'influència imperial, l'elit política (Westminster) i la burocràtica (Whitehall) van veure necessari realitzar una intervenció imperial més "clàssica" i vigorosa, basada en la força militar, per protegir els interessos imperials britànics. Això explica l'entusiasta participació britànica que analitzarem breument en les següents pàgines (pàgina 96), en el que la historiografia anomena la "Baralla

---

²⁴⁹ DARWIN, John. *The Empire Project: The Rise and Fall of a British World System*. Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

²⁵⁰ La teoria de la dependència o enfocament de la dependència és una teoria elaborada entre els anys 60 i 70 per científics socials com una resposta a la teoria de la industrialització de la Comissió Econòmica per a Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL) i a la Teoria del Desenvolupament. La Teoria de la Dependència utilitza la dualitat metròpoli-satèl·lit per exposar que l'economia mundial posseeix un disseny desigual i perjudicial pels països no desenvolupats, als quals se'ls ha assignat un paper de subordinació de producció de matèries primeres amb baix valor afegit, mentre que les decisions fonamentals i els majors beneficis es realitzen en els països centrals, als quals s'ha assignat la producció industrial d'alt valor agregat.

GUNDER Frank, Andre. *Capitalismo y subdesarrollo en América Latina*. 1969.

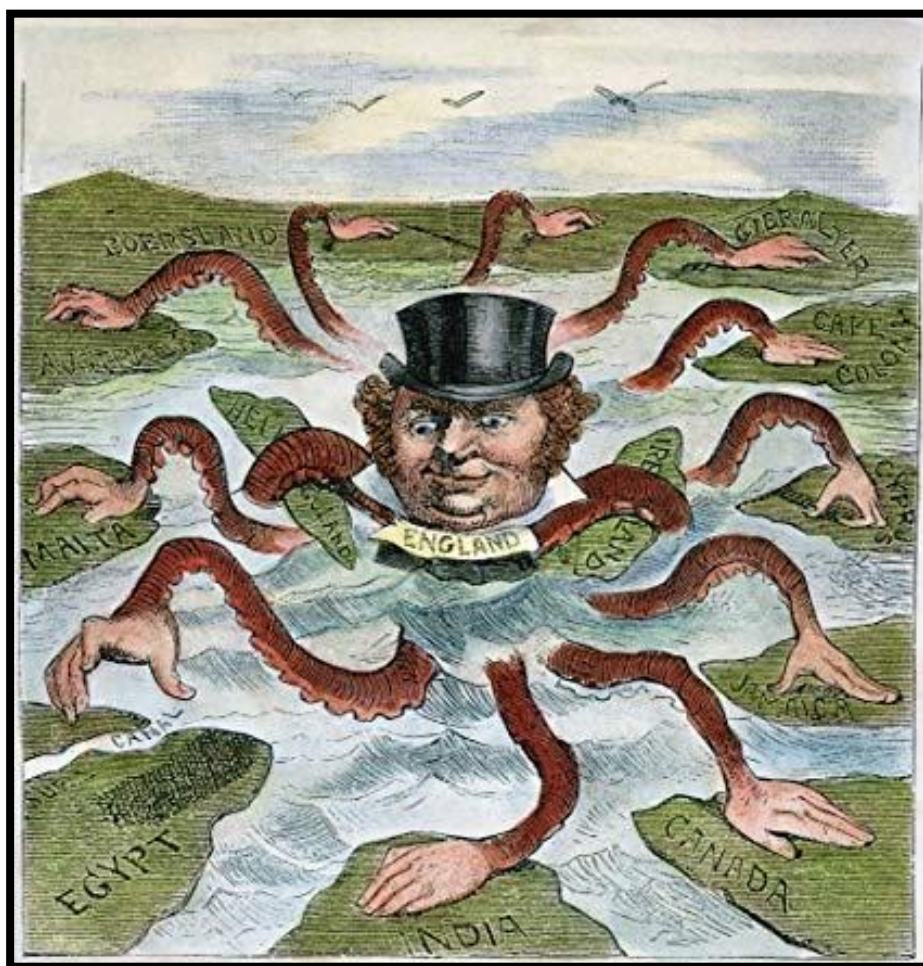
FURTADO, Celso. *Desarrollo y subdesarrollo*, eudeba. 1964.

²⁵¹ CARDOSO, Fernando Henrique y Enzo FALETTO. *Dependency and Development in Latin America*. Berkeley, University of California Press, 1979.

²⁵² PLATT, Christopher. *Business Imperialism 1840-1930: An Enquiry Based upon British Experience in Latin America*. Oxford, Oxford University Press, 1977.

per Àfrica" (*Scramble for Africa*) després de 1885, com a conseqüència de la competència entre els poders imperials europeus (França, Anglaterra, Alemanya, Itàlia i Bèlgica) i on veurem que retornarà amb força aquell *hard power* que caracteritzà l'etapa mercantilista.²⁵³

En definitiva, com apunten alguns autors britànics, i com seguirem veient en les pròximes pàgines, el segle XIX i principi del XX anglès es caracteritzarà per un equilibri caòtic, on trobarem des de colònies sota govern directe on el *hard i soft power* estaven a l'ordre del dia (com l'Índia), fins a colònies que s'autogovernaven i on imperava el *soft law* (el Canadà, Austràlia, Nova Zelanda, Sud-àfrica); des de protectorats (com Sudan); fortaleses navals (Gibraltar, Malta) o ports de tractat (*treaty-ports*, com Xangai), fins a territoris ocupats (Egipte i Xipre) i regions controlades de manera "informal" (Amèrica Llatina). Tanmateix, totes elles amb un denominador comú, una enorme herència lliurecanvista, gràcies a la influència que la Gran Bretanya va ser capaç d'exercir en els territoris. El millor exemple d'aquesta "herència" és la Commonwealth of Nations.²⁵⁴

Caricatura de la Gran Bretanya segles XIX-XX

²⁵³ PORTER, Andrew. *The Nineteenth Century, The Oxford History of the British Empire Volume III*. Oxford University Press. 1998.

²⁵⁴ La Commonwealth of Nations (Mancomunitat de Nacions en català) és una organització composta per 53 països sobirans independents i semi independents que, amb l'excepció de Moçambic i Rwanda, comparteixen llaços històrics amb el Regne Unit. El seu principal objectiu és la cooperació internacional en l'àmbit polític i econòmic.

GUERRES NAPOLEÒNIQUES I CORN LAWS (1803-1846)

Durant la Guerra de la Segona Coalició (1799-1801), la Gran Bretanya va ocupar la majoria de les colònies franceses i holandeses (els Països Baixos havien estat un satèl·lit de França des de 1796) en busca de nous mercats amb els que establir relació comercial. Tanmateix, el Tractat d'Amiens va posar pausa al conflicte i la Gran Bretanya es va veure obligada a tornar la majoria de les colònies. No obstant això, la pau va durar molt poc i al maig de 1803 la guerra es va iniciar novament. Daniel Guerin escriu que: "La guerra va ser un episodi de la rivalitat comercial i colonial... Ja en aquella època l'interès mercantil era el que provocava les guerres".²⁵⁵

França, liderada per Napoleó Bonaparte, i com ja havia planejat segles abans, volia envair la Gran Bretanya. Tanmateix, els plans de Napoleó van fracassar a causa de la inferioritat de la seva armada, i en 1805 la flota anglesa, liderada per Lord Nelson, va derrotar decisivament als francesos i espanyols a Trafalgar, que fou l'última acció naval significativa de les Guerres Napoleòniques.²⁵⁶ Arrel d'aquesta derrota, en 1806, Napoleó va emetre el conegut com a Decret de Berlín.²⁵⁷ Aquesta política prohibia la importació de béns britànics als països europeus aliats o dependents de França, amb la qual cosa es va establir un Bloqueig Continental o Sistema continental a Europa. Amb això es buscava afeblir l'economia d'exportació britànica, tancant el territori controlat per França al seu comerç. Napoleó esperava que aïllant a la Gran Bretanya del continent acabaria la seva hegemonia econòmica. Tanmateix, mai va tenir èxit en el seu objectiu. Anglaterra posseïa la major capacitat industrial a Europa, i el seu domini dels mars li va permetre construir una considerable fortalesa econòmica a través del comerç amb les seves possessions colonials (a l'Índia cada cop hi tenia més pes l'Estat i menys l'East Indian Company) i aliats. La supremacia naval de la Gran Bretanya significava que França mai podria gaudir de la pau necessària per a consolidar el seu control sobre Europa i no podria amenaçar ni les illes britàniques ni les principals colònies angleses. Tanmateix, la guerra va seguir el seu curs fins que al 1808, l'aixecament espanyol, finalment, va permetre a la Gran Bretanya establir-se al continent. El duc de Wellington i el seu exèrcit de britànics i portuguesos van expulsar gradualment els francesos d'Espanya i, a principis de 1814, quan Napoleó estava sent expulsat a l'est pels prussians, austríacs i russos, Wellington va envair el sud de França. Després de la rendició i l'exili de Napoleó a l'illa d'Elba, la pau semblava haver tornat, però quan va escapar de tornada a França en 1815, els britànics i

---

²⁵⁵ GUERIN, Daniel. *La lucha de clases en el apogeo de la Revolucion Francesa, 1793-1795*. Madrid. 1974. En la mateixa opinió de Guerin, Henry Denis diu:

"que el benefici de l'empresa capitalista depèn de la possibilitat de vendre els productes que obté. Per a això calen mercats. L'empresa els troba (en principi i en part) en els seus voltants, ja que pot vendre més barat que els artesans. Al temps que desplacen del mercat als artesans, les empreses capitalistes (i sobretot les empreses industrials d'Europa en aquesta època) troben mercats en regions llunyanes en les que introdueixen els seus productes. La conquesta d'aquests mercats exigeix un suport per part de l'Estat. Aquesta necessitat apareix de la manera més patent en el cas de la conquesta dels mercats colonials" DENIS. H. *Historia del pensamiento económico*. Barcelona, 1970. pàg. 117-118.

²⁵⁶ NAM, Rodger. *Command of the Ocean: A Naval History of Britain, 1649–1815*, Penguin Books. 2006.

²⁵⁷ 11283-DECRET. Camp Imperial de Berlín, 21 novembre 1806.

els seus aliats van haver de lluitar contra ell novament. Els exèrcits de Wellington i Von Blücher van derrotar Napoleó d'una vegada per totes a Waterloo.²⁵⁸

Un element clau en l'èxit britànic va ser la seva capacitat per mobilitzar els recursos industrials i financers de la nació i aplicar-los per derrotar França. Amb una població de 16 milions, la Gran Bretanya era just la meitat de la mida de França amb 30 milions. En termes de soldats, l'avantatge numèric francès va ser compensat pels subsidis britànics que van pagar una gran proporció de soldats austríacs i russos, aconseguint un màxim d'aproximadament 450.000 el 1813.²⁵⁹ Un dels punts més interessants d'aquesta guerra a nivell econòmic és que la producció nacional britànica es va mantenir forta i el sector empresarial va estar tan ben organitzat que va ser capaç de canalitzar tots els productes que els militars necessitaven. Així mateix, la guerra econòmica també la va guanyar Anglaterra. El bloqueig al més pur estil mercantilista que prohibia la importació de béns britànics a països europeus aliats o dependents de França, així com els talls en les comunicacions (correu), van ser un fracàs estrepitos, ja que feia més mal a les economies de França i als seus aliats que a la pròpia Gran Bretanya.²⁶⁰ Es per aquesta raó que la majoria dels aliats de Napoleó van ignorar el “bullying” comercial a la Gran Bretanya per por a perdre un dels majors socis comercials del continent.²⁶¹ D'aquesta manera, durant els anys de guerra es va generar un sistema de contraban de productes provinents d'Anglaterra que pràcticament pesava igual que el comerç “legal” d'anys anteriors.

No obstant això, s'ha de reconèixer que el cost monetari de la guerra per la Gran Bretanya va ser enorme, exactament de £ 831 milions. El deute nacional es va disparar a £ 679 milions, més del doble del PIB, i tot i que va ser recolzat voluntàriament per centenars de milers d'inversors i contribuents, i malgrat l'augment dels impostos sobre la terra i l'entrada en vigor d'un nou impost sobre la renda, els costos van ser inassolibles.²⁶² La gloria militar anglesa no va ser capaç de pagar les factures de la guerra. I arrel d'aquesta alarmant situació, es va aprovar al 1815 l'última gran política mercantilista de la història d'Anglaterra: l'actualització de les tarifes de les *Corn Laws*.²⁶³

Les *Corn Laws* van ser aranzels i altres restriccions comercials sobre aliments i grans importats aplicats al Regne Unit entre el segle XII i 1846 (any de la seva definitiva derogació). Van ser dissenyats per mantenir alts els preus dels grans per afavorir als productors nacionals i representaven els últims alens mercantilistes del país. Les lleis van bloquejar la importació de grans barats, en un principi simplement prohibint la importació per sota d'un preu establert, i després imposant aranzels d'importació elevats, el que feia que fos massa costós importar

---

²⁵⁸ NEILLANDS, Robin. *Wellington & Napoleon: Clash of Arms*. Pen and Sword. 2003. p. 22.

²⁵⁹ PALMER, R.R. & COLTON, Joel. *A History of the Modern World*. p. 361.

²⁶⁰ ESDAILE, Charles J. *The British Army in the Napoleonic Wars: Approaches Old and New*. English Historical Review 130#542. 2015. pp 123.

²⁶¹ AASLEATED, Katherine B., and JOOR, Johan. eds. *Revisiting Napoleon's Continental System: Local, Regional and European Experiences* (Palgrave Macmillan, 2014).

²⁶² COOPER, Richard and PITT, William. *Taxation, and the Needs of War*. Journal of British Studies. 1982. 22#1 pp 94-103. KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers – economic change and military conflict from 1500 to 2000*. 1989. pp. 128–9.

²⁶³ Aquestes “lleis del blat” existien des d'abans de l'època dels Tudor. Tanmateix, havien sigut derogades, esmenades i reprovades nombroses vegades al llarg de la història d'Anglaterra. Al 1815 es van actualitzar les tarifes a la inflació.

grans des de l'estranger, fins i tot quan els subministraments d'aliments eren escassos. Les *Corn Laws* es van imposar per la pressió que els terratinents anglesos varen exercir al veure com els seus ingressos queien en picat al finalitzar la guerra i, per tant, el bloqueig comercial. Durant el bloqueig, aquests terratinents havien gaudit del monopoli del gra. La impossibilitat de comprar fora feia que els productors nacionals fossin l'única via d'abastiment per a la població britànica, la qual cosa va fer que el preu del gra a l'interior de l'illa es disparés. Un cop acabat el conflicte i restablert el comerç, el preu es va estabilitzar i els terratinents es van negar a competir de nou amb el gra estranger exigint polítiques proteccionistes. D'aquesta manera, les *Corn Laws* van augmentar els guanys i el poder polític dels aristòcrates i de les regions agràries, i van perjudicar als industrials, als obrers i les regions més industrialitzades. El que pretenien els proteccionistes era mantenir l'ordre social que la burgesia començava a posar en entredit.²⁶⁴

Les lleis van elevar els preus dels aliments i els costos de la vida del públic britànic, i van obstaculitzar el creixement d'altres sectors econòmics, com la manufactura, al reduir els ingressos disponibles de la societat.²⁶⁵ Tanmateix, ràpidament les *Corn laws* es van convertir en el focus d'oposició dels grups urbans i de les cada vegades més nombroses veus lliurecanvistes al país. David Ricardo, economista anglès del que ja hem parlat abans, va ser el principal enemic del terratinents al Parlament. La seva defensa de la liberalització del comerç de grans el va convertir en figura rellevant del pensament econòmic burgès. Preocupat també per la crisi de l'economia anglesa, Ricardo estudià l'acumulació de capitals i arribà a descobrir l'important paper que hi jugaven els beneficis industrials. Fent veure que els beneficis estan en relació inversa amb els salaris, el desenvolupament dels primers només és factible mitjançant l'abaratiment dels segons. Com es poden mantenir baixos els salaris? Mitjançant l'alliberament del comerç de grans. La lliure importació de blat, en tant que redueix el preu i augmenta la disponibilitat, permet "abaratir" la força de treball i dona com a resultat una alça en els beneficis.²⁶⁶ Tanmateix, la seva teoria sobre l'acumulació de capital, dels rendiments decreixents i del *steady state* no van ser arguments suficients, a curt termini, com per a derogar les *Corn Laws*.²⁶⁷ El fet que el dret a vot no fos universal, sinó que depenia de la

---

²⁶⁴ WILLIAMSON, Jeffrey G. *The impact of the Corn Laws just prior to repeal. Explorations in Economic History*. 1990. 27 (2): 123–156.

²⁶⁵ CLARK, G. Kitson. *The Repeal of the Corn Laws and the Politics of the Forties*. *Economic History Review*. 1951. 4(1), pp. 1–13.

²⁶⁶ RICARDO, David. *Principios de Economía Política y Tributación*. Ed. Francesa; París 1847 pág- 101.

²⁶⁷ L'estat estacionari (*steady state* en anglès) és un equilibri econòmic que es produeix en el llarg termini quan l'economia deixa de créixer. El primer que s'ha de tenir en compte és que el factor de producció terra s'ha de comprendre com un factor limitat i escàs el de qualitat (cal notar que a diferència dels factors de producció treball i capital, la terra no pot multiplicar-se ni reproduir-se per augmentar la seva quantitat). Això significa que les terres més fèrtils i on els costos de produir són més baixos són poques. Conseqüentment s'ha d'entendre a la població com un grup en creixement a causa de l'augment dels salaris, els quals s'elevan per sobre del nivell de subsistència, augment que continua sempre que la taxa de guany dels capitalistes segueixi elevant-se. Posteriorment tenim que una oferta constant de recursos naturals, unida a una major força de treball per l'augment poblacional, generarà rendiments decreixents en la producció (sustentat en la Teoria dels Rendiments Decreixents de David Ricardo on s'explica que les diferents qualitats entre terres generaran aquests rendiments decreixents). Això s'ha d'entendre llavors com una disminució en els guanys del capitalista que conclourà quan aquest guany sigui pràcticament nul. Aquesta disminució en els guanys del capitalista no impedeix que la població segueixi creixent, la qual cosa implica una major demanda d'aliments, que al seu torn comporta

propietat de la terra, va provocar que es necessitessin més de 30 anys per a poder acabar amb aquestes lleis, i va ser gràcies a la fam irlandesa de 1845-1852 que va forçar a una resolució a causa de la urgent necessitat de nous subministraments d'aliments.

Els historiadors econòmics veuen la derogació de les *Corn Laws* com un canvi decisiu en el pensament econòmic anglès. Amb la “mort” d'aquestes lleis no només s'enterrava el poder polític dels terratinents i de les zones rurals.²⁶⁸ Sinó que es consolidava el model econòmic urbà i sobre tot lliurecanvista, on el mercantilisme ja no hi tindria cabuda.²⁶⁹

No obstant això, la derogació de les *Corn Laws* no és l'única mostra legislativa de que el lliurecanvisme s'apoderava d'Anglaterra. En aquesta línia abolicionista i a la que al 1849 s'unirien les *Navigation Acts*, s'hauria d'emmarcar també el *repeal* de les *Combination Acts* dut a terme en 1824 sota la pressió d'un moviment popular encapçalat per Francis Place. El tema és confús, ja que la ideologia tendeix a oblidar-se d'aquest intent real de liberalització de les lleis d'associació. Les *Combination Acts* s'havien aprovat en 1799. No consistien exactament en la prohibició del sindicalisme, que ja estava condemnat de darrere, sinó que facilitaven la seva repressió. Realment havia estat la violència d'alguns moviments, especialment el dels ludistes contra les màquines i els empresaris industrials, la que havia precipitat aquesta legislació contra les *trade unions*. Doncs bé, el liberalisme polític dels anys vint va derogar aquestes lleis, convertint a la Gran Bretanya en el primer país que va admetre els sindicats. Sens dubte, un gran gest d'aquell liberalisme que malauradament no va saber aprofitar el moviment obrer de llavors, que va intensificar la violència i conflictivitat laboral fins a generar a l'any següent l'aprovació d'una nova *Combination Act* més restrictiva que l'anterior. Així, la nova llei de 1825 va mantenir l'esperit liberal del *laissez faire* que també s'havia aplicat al moviment obrer i que tantes vegades ha oblidat la ideologia més tendenciosa. Tanmateix, es van legislar alguns comportaments abusius en relació a l'activitat dels sindicalistes.

Per altra banda, les lleis d'usura que existien des de la *Usury Act*, de 1660, també van ser reformades en 1826 en un procés liberalitzador sobre el qual hem detectat revisions amb les *Usury Act* de 1837, la de 1839, i les de 1841, 1843, 1845 i 1850. Un procés complex que va acabar en 1854 amb la definitiva *Act to repeal the Laws relating to Usury and to the Enrolment of Annuities*.²⁷⁰

---

l'obligatòria explotació de terres de cada vegada menor qualitat. Aquestes terres pitjors requeriran una major quantitat de mà d'obra. Cal ressaltar que molt abans d'arribar a aquest punt, els capitalistes probablement hauran abandonat la seva tasca a l'observar un declivi en el seu marge de guanys, arribant a l'estat estacionari. La manera d'evitar-lo és abraçant el comerç i important cereals d'altres països per no veure'ns obligats a conrear les terres menys fèrtils i costoses i evitar així el *steady state*.

²⁶⁸ RONALD, Findlay; H, O'ROURKE, Kevin. *Commodity Market Integration, 1500-2000*. 2003. pp 13-64. HARLEY, C. Knick. *Trade: Discovery, mercantilism and technology. Trade: discovery, mercantilism and technology (Chapter7)* - The Cambridge Economic History of Modern Britain. Cambridge Core. 2004. pp. 175-203.

²⁶⁹ HARLEY C. Knick. *Trade: Discovery, mercantilism and technology. Trade: discovery, mercantilism and technology (Chapter7)* - The Cambridge Economic History of Modern Britain. Cambridge Core. 2004. pp. 175-203.

²⁷⁰ JIMÉNEZ, F. J. La usura. *Evolución histórica y patología de los intereses*. Madrid: Editorial Dykinson. 2010.

Per últim, la revisió de les denominades lleis de pobres duta a terme en 1834 pel govern anglès, sota la influència dels economistes Chadwick i Sènior, s'ha d'incloure obligatòriament en el catàleg de la legislació favorable al *laissez faire*. De fet, la formulació realitzada per aquests economistes s'ha proposat històricament com a exemple de la manca d'humanitat pròpia del liberalisme econòmic anglès de l'època. La realitat és que Chadwick i Sènior van intentar aplicar els arguments de ciència positiva de l'escola clàssica que, abans que aquests autors, havien ofert ja Smith, Malthus i Ricardo.²⁷¹ La nova llei va fer tot el possible per "acabar" amb els pobres, reduint-los els subsidis, obligant-los a treballar i fins i tot empresonant-los. L'obra de Charles Dickens: *Oliver Twist*, és el millor exemple de que tan cruel era la llei de pobres victoriana.

Per acabar, el recorregut legislatiu que venim oferint des de l'òptica del desenvolupament legislatiu del lliure mercat tampoc pot passar per alt l'abolició del monopoli de la Companyia de les Índies Orientals, dut a terme en 1858, moment en que, com veurem més endavant, la Corona britànica passaria a controlar l'Índia.²⁷² En línies generals, l'actuació del Parlament ens permet observar un desenvolupament legislatiu favorable al lliure mercat que ja veníem enunciant.

EL SOFT POWER RICARDIÀ

Tot i que els discursos de Ricardo al Parlament a favor del lliurecanvisme no van aconseguir derogar les *Corn Laws* de forma immediata, les seves teories han sigut durant dècades els acords principals de l'himne lliurecanvista. La seva Teoria del Comerç Internacional és, sense cap mena de dubte, una de les aportacions més importants que un autor ha fet a la ciència econòmica. La teoria es basa en l'avantatge comparatiu i l'especialització, dos conceptes claus que van servir per trencar amb el mercantilisme. Ricardo va introduir aquesta teoria per primera vegada en el seu llibre "On the Principles of Political Economy and Taxation" (Sobre els principis de l'economia política i la tributació), publicat en 1817. L'autor fa servir un simple exemple numèric relacionat amb el comerç entre Anglaterra i Portugal de la següent manera:

Diguem que els costos per unitat de tela (T) i vi (V) produïts per Anglaterra (I) i Portugal (P) són els representats a la figura adjacent. Encara que Portugal posseeix un avantatge absolut en la producció de vi i tela, Anglaterra posseeix un avantatge comparatiu en la producció de tela.²⁷³

---

²⁷¹ Un breu recorregut sobre la consideració de la pobresa en els economistes fins al període clàssic pot llegir-se a SAN EMETERIO, N. (2010). *Una revisión de los fundamentos económicos sobre la pobreza*. Nómadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales Y Jurídicas, (28), 263–276.

²⁷² STEIN, Burton. *A History of India*, John Wiley & Sons. 2010. p. 107.

²⁷³ **Avantatge absoluta:** Quin país produeix els béns amb un cost de treball menor.

Avantatge comparativa: Tot i que un país produeixi els dos béns de forma més costosa, com en aquest cas Anglaterra, relativament, si comparem la diferència de costos entre el que costa fer la tela a Anglaterra i a Portugal i el que costa produir el vi, és millor que Anglaterra faci la tela perquè relativament és menys car de produir que el vi.

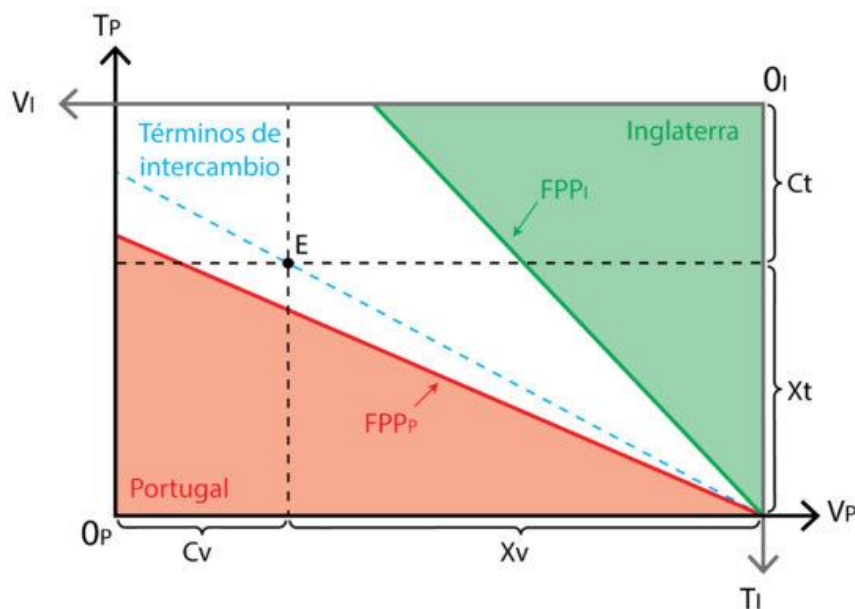
Taula 6: Cost de produir vi i tela.

		coste del trabajo por unidad	
		I	P
productos	T	10	7
	V	12	8

Font: Economipedia.

A causa d'aquest avantatge, els dos països es beneficien del comerç internacional. Això es pot veure utilitzant la següent caixa d'Edgeworth.

Gràfic 2: Caixa d'Edgeworth comerç internacional.

Font: Economipedia.

Sense comerç internacional, cada país només seria capaç de produir (i per tant de consumir) qualsevol quantitat de vi i tela dins o sobre la seva frontera de possibilitats de producció (verd per a Anglaterra i vermella per a Portugal). Per exemple, el punt E no pot ser aconseguit per cap d'aquests països, ja que està fora de la frontera dels dos països. No obstant això, el punt E pot ser aconseguit a través del comerç. Portugal s'especialitzaria en vi, que és relativament més barat de produir. D'aquesta manera, Portugal es beneficia al produir més vi del que consumeix per intercanviar-lo per tela, ja que la producció de roba seria més costosa que la producció de vi exportat. Per la mateixa raó, Anglaterra s'especialitzaria en tela. Portugal produiria només vi, consumint C_v i exportant X_v a Anglaterra, mentre que Anglaterra produiria únicament tela, consumint C_t i exportant X_t a Portugal. Com a resultat del comerç, el punt E seria assolible, definint la línia de relació d'intercanvi, que mostra lo grans que són els guanys

derivats del comerç. Com més lluny de la frontera de possibilitats de producció, millors són els termes del comerç, i per tant els guanys del comerç són grans també.²⁷⁴

A efectes expositius, es resumeix la teoria de la següent manera: entre dos països que només produeixen dues mercaderies existirà comerç sempre que els preus relatius d'aquestes mercaderies siguin diferents entre cada país. En aquest cas, cada país s'especialitzarà en la producció de la mercaderia que li surt relativament més barata.²⁷⁵ Amb això es ve a dir que cada nació té "avantatge comparatiu" en la branca de producció on els costos relatius (respecte als d'altres branques productives) són menors que els costos relatius amb que produeixen les altres nacions en la mateixa branca de producció. Es demostra a més que, si el conjunt de les nacions s'especialitza en la producció relativament més barata (respecte a les altres nacions) s'obté una situació de "benestar universal". D'aquesta manera Ricardo, a l'igual que Smith, propaga les idees "lliurecanvistes" que tant anaven a beneficiar Anglaterra.

Arribats a aquest punt, algú podria pensar que la pàgina anterior poc té a veure amb Anglaterra i el seu *hard i soft power*. De fet, si algú ho pensés li donaria la raó, sembla més una classe de Teoria Econòmica de segon de carrera que un treball de pensament econòmic i Relacions Internacionals. Tanmateix, ho he explicat amb una finalitat. Fixem-nos novament en la Taula 5, més concretament en els cercles verds que marquen el cost del treball per unitat de vi i tela produïts a Portugal. No els hi sorprèn res? Com és possible que el país líder del món durant més d'un segle i on s'ha iniciat la Revolució Industrial tingui un cost de treball unitari major que Portugal, un país clarament inferior i endarrerit? David Ricardo té la resposta. Com sabem, els lliurecanvistes pretenien convèncer els demés que el lliure comerç era la millor forma que els països progressessin. I quina millor forma de fer-ho que "maquillant" els números una miqueta?²⁷⁶ En efecte, David Ricardo va fer creure els portuguesos, fidels aliats comercials d'Anglaterra des de l'aliança anglo-portuguesa el 1373, que el comerç internacional i, per tant, l'obertura comercial, era la millor via de creixement i que ells, en un hipotètic intercanvi amb Anglaterra, produirien productes d'igual valor que els anglesos.²⁷⁷ Evidentment, això s'allunyava molt de la realitat. Tanmateix, els autors de l'escola lliberal van creure que mitjançant el *soft power* les seves idees arribarien molt més lluny que amb les bales de canó sobre les que viatjava el mercantilisme. I així va ser, el model ricardià sobre la Teoria del

---

²⁷⁴ HOLLANDER, Samuel. *The Economics of David Ricardo*. University of Toronto Press. 1979.

²⁷⁵ Per a l'exposició de la seva teoria Ricardo escriu:

"Anglaterra donarà d'aquesta manera el producte de la feina de 100 homes, a canvi de la feina de 80... El treball de 100 anglesos no pot canviar-se per la feina de 80 anglesos, però el producte de la feina de 100 anglesos es pot canviar pel producte de labor de 80 portuguesos, 60 russos, o 120 indis orientals. La diferència referent a això s'explica fàcilment si es considera la dificultat amb què es mou el capital d'un país a un altre". Tanmateix, i com comentarem just a continuació, els números li serveixen a Ricardo per falsejar la realitat. Els productes que exporta Anglaterra, realment, representen menys hores de treball (són productes d'una indústria manufacturera desenvolupada) mentre que els productes del mercat llunyà, en un primer moment ni tan sols són "mercaderies" (procedeixen de formacions socials encara no capitalitzades). Així mateix, el cinisme de Ricardo va més enllà quan intenta justificar aquesta situació per la suposada immobilitat del capital sent aquest el factor amb més llibertat de moviment. El capital es sustenta en l'Estat nacional per transcendir sobre ell. La base nacional del capital no impedeix el que aquest sigui intrínsecament anacional.

²⁷⁶ PRAT SABARTÉS, Marc. *Apunts de classe*. Història del Pensament Econòmic. 2018.

²⁷⁷ L'aliança anglo-portuguesa o lusità-britànica entre Anglaterra i Portugal és l'aliança més antiga del món encara en vigència. Va ser establerta al 13 de juny de 1373 mitjançant el Tractat Anglo-Portuguès de 1373.

Comerç Internacional va arribar a pràcticament tots els indrets del món. De fet, les idees lliberals no només van haver de convèncer els estrangers. Durant dècades dins d'Anglaterra es va produir una constant lluita entre els proteccionistes i la burgesia lliberal. Tanmateix, aquesta última va ser capaç de "guanyar-se" el públic a base de grans dosis de "*soft power*". Algunes d'aquestes dosis van ser "injectades" pel diari *Times*, que es va començar a publicar a Londres al 1780 i que aviat es va convertir en un dels òrgans al servei dels interessos de la burgesia i va ajudar a expandir els ideals lliberals.²⁷⁸

No obstant això, és important reconèixer que tot i que els autors lliurecanvistes eren bastant favorables a l'ús del *soft power* per transmetre les seves idees, com hem vist i com seguirem veient al llarg del treball, eren més amics de comerciar que de la diplomàcia per se. De manera que, si algú impedia que els vaixells comercials britànics atraquessin a algun port, els lliurecanvistes serien els primers en justificar l'ús del *hard power*. El comerç estava per sobre de tot. Per altra banda, Anglaterra no sempre tractava de convèncer els altres. Allà on controlava territoris, com per exemple a l'Índia o en algunes regions d'Àfrica, no els hi calia persuadir ningú. Generalment utilitzaven la diplomàcia persuasiva amb aquells territoris que consideraven "d'iguals", bàsicament el continent europeu.

ÈPOCA VICTORIANA (1837-1901)

Tot i que abans de l'època victoriana hauríem de parlar dels efímers regnats de George IV (1820-1830) i William IV (1830-1837) no ho farem perquè a nivell de pensament econòmic i Relacions Internacionals, els seus regnats no aporten pràcticament res al treball. De manera que passem directament de la mort al 1820 de George III als inicis del regnat de Victòria al 1837.

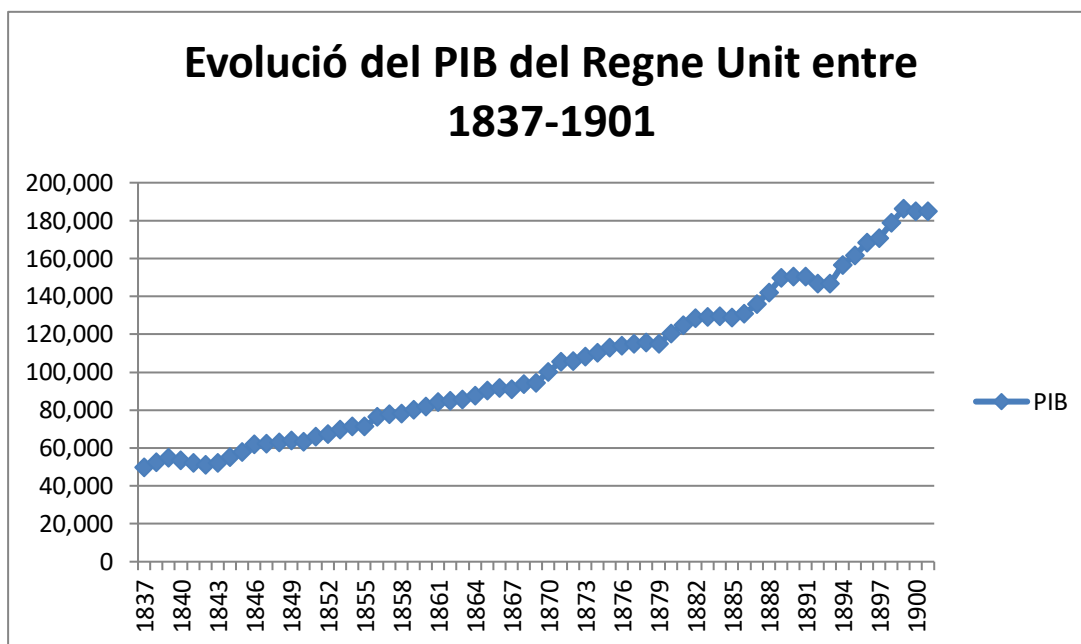
Anomenem Era Victoriana o Època Victoriana, al període de més de mig segle en el qual la Gran Bretanya va passar de ser un país en el que la major part de la població treballava en el sector agrícola a un país totalment industrialitzat. És l'era de la Revolució Industrial, el ferrocarril, les revolucions socials, etc.

Com es pot apreciar en el gràfic número 3 el PIB es va multiplicar per 4 durant el regnat de la reina Victòria. Durant aquestes dècades, la Gran Bretanya es converteix en la primera potència mundial (la *Pax Britannica* de la que parlàvem abans), la seva economia prospera i amb elles les seves ànsies imperialistes, culminades quan la Reina Victòria és proclamada Emperadriu de l'Índia al 1877, com a última colònia annexada a l'Imperi.

---

²⁷⁸ WATTERS, Reginald. *Thomas Barnes and 'The Times' 1817–1841*. History Today (1979) 29#9 pp 561.

Gràfic 3: Evolució del PIB del Regne Unit en l'era Victoriana.

Elaboració pròpia. Font: Madison Historical Statistics.

La lliura esterlina britànica va ser la moneda corrent dins dels mercats mundials, la flota britànica l'autoritat màxima a ultramar, les fumejants fàbriques i les in comptables vies de ferrocarril van ser l'exemple a seguir per a totes les altres potències que imitaven la Revolució Industrial britànica. La Gran Bretanya era la potència hegemònica del món, i la reina Victòria la seva cara visible. El regnat marca l'època d'apogeu d'una determinada concepció política, econòmica i social que en el centre situa a la burgesia. L'ideal de l'anomenada era Victoriana és el progrés i la complaença pel triomf de l'intel·lecte, de la tecnologia, de l'home europeu per sobre dels altres. Hi ha una fam desesperada per avançar, per créixer.²⁷⁹

El canvi en la manera de producció (abans amb camperols i artesans com a actors, ara amb obrers a les fàbriques) aviat va revolucionar la societat i l'economia de tot el món, portant-lo a l'Era Industrial. Mentre el desenvolupament del ferrocarril i altres indústries catalitzaven el nou tipus de producció capitalista, el comerç seguia ampliant el mercat exterior. El comerç del carbó, necessari per a la nova indústria de vapor, va suposar una de les principals fonts d'ingressos dels britànics, que es van erigir com els principals exportadors del món d'aquest fosc material.²⁸⁰

No obstant això, dins del país les dissidències entre conservadors i lliberals van augmentar. Els primers propiciaven una política econòmica de tall proteccionista, mentre que els segons sostenien la necessitat d'abolir lleis ja caduques amb la intenció d'implantar el liberalisme econòmic. La persistència de la crisi socioeconòmica i la difícil situació obrera - producte de l'alça dels preus dels articles de primera necessitat - va convèncer als polítics de tots dos partits de la urgència d'aplicar reformes. A la ja estudiada supressió de les lleis de

²⁷⁹ CHECKLAND, S. G. *The rise of industrial society in England, 1815-1885* (1966) p 277.

²⁸⁰ EVANS Chris, RYDÉN Göran. *The Industrial Revolution in Iron; The impact of British Coal Technology in Nineteenth-Century Europe* Published by Ashgate Publishing, Ltd., Farnham 2005, pp. 37–38.

grans, la van seguir altres lleis reformistes, entre elles la supressió de les Actes de Navegació de Cromwell al 1849, permetent així l'obertura dels ports britànics a vaixells estrangers. De mica en mica, l'esperit lliberal que tant defensaven els economistes clàssics s'anava apoderant d'Anglaterra. Els impostos eren baixos i les restriccions governamentals mínimes. L'Èra Victoriana va ser l'època de major esplendor del pensament lliurecanvista.

Per altra banda, l'Anglaterra victoriana va seguir acumulant territoris. Sota el regnat de Victoria es va obrir el Canal de Suez (1859-1869), que comunicà el Mar Mediterrani amb el Mar Roig, es va posar a Egipte sota el protectorat anglès, es va aconseguir acabar la conquesta de l'Índia, coronant-se Victoria com Emperadriu al 1877, com veurem a continuació, s'obrí "forçosament", al comerç exterior, els ports xinesos, es descobriren mines d'or a Austràlia, que es van poblar amb colons britànics, es van ocupar extensos territoris a Àfrica i s'invertiren capitals milionaris en altres continents, assegurant la continuïtat de la Revolució Industrial anglesa. Cap al final del segle XIX gran part del seu imperi colonial, zones d'Àfrica, Orient Mitjà, Àsia, el Canadà, Austràlia, i centenars d'illes al voltant del món seguien sota el control del regne britànic, i de la seva poderosa *Royal Navy*. La Gran Bretanya controlava zones tan allunyades dins del globus terraqüi que, com també ocorria amb l'Imperi Espanyol, a tota hora existia alguna colònia il·luminada pels raigs del Sol (veure mapa número 1).²⁸¹

---

²⁸¹ BOURNE, Kenneth. *The foreign policy of Victorian England, 1830–1902* (Oxford UP, 1970), contains a short narrative history and 147 "Selected documents" on pp 195–504.

Mapa 1: Imperi britànic en l'era Victoriana.

Font: elordenmundial.com

máxima extensión del **imperio británico**, hacia 1920

Tanmateix, tot i que el regnat de la reina Victoria es conegut pels historiadors com el segle daurat de la història anglesa, la reina no sempre va gosar d'estabilitat i tranquil·litat. L'episodi de l'opi que tractarem a continuació n'és una bona prova.

L'OPI, LA CAIGUDA DE LA XINA I EL RAJ BRITÀNIC

Els comerciants britànics van començar a arribar a la Xina al 1635 per mitjà de la ja estudiada Companyia de les Índies Orientals.²⁸² Tanmateix, la seva presència a la Xina va ser esporàdica fins que el 1683 va començar a aplicar-se una política comercial laxa de l'emperador Kangxi. En pocs anys la Companyia Britànica de les Índies Orientals va passar a dominar el comerç europeu amb la Xina, en part gràcies al monopoli legal que ostentava en el comerç entre el Regne Unit i l'Índia i entre el Regne Unit i la Xina.²⁸³ Els britànics es van assentar sobretot a Canton, el port comercial més proper a l'Índia. A partir de 1700, Canton passaria a ser el principal centre de comerç amb la Xina.²⁸⁴ Els anglesos van desenvolupar un comerç triangular, basat en adquirir seda, te i porcellana xineses a canvi de plata que els britànics obtenien dels espanyols a Manila, on els hi venien part de la seda i la porcellana.

La relativa facilitat per a comerciar entre Europa i la Xina va ser revertida en 1757 amb l'establiment de l'anomenat Sistema de Canton.²⁸⁵ Aquell any, l'emperador Qianlong (1736-1796) va decidir tancar al comerç occidental tots els ports de la Xina a excepció del port de Canton, va establir una casa de contractació i va exigir que la Companyia comerciés per mitjà d'intermediaris xinesos a fi d'evitar l'estraperlo i assegurar-se que abonava aranzels i tarifes. Qianlong també va introduir importants restriccions relatives a l'intercanvi de béns comercials, permetent només l'intercanvi de productes xinesos per plata, i va regular més, si és que era possible, l'activitat dels comerciants Hong, que eren ara responsables del bon comportament dels europeus a la Xina.²⁸⁶ Les raons de Qianlong per a fer això eren d'índole mercantilista i geopolítica. Amb la seva política comercial restrictiva pretenia evitar la fuga de reserves de plata i posicionar la balança comercial a favor de la Xina, ja que la demanda europea de te i sedes xineses no deixava de créixer. La necessitat d'un continu influx de plata era fonamental per a garantir el creixement econòmic i l'estabilitat interna del país asiàtic. I més encara quan la Guerra de l'*Asiento* (1739-1740) entre Espanya i el Regne Unit havia congelat les exportacions de plata d'Amèrica a la Xina i el lucratiu monopoli de la porcellana i de productes lacats xinesos havia entrat en clar declivi, degut sobretot al fet que la porcellana de Meissen a Saxònia va acabar amb el monopoli xinès.²⁸⁷ Per aquestes raons, i tot i que el comerç de la seda i el te es van mantenir, Qianlong temia que el ràpid declivi en l'exportació de béns lucratius portés a desequilibris comercials i per això va aplicar les mesures proteccionistes. Així mateix, Qianlong també pretenia evitar que la presència estrangera conduís a disturbis o

---

²⁸² SPENCE, Jonathan D. *The search for modern Xina.*, Blackstone Audio, Inc. 2014.

²⁸³ BINGHAM, John Elliot. *Narrative of the Expedition to China from the Commencement of the War to Its Termination in 1842* (2nd ed.). Volume 2. London: Henry Colburn. 1843.

²⁸⁴ BINGHAM (1843), p. 72.

²⁸⁵ DYKE, Van. *The Canton Trade*. 2018.

²⁸⁶ FAY, Peter Ward. *The Opium War, 1840-1842*. The University of North Carolina Press. 1998.

²⁸⁷ BERNSTEIN, William J. *A splendid exchange : how trade shaped the world*. 2008.
SANDON, John. *Meissen porcelain*. Osprey Pub. 2010.

rebel·lions com les que havien recentment portat a l'Imperi Mogol de l'Índia a convertir-se en vassall de la Companyia Britànica de les Índies Orientals.²⁸⁸

Al principi, les restriccions comercials de Qianlong van tenir èxit. Els comerciants occidentals, amb la Companyia Britànica de les Índies Orientals al capdavant, van acceptar aquestes restriccions perquè entenien que, d'alguna manera, facilitaven la protecció del propi monopoli comercial entre la Xina i el Regne Unit al només hi haver un port on comerciar. D'aquesta manera, i sostingut sobretot per la insaciable demanda britànica de te, el comerç amb la Xina va florir tot i el fracàs dels esforços governamentals anglesos per eliminar les restriccions administratives i els preus abusius. Per a la dècada de 1790 el comerç entre la Xina i el Regne Unit suposava el 10% del comerç total de la Gran Bretanya. Entre 1650 i 1790, la Xina havia rebut 28 milions de quilograms de plata importada per comerciants europeus a canvi de productes xinesos. Els beneficis obtinguts per la Companyia en aquesta ruta servien per compensar la ruïnosa ocupació de l'Índia, que havia costat 28 milions de lliures a la Companyia (uns 5.000 milions de lliures del 2017).²⁸⁹ Tanmateix, l'exportació a la Xina de productes britànics i indis va començar a declinar, i com a resultat es va produir un desequilibri comercial entre ambdues nacions. A més, amb la independència de les Tretze Colònies Nord-americanes va sobrevenir un altre problema: els anglesos havien perdut la seva principal font de cotó (material imprescindible pels telers de Lancashire i Birmingham i aliment fonamental de la Revolució Industrial), pel que haurien de pagar preus de mercat en comptes de tarifes preferents. Amb l'augment del preu de mercat del cotó, causat per la recent independència de les tretze colònies, l'increment de la competència en el comerç del te per l'entrada en el mercat xinès de les noves colònies lliures americanes, i les autoritats xineses negant-se a acceptar qualsevol altre bé que no fos plata, Anglaterra patia una balança de pagaments negativa que suposava, en termes reals, una sagnia del capital necessari per finançar la indústria emergent.

Com a resposta, els anglesos van quadruplicar les importacions de te procedents de la Xina entre 1761 i 1800 per fer front a la competició americana, i tenir així una poderosa moneda d'intercanvi per obtenir el cotó de les ex colònies. Així mateix, Per afrontar aquesta crisi, els comerciants anglesos van introduir una nova mercaderia que els xinesos comprarien, i que ajudaria a equilibrar la balança de pagaments: l'opi. Una mercaderia altament lucrativa, sobretot pel seu valor medicinal, i de la que la companyia n'era el major productor a l'Índia, on la victòria de Clive a Plassey havia atorgat als britànics el control de la rica província de Bengala, i amb ella, el domini sobre la producció d'opi.

L'opi va començar a intercanviar-se a la Xina a canvi de te, fins al punt que el 1836 Anglaterra va aconseguir bolcar la balança comercial al seu favor. L'opi no només era fonamental per quadrar els comptes del comerç entre Anglaterra i Xina. La venda de la droga finançava les activitats de la Companyia de les Índies Orientals a l'Índia, on havia d'haver estat

---

²⁸⁸ FAY (1998) pp. 38.

²⁸⁹ FAY (1998) pp. 67.

rescatada de la fallida pel govern britànic en 1772. En 1822, l'opi representava l'11% dels ingressos de l'imperi anglès.²⁹⁰

Per altra banda, amb la intrusió dels colons americans en el comerç de l'opi, els anglesos també van aconseguir equilibrar la seva balança de pagaments amb Amèrica: com que la Companyia de les Índies Orientals controlava la producció d'opi, els mercaders britànics van idear un sistema d'intercanvi de béns. Anglaterra podia comprar cotó en els Estats meridionals a canvi de títols de propietat reservats a l'opi de Bengala, que els americans més tard intercanviaven per te.

Tot i que la Companyia mai va estar directament involucrada en la venda d'opi, que estava prohibit a la Xina per un edicte imperial de 1729, va patrocinar-ne el cultiu a l'Índia, i fins i tot va crear un òrgan regulador, la Junta de l'Opi de Calcuta, que adquiria tota la producció local d'opi, el refinava, i el subhastava a comerciants particulars. Com que el comerç entre l'Índia i la Xina no estava subjecte a monopoli, aquestes agències privades es van encarregar de traficar amb opi amb el consentiment explícit de la Companyia. El narcotràfic es va desenvolupar en paral·lel al comerç legal, i es va disparar ràpidament. Va tenir tal èxit que per a la dècada de 1820, la balança de comerç entre la Xina i la Gran Bretanya s'havia revertit en favor de la Gran Bretanya.²⁹¹

El comerç de l'opi va tenir un èxit immediat. La direcció del trànsit de la plata va canviar de rumb per primer cop des del descobriment d'Amèrica, d'Orient cap a Occident. El metall preciós que s'havia acumulat des dels segles XVI a XVIII va revertir de nou a Europa, buidant els cofres del gegant asiàtic. En vigílies de la Primera Guerra de l'Opi de 1839, la droga s'havia convertit en l'eina imprescindible d'un sistema d'intercanvi global que finançava el deute públic de l'Índia Britànica, proveïa les fàbriques angleses de cotó a baix preu, mantenia viu el comerç del te i donava un extra de capital en plata xinesa. L'opi alimentava l'entramat mercantil que feia possible la Revolució Industrial i que garantiria la superioritat d'Anglaterra i Occident.²⁹² Xina, sense voler-ho, formava part del conegut com a imperi informal de la Gran Bretanya, i amb un cost altíssim: la seva salut econòmica i social.²⁹³ La popularització del consum d'opi comportava seriosos problemes tant per l'elevat nombre d'addictes com pel dèficit comercial enfront d'Anglaterra. Davant d'aquesta situació, l'imperi asiàtic va optar per solucions domèstiques al més pur estil mercantilista, sense importar-li la reacció del món exterior. Un error de càlcul que acabaria costant-li car.²⁹⁴

La primera decisió de les autoritats manxús va ser expulsar de Canton als traficants d'opi i destruir les seves mercaderies. Quan la notícia va arribar a Londres, els britànics van reaccionar enviant, el 1840, setze vaixells de guerra i vint de transport a les costes xineses carregats amb quatre mil homes. Després de desplegar-se davant d'alguns dels ports més

---

²⁹⁰ MYERS, Ramon H. WANG, Yeh-chien. *The Cambridge History of China*. Cambridge University Press. pp. 563-646.

²⁹¹ ZHENG Yangwen. *The social life of opium in China*. Cambridge University Press. 2005.

²⁹² SPENCE, Jonathan. *European Intruders and Changes in Behaviour and Customs in Africa, America and Asia before 1800*. Routledge. 2017. pp. 315-345.

²⁹³ Abans de la Revolució Industrial, Xina i Índia eren les economies més importants del món.

²⁹⁴ HANES, W.Travis; SANELLO, Frank. *Opium Wars: The Addiction of One Empire and the Corruption of Another*. Sourcebooks. 2004. pp. 33.

importants, el govern britànic va enviar una carta a Pequín exigint la legalització del comerç de l'opi, el pagament d'una indemnització per les mercaderies destruïdes i l'obertura de nous ports al comerç exterior. Tot i l'imminent atac britànic, l'emperador xinès es negava a cedir i va declarar la guerra a la Gran Bretanya.²⁹⁵ La primera guerra de l'opi va començar amb un enfrontament naval en el qual no hi havia color, perquè els antiquats vaixells incendiaris i els joncs xinesos no podien enfrontar-se als vaixells de guerra britànics, molts més sofisticats, pels quals l'armada imperial xinesa era una mera joguina. L'enorme desfasament en tecnologia bèl·lica entre els dos bàndols provocat per la Revolució Industrial va permetre que els britànics s'imposessin amb una succinta flota de quinze carraques -que en alguns casos eren mers vaixells mercants amb una mica d'artilleria afegida a posteriori- i quatre vaixells canoners de vapor. No van necessitar molt més per trencar les defenses navals xineses i aconseguir desembarcar quatre mil mariners a Canton. Després van anar prenent antiquats forts defensius mentre forces xineses numèricament superiors es retiraven veient que l'armament europeu estava molt per sobre del seu. Sense massa oposició, els britànics van arrasar diferents bastions xinesos i van avançar fins a prendre Xangai, moment en què la Xina va decidir signar una pau desfavorable, el Tractat de Nanking, de 1842. A més de cedir la sobirania de Hong Kong al Regne Unit (la qual duraria fins a 1997) i obrir diversos dels seus ports al comerç exterior, la Xina va accedir a pagar a Anglaterra la llavors enorme quantitat de sis milions de dòlars de plata en concepte de compensació per l'opi confiscat i destruït per les autoritats. Amb aquest acord la Xina quedava a mercè de la influència estrangera, marcant un punt d'inflexió en la seva dilatada història, però també l'enfonsava una mica més en la greu crisi interna en què es trobava immersa. La Revolució Industrial europea havia deixat molt enrere als competidors asiàtics, que unes dècades abans copaven l'economia mundial. I els navilis britànics havien agreujat més encara aquesta decadent situació al obligar-los a obrir-se al món.

No obstant això, el Tractat de Nanking no suposava el final dels problemes. Durant la següent dècada cap de les dues parts va estar realment contenta amb els termes de l'esmentat tractat. Els xinesos seguien dificultant el comerç estranger de les formes que se'ls ocorria, mentre els britànics pensaven que mereixien més de l'obtingut per l'acord de pau, donat el seu estatus de potència mundial i atès que havien comprovat que la Xina era militarment incapaç de defensar-se. El tràfic d'opi seguia sent il·legal, la qual cosa frustrava als britànics perquè continuaven tenint problemes amb la balança comercial. Havien guanyat una guerra però, a part del territori de Hong Kong i de la victòria moral, poc havien tret com a recompensa.²⁹⁶ Ambicionant nous avantatges i seguint l'exemple del que també estaven fent els francesos, Londres va proposar renegociar el Tractat de Nanking. Volien incloure noves clàusules molt dures per al govern de Pequín, com l'obertura de tot el territori xinès al comerç exterior i, molt especialment, la legalització del comerç d'opi. Els xinesos, naturalment, s'hi van negar.²⁹⁷

---

²⁹⁵ MCPHERSON, Duncan, CARRUTHERS, Bob. *The First Opium War, The Chinese Expedition 1840–1842*, the illustrated edition, Coda Books Ltd 2013.

²⁹⁶ HOE, Susanna; ROEBUCK, Derek. *The Taking of Hong Kong: Charles and Clara Elliot in China Waters*. Curzon Press. 1999. pp. 133-98.

²⁹⁷ GRANVILLE G. Loch. *The Closing Events of the Campaign in China: The Operations in the Yang-tze-kiang and treaty of Nanking*.

En 1856, catorze anys després del Tractat de Nanking, es va iniciar el segon conflicte. La tensió a la zona de Canton havia seguit latent durant aquells anys, però lògicament els xinesos van tenir cura de no provocar un nou atac. No obstant això, els britànics semblaven esperar una excusa idònia. I tal pretext va arribar amb un cas de pirateria naval. L'assumpte va provocar una altra escalada d'enfrontaments i finalment la minsa armada britànica local va tornar a atacar, escombrant un cop més als joncs xinesos del seu camí, destruint amb la seva artilleria diversos forts costers i finalment canonejant la ciutat de Canton des dels mateixos vaixells.

El Regne Unit, que òbviament no disposava de moltes forces a la zona -donada la quantitat de fronts que havia de cobrir en tot el món-, va sol·licitar una aliança a diversos països que podien tenir interessos contra la Xina, com els Estats Units, Rússia o França, tanmateix, només França es va unir a la campanya militar. Junts, britànics i francesos van ocupar Canton, mentre una altra força anglo-francesa començava a remuntar el riu que els conduiria directament cap als voltants de Pequín. El 21 de setembre de 1860 es va produir la batalla de Palikao, decisiva per a la guerra: una tropa combinada de deu mil soldats xinesos i mercenaris mongols va ser aniquilada prop de la capital per una tropa numèricament inferior, però amb una molt més gran potència de foc. Un cop més, la tecnologia bèl·lica europea estava guanyant la guerra.²⁹⁸

Davant el desastre de Palikao i la invasió imminent de Pequín, l'emperador va fugir de la capital, la qual cosa de per si constituïa ja un dur revés per a l'autoestima dels xinesos. No obstant això, les tropes europees no es van molestar a ocupar Pequín i ni tan sols van arribar a travessar les seves muralles, sinó que es van dirigir als Palaus d'Estiu, tots dos plens de preuades obres d'art, relíquies i objectes molt valuosos que els soldats anglo-francesos podien saquejar a gust. Tots dos palaus van ser efectivament pastura del vandalisme i la destrucció per ordre de l'administrador colonial britànic. Aquells assalts al Palau d'Estiu van trencar el que quedava de la moral xinesa. Encara que militarment ja havien estat vençuts a la batalla de Palikao algunes setmanes enrere, va ser l'atac a aquelles joies arquitectòniques del seu mil·lenari imperi el que els va fer capitular. Van comprendre com d'indefensa es trobava la seva nació enfront dels desagradables, però poderosos "bàrbars" d'Occident. El país més gran del món es va haver de rendir per segona vegada davant d'un grapat de vaixells i un modest contingent d'infanteria. Aquesta vegada, els termes del tractat de pau van ser encara més durs: a més d'haver de pagar vuit milions de taeles de plata al Regne Unit i a França com a indemnització de guerra, d'obrir nous ports al comerç i de permetre l'emigració de mà d'obra local als Estats Units (per exemple per construir la seva xarxa de ferrocarrils), la Xina es va veure finalment obligada a legalitzar la venda d'opi al seu territori.²⁹⁹ Que era el que, en realitat, les potències occidentals havien desitjat des d'un principi.

Amb la derrota de l'imperi Qing va començar un procés per obrir la Xina a l'exterior que va agilitzar el transvasament de capital que havia iniciat anys abans el comerç d'opi. Aquesta gran quantitat de plata i or alimentaria durant el segle XIX i principis del XX el sistema

---

²⁹⁸ *The Anglo-French Occupation of Canton, 1858–1861.* (PDF). Royal Asiatic Society Hong Kong Branch.

²⁹⁹ MIRON Jeffrey; FEIGE, Chris. *The Opium Wars, Opium Legalization, and Opium Consumption in China.* 2005.

mercantil global, el centre seria Europa i el món Atlàntic, els que ostentarien la supremacia mundial fins a la Segona Guerra Mundial.

En definitiva, l'aventura xinesa de la Gran Bretanya no podria explicar millor el que era Anglaterra, el *soft power*, el *hard power* i el lliurecanvisme. Els britànics únicament tenien un preocupació, comerciar. El lliurecanvisme simplement era la filosofia que hi havia al darrera d'aquesta idea d'apertura comercial. Tanmateix, com hem vist durant el capítol xinès, aquesta idea es pot transmetre per les "bones" o per les "dolentes". Normalment, es preferible per les bones, ja que és molt menys costós per a qui ho fa. I de fet, Anglaterra, en un inici, va intentar comerciar amb Xina de forma amistosa. No obstant això, quan aquest comerç es veu distorsionat i algú bloqueja la filosofia lliurecanvista anglesa, el *hard power* entra en acció i la Gran Bretanya desplega tota la seva força bel·ligerant per "convèncer" els qui no han entès a la primera que el lliurecanvisme i l'apertura comercial és l'única via de prosperar.

Així mateix, i com ja hem vist en pàgines anteriors, el *hard power* no era cosa nova per Anglaterra. La conquesta imperial britànica i occidental de l'Orient es va basar en la naturalesa militarista de l'Estat imperial, en les seves no recíproques relacions econòmiques comercials amb els països d'ultramar i en la ideologia imperial occidental que va motivar i va justificar les conquestes a l'exterior. A diferència de la Xina, va ser la política militar, en part, la que va impulsar la Revolució Industrial britànica i l'expansió exterior.³⁰⁰ Segons Hobson, durant el període 1688-1815, la Gran Bretanya va estar implicada en guerres durant el 52% d'aquest període.³⁰¹

Mentre que els xinesos durant els segles mercantilistes europeus que analitzàvem abans, confiaven en els seus mercats oberts i en la seva producció superior i sofisticades tècniques bancàries i comercials, els britànics van acudir a la protecció aranzelària, a la conquesta militar, a la destrucció sistemàtica d'empreses competitives estrangeres, a l'ús de monopolis comercials, així com a l'apropiació i saqueig de recursos locals. El predomini global xinès es basava en "beneficis recíprocs" amb els seus socis comercials, mentre que la Gran Bretanya depenia d'exèrcits mercenaris d'ocupació, de la repressió salvatge i de la política de "divideix i venceràs" per fomentar rivalitats locals. Enfront de la resistència dels nadius, els britànics (així com altres potències imperials occidentals) no van dubtar en exterminar comunitats senceres a Amèrica, a l'Índia i en aquest cas, a la Xina.³⁰²

Tot i que en un principi Anglaterra va entrar a la Xina mitjançant acords, a la llarga, les seves ànsies comercials van topar-se amb els interessos autòctons xinesos i la Gran Bretanya va acabar recolzant-se en un poder militar brutal per fer-se totalment amb el mercat. Va mobilitzar, va armar i va enviar mercenaris, des de les seves colònies a l'Índia i més llocs per

---

³⁰⁰ És important mencionar que l'argument de que fou la política militar la que va impulsar la Revolució Industrial anglesa és una opinió controvertida, i de cap manera pot ser pressa com l'única resposta a l'hora de parlar de com es va industrialitzar el país. De fet, al llarg de l'assaig hem intentat, en tot moment, parlar de l'expansió tant d'Anglaterra, com de la Revolució Industrial de la forma més "objectiva" i analitzant el màxim d'explicacions possibles.

³⁰¹ HOBSON, John Hobson. *The Eastern Origins of Western Civilization*. Cambridge UK: Cambridge University Press 2004.

³⁰² GOTT, Richard. *Britain's Empire: Resistance, Repression and Revolt*. London: Verso 2011 for a detailed historical chronicle of the savagery accompanying Britain's colonial empire.

forçar a la Xina a acceptar les seves exportacions i imposar tractats injustos amb tarifes més baixes. Com a conseqüència, la Xina es va veure inundada de l'opi britànic produït en les plantacions britàniques a l'Índia, tot i les lleis xineses que prohibien o regulaven la importació i venda de narcòtics. Els governants xinesos, acostumats des de feia molt de temps a la seva superioritat manufacturera i comercial, no estaven preparats davant les "noves normes imperials" per fer-se amb el poder global. La disposició d'Occident a utilitzar el poder militar per establir colònies, saquejar recursos i reclutar exèrcits immensos de mercenaris dirigits per oficials europeus va anunciar la fi de la Xina com a potència mundial. El gegant asiàtic havia basat el seu predomini econòmic en la "no interferència en els assumptes interns dels seus socis comercials". En canvi, els imperialistes britànics van intervenir violentament a l'Àsia, reorganitzant les economies locals per ajustar-les a les necessitats de l'imperi (eliminant els competidors econòmics, inclosos els més eficients fabricants indis de cotó del segle XVIII) i apropiant-se del control de l'aparell polític, econòmic i administratiu per establir l'Estat colonial. L'imperi britànic es va construir amb els recursos saquejats de les colònies i mitjançant la militarització massiva de la seva economia.³⁰³ Va ser així com va poder afermar la supremacia militar sobre la Xina.

Per altra banda, les elits de comerciants i funcionaris xinesos van tractar d'apaivagar als britànics i de convèncer a l'emperador perquè fes devastadores concessions extraterritorials obrint mercats en detriment dels fabricants xinesos, alhora que renunciaven a la sobirania local. Els xinesos simplement volien unir-se al comerç mundial i van veure en els britànics a l'aliat perfecte. Tanmateix, les aspiracions britàniques no eren tant innocents com l'antic imperi celestial pensava. Durant dècades els anglesos van afavorir les revoltes i rivalitats internes desestabilitzant al país per a que el comerç amb la Xina fos encara més profitós. La penetració i colonització britànica i occidental del mercat xinès va crear tota una nova classe social: Els "compradors" xinesos rics que importaven productes britànics i facilitaven l'apropiació dels mercats i recursos locals. El pillatge imperialista va forçar l'explotació impositiva de les grans masses de camperols i treballadors xinesos. Els governants de la Xina es van veure obligats a pagar els deutes de la guerra i els dèficits financers comercials imposats per les potències imperials occidentals esprement així a la seva pagesia. Això va provocar fam i revoltes entre els camperols.

A primers del segle XX (menys d'un segle després de les Guerres de l'Opi), la Xina havia baixat de potència econòmica mundial a esdevenir un destrossat país semicolonial amb una immensa població indigent. Els ports principals estaven controlats pels funcionaris de les potències occidentals i la pagesia estava sotmesa al domini dels corruptes i brutals senyors de la guerra. L'opi britànic, com si d'un huracà es tractés, havia destrossat el país sencer.

Per últim, i de forma paral·lela a les guerres de l'opi, la Gran Bretanya va haver de lidiar amb l'inestable situació de l'Índia. Al 1857 els sipais, integrants nadius de l'exèrcit de la Companyia Britànica de les Índies Orientals, es van revelar contra el domini d'aquesta i van iniciar una sèrie de revoltes a l'Índia a les que es van sumar diferents sectors socials de la població. Davant les contínues revoltes, la Companyia es va suprimir a l'agost de 1858, passant l'Índia de ser colònia governada per la Companyia britànica a dependre directament de la

---

³⁰³ HOBSON, pp. 253 – 256.

Corona britànica, donant així començament al període del Raj Britànic. No obstant això, el Raj de 1858 seria només una formalitat, doncs ja existia una infraestructura estatal vinculada a Londres des de feia molt de temps.

El mal govern que havia patit l'Índia durant anys va servir en tots els diaris britànics com una justificació per portar les "bones" pràctiques del govern anglès a les seves dependències d'ultramar, els lemes "els inestimables beneficis de la civilització" i "les benediccions del domini britànic" s'havien convertit en un *mantra* comú.³⁰⁴ Tota nova reforma que es feia a l'Índia era feta en nom de l'Imperi. Tanmateix, els britànics van aprendre la lliçó del que havia succeït amb els governs de la Companyia de les Índies Orientals i es van convèncer que calia canviar la política respecte als indis. Calia respectar les tradicions i la religió d'aquests per mantenir el domini britànic sobre el subcontinent.

Després del traspàs de la gestió de l'Índia a la Corona britànica, aquesta va dur a terme una profunda reforma. Per evitar de nou la incomunicació entre britànics i indis, es va incentivar un major contacte mutu, es va intentar conciliar la cultura tradicional de l'Índia amb les polítiques centralitzadores britàniques per evitar un conflicte similar a l'ocorregut, intentant no ofendre als sectors més reaccionaris de la societat local, de manera que la intervenció es va reduir al mínim possible i no es va forçar l'occidentalització.³⁰⁵

Així mateix, la reina Victoria, proclamada Emperadriu de l'Índia al 1877, va declarar que: "la missió de la Gran Bretanya era protegir als pobres nadius i fer avançar la civilització. És el deure d'Anglaterra tractar d'educar al poble indi, cultivar-los socialment, preparar-los políticament, i promoure el seu progrés en la prosperitat material, en l'educació i en la moralitat".³⁰⁶ Tanmateix, un dels aspectes més curiosos en l'aplicació d'aquest imperatiu moral per part dels britànics és que en la majoria d'ocasions sempre va estar lligat a una concepció mercantil, és a dir, que segons els britànics, per a que la civilització fos expandida pels territoris indis era menester que primer s'obrisin aquests territoris al lliure mercat com ja havien "aconsellat" a Llatinoamèrica i a la Xina. David Livingstone, un dels més cèlebres missioners cristians britànics del seu temps, parlava pomposament de les tres C: comerç, civilització i cristianisme, aquesta idiosincràsia era una mena de messianisme que vinculava no només les tres característiques anteriorment esmentades sinó també el lliure comerç i el treball lliure.³⁰⁷ Així, el liberalisme econòmic i polític progressista arrelat electoralment a Anglaterra es va imposar al Raj. D'alguna manera, i tot i que la mà dura mai va desaparèixer de l'Índia, el lliurecanvisme va estabilitzar la situació. De mica en mica la societat índia va anar obrint-se als colons britànics al veure que el vassallatge econòmic que la Companyia de les Índies Orientals havia estat practicant al territori durant més d'un segle havia acabat. La Corona britànica va ser capaç de millorar la realitat socioeconòmica de l'Índia. Tanmateix, no ens equivoquem: tot i que les més altes esferes britàniques intentessin legitimar el domini de l'Índia com un esforç de *soft power* desinteressat per part del món europeu per presentar l'Índia a Occident i

---

³⁰⁴ SPEAR, P. *Historia de la India II*. Ciudad de Mexico, Mexico: Fondo de Cultura Economica. 2014.

³⁰⁵ METCALF, Bárbara y METCALF, Thomas: *Historia de la India*, Akal, Madrid, 2014.

³⁰⁶ FERGUSON, N. *El Imperio Británico: Como Gran Bretaña forjó el orden mundial*. Barcelona, España: Debate. 2005. pàg. 243.

³⁰⁷ THAROOR, S. *An Era of Darkness: The British Empire in India*. Nueva Delhi, India : Aleph Book Company. 2016.

realitzar l'anomenada missió civilitzadora, la realitat és que l'Índia era una colònia estratègica pel desenvolupament de l'imperi anglès i va ser clau per a garantir la seva hegemonia econòmica i política al món. De fet, segons els historiadors, constitueix un dels factors diferencials que expliquen el procés industrial britànic.

LA CONSOLIDACIÓ DEL PENSAMENT LLIURECANVISTA: TRACTAT COBDEN-CHEVALIER

A l'alçada de 1850, Europa es caracteritzà per l'enorme expansió aconseguida per les forces materials i l'ampli desenvolupament de les ciències naturals. Al temps, la pugna entre els principis de la Monarquia i de la sobirania del poble, posat de manifest en la lluita per l'ordre constitucional i social nou (si no democràtic al menys liberal), domina la política al segle posterior a la Revolució Francesa. Als Estats Europeus, en especial a Anglaterra i França, el liberalisme dirigia el seu atac contra l'ordre monàrquic establert. El seu programa era ampli: la garantia dels drets humans i civils, la participació de la nació en la vida política dins del marc d'un sistema constitucional, la llibertat d'acció de cada individu en l'economia i en la societat, i sobretot la màxima limitació de la intervenció de l'Estat en favor dels ciutadans.³⁰⁸

Inspirats per l'exemple britànic, els economistes clàssics van creure que la resta del món avançaria cap al lliurecanvisme exactament igual que ho havia fet Anglaterra, a fi d'aconseguir el benefici mutu que d'ell havia de derivar-se. Durant un breu període després de 1860 aquest somni de comerç lliure a nivell universal va semblar una realitat molt pròxima, i s'evidenciava a mesura que la política de liberalització s'expandia a altres països mitjançant tractats comercials que suposaven acords de reduccions aranzelàries.

Cobden, fabricant i estadístic lliberal anglès, va iniciar una gira europea amb estades a l'estranger fins a 1859 per fer campanya a favor del lliure comerç i convèncer als seus homòlegs europeus que les idees lliurecanvistes que havien canviat la realitat socioeconòmica de la Gran Bretanya podrien fer el mateix a la resta d'Europa.³⁰⁹ Gràcies a aquestes gires i a la cada vegada major influència que la Gran Bretanya tenia al continent europeu, de mica en mica, es comencen a veure algunes reduccions aranzelàries en la majoria dels països del continent. Tanmateix, es podria dir que el lliure comerç no es consolida a Europa fins que Anglaterra i França signen el Tractat Cobden-Chevalier al 1860 i Napoleó III fa pública una carta sobre les negociacions informals amb el Regne Unit per animar a la resta de països a fer el mateix. Napoleó III estava compromès amb les idees del lliure comerç i volia crear un acostament diplomàtic amb el Regne Unit, donant el seu suport al lliurecanvisme.³¹⁰

D'aquesta manera, el Tractat Cobden-Chevalier de 1860 que representava la culminació en el camí cap al lliurecanvi, va ser el primer d'una sèrie de tractats comercials que van convertir a la major part d'Europa en un bloc de tarifes duaneres reduïdes en la dècada de 1860. A Anglaterra els pocs drets aranzelaris que quedaven eren sobre alguns articles de luxe. Tanmateix, el més important d'aquest tractat és que va suposar l'inici d'una llarga sèrie de tractats duaners negociats en el mateix esperit lliurecanvista, perquè França començava ara a negociar tractats similars amb altres països, oferint-los també substancials reduccions

---

³⁰⁸ VON RANKE, Leopold. Recogido por Wolfgang J. Mommsen; *La época del imperialismo, Europa 1885-1918*. Madrid. 1971 pág. 5.

³⁰⁹ MORLEY, John. *The Life of Richard Cobden* (London: T. Fisher Unwin, 1905), p. 711.

³¹⁰ GROSSMAN, Gene M. *The Purpose of Trade Agreements*. NBER Working Paper No. 22070. 2016.

aranzelàries. Bèlgica i el Zollverein al 1862, Itàlia i Suïssa al 1864, Espanya i Holanda al 1865, Àustria al 1866, Portugal al 1867... La gran majoria de països europeus van voler entrar en el joc lliurecanvista que els britànics havien proposat.

Així mateix, el Tractat franco-britànic de 1860 incloïa el que més tard s'anomenaria clàusula de la nació més afavorida, i que ha arribat a ser un dels trets més característics de tots els tractats comercials posteriors. Aquesta clàusula el que deia és que les reduccions concedides per Anglaterra en els seus drets aranzelaris als articles provinents de França s'expandien als productes de qualsevol altre país. La importància de la clàusula de la nació més afavorida resideix en l'enfortiment que va conferir al comerç multilateral a l'eliminar la discriminació comercial característica de les èpoques anteriors.

Per altra banda, no només es van firmar tractats comercials, amb la finalitat de facilitar les comunicacions internacionals es van signar acords postals, telegràfics i de ferrocarrils, altres per liberalitzar la navegació per rius i canals, es van abolir els drets de pas pels estrets del Sunt... A més, amb l'establiment de la Unió Monetària Llatina al 1865, França, Itàlia, Suïssa i Bèlgica van acordar l'establiment d'un cert valor per les seves monedes respectives i van adoptar el patró bimetàl·lic internacional, la qual cosa, naturalment, va facilitar més encara el comerç entre els països de la zona.³¹¹ Tot amb l'objectiu d'expandir el lliurecanvisme i, de retruc, la influència (*soft power*) britànica.

Així mateix, l'esforç anglès per establir una moneda de validesa universal té a veure no només amb la filosofia del liberalisme i de l'hegemonia britànica, sinó també amb una simple qüestió pragmàtica: l'acumulació de beneficis. Per això Anglaterra va imposar la regla de conversió de la moneda nacional a patró or. Aquest règim s'inaugura al 1717 (normes establertes per Isaac Newton, llavors director de la Casa de la Moneda). Però, entra en vigència a l'aprovar-se l'acta de la Moneda de 1816 i es comença a generalitzar a partir de 1870. Londres era la garantia que aquest sistema funcionés, pel fet que era el centre financer exclusiu per excel·lència. La comunitat financera internacional necessitava de la Gran Bretanya perquè era l'única potència capacitada per actuar com a element compensador en els dèficits de la balança comercial en els nous països industrials. Això es devia al fet que Anglaterra era l'única nació que mantenia un superàvit amb els països exportadors de matèries primeres. En definitiva, Londres era el centre exclusiu del sistema financer internacional i actuava com el gran equilibrador de l'economia mundial basada en el lliurecanvisme.³¹²

Per altra banda, l'adopció del lliurecanvisme a la major part del continent europeu va portar també com a conseqüència un gir en la política comercial d'Anglaterra amb les seves colònies. Sota el govern de Huskisson, el sistema colonial britànic s'havia transformat en un sistema preferencial, suprimint, en part, el vell monopoli comercial anterior. Els béns anglesos rebien un tractament preferencial a les colònies i els productes colonials gaudien també d'un tractament idèntic en el mercat britànic. Tanmateix, durant aquests anys el sistema preferencial es va anar desmantellant de mica en mica, i les colònies van quedar lliures d'adoptar les seves pròpies polítiques comercials independents. Les reaccions dels governs

---

³¹¹ WILLIS, Henry Parker. *A History of the Latin Monetary Union: A Study in International Monetary Action*. Chicago: University of Chicago Press. p. 1901. 233.

³¹² EICHENGREEN, Barry J.; FLANDREAU, Marc. *The gold standard in theory and history*. 1997. pp 61.

colonials o semi colonials davant d'aquesta nova situació van ser molt variades. La reforma dels drets preferencials sobre el blat en 1849 i la completa abolició dels de la fusta al 1860 van col·locar al Canadà en una posició difícil. Incapaç de fer front a la competència europea en el lliure mercat britànic, va començar a comerciar amb els Estats Units com a primera resposta als seus problemes. El comerç entre les dues nacions va créixer de forma considerable. A Austràlia, les preferències comercials imperials van desaparèixer al 1851, i les colònies van ser lliures de seguir la seva pròpia política comercial. Nova Gales del Sud va adoptar un sistema lliurecanvista, mentre que Victoria va optar pel proteccionisme. Les tarifes neozelandeses també van ser elevades per obtenir majors ingressos, per tant, el proteccionisme no va desaparèixer del tot a les colònies angleses d'Austràlia. A Sudàfrica la caiguda dels drets preferencials sobre el vi van deixar el país en disposició de fixar les seves pròpies mesures aranzelàries. Al 1866-1867 es va introduir una tarifa protectora sense oposició per part del govern d'Anglaterra. Tanmateix, les polítiques comercials adoptades per les colònies no van ser, almenys d'immediat, de molta significació per a Anglaterra, ja que la Gran Bretanya, va començar a comerciar amb els seus nous socis europeus que havien accedit a obrir els mercats. De manera que, a mesura que el poder industrial dominant en el món es movia cap al lliurecanvisme, el seu monopoli colonial es mantenia en base a aquest poder que encara subsistia. Tanmateix, després de 1880, quan existia ja competència d'altres nacions industrials, i algunes retornaven a les barreres proteccionistes, es va donar de nou importància al mercat imperial.³¹³ Destaca el fet que, en contrast amb el canvi liberal observat a Europa, pràcticament tots els països d'ultramar van reforçar el proteccionisme durant les dècades de 1860 a 1880 i, més particularment, els països d'ultramar amb autonomia política (Estats Units) i gran part de les colònies angleses que ara podien aplicar les seves pròpies polítiques. De fet, Austràlia i el Canadà, durant aquest període es van caracteritzar per la implementació de la política d'industrialització a través de barreres duaneres. En general, els països que conserven o obtenen autonomia política fora de l'òrbita europea mantenen el proteccionisme fins a la vespra de la Primera Guerra Mundial.

No obstant això, a Europa el comerç mundial estimulat pel relaxament dels controls anteriors creixia a un ritme exponencial. Les estimacions estadístiques disponibles, naturalment poc fiables, suggereixen que el valor de tal comerç es va duplicar entre 1830 i 1850 i que com a mínim es va triplicar i fins i tot quadruplicar en els trenta anys següents. En termes de comerç per càpita es va produir entre 1833 i 1913 un creixement del 33% per dècada, i va arribar a ser un 53% per dècada durant el període 1840-1870.³¹⁴ La ràpida expansió del comerç exterior que va tenir lloc en el tercer quart del segle XIX es devia, naturalment, no només a l'acceptació general del lliurecanvi, sinó també a altres importants causes que van estar operant simultàniament durant aquests anys. Tanmateix, el lliurecanvisme va jugar el seu paper, i com a mínim ho va fer en dos aspectes. Per un costat, la clàusula de la nació més afavorida va ser un poderós mitjà per a eliminar les elevacions tarifàries durant l'última part del segle XIX. D'alguna manera, els països es van acostumar a la clàusula i la van anar replicant a la majoria dels tractats que signaven de manera que, sense voler-ho, van anar creant una xarxa de lliure comerç gràcies a la clàusula. Per altra banda, el segon aspecte va tenir una influència més general i fa referència al paper jugat per les

---

³¹³ KENWOOD, G. LOUGHEED, A.L. *Historia del desarrollo económico internacional*. 1972.

³¹⁴ KENWOOD, G. LOUGHEED, A.L. 1972. pp. 121.

polítiques lliurecanvistes en la generació d'una "atmosfera de llibertat" en la que els assumptes econòmics van poder desenvolupar-se en el segle XIX. Malgrat les restriccions creixents que van entrar en vigor després de 1880, aquesta "atmosfera de llibertat", sostinguda pel *soft power* anglès, va persistir fins 1913. Els drets dels comerciants privats i la propietat privada estaven garantits per una extensa xarxa de tractats comercials que s'havien signat durant dècades anteriors sota l'empament britànic. És a dir, que d'alguna manera els tractats comercials iniciats per Anglaterra van crear un món més estable, en el que els comerciants eren més lliures per viatjar, negociar i invertir en l'estranger. Realment, a qui més va beneficiar aquesta apertura comercial va ser a Anglaterra, l'aparell industrial de la qual era extensament superior a la resta i va poder aprofitar aquesta avantatge tecnològica.

En definitiva, els britànics no buscaven l'expansió del lliurecanvisme per fer el bé comú i que la resta de països poguessin gaudir dels avantatges d'aquestes teories, sinó que ho feien perquè sense altres jugadors, aquest model econòmic no servia per a res, i Anglaterra no en trauria cap profit. Tanmateix, els anglesos van ser molt astuts i, a diferència del que havien fet segles abans amb el mercantilisme, aquest cop no van "imposar" el comerç a la força, sinó que van ser capaços de convèncer als seus homòlegs europeus dels beneficis universals que l'apertura comercial podia tenir (joc de suma positiva).³¹⁵ Amb tot, s'ha de reconèixer que no només va ser gràcies al *soft power* anglès que els europeus van "comprar" aquestes teories, la realitat és que els economistes clàssics havien formulat models econòmics tant potents que era força difícil no creure que l'apertura comercial seria òptima per a tots els que hi participessin.

TORNADA AL PROTECCIONISME

Tot i que pels economistes clàssics el lliurecanvi és una veritat absoluta, independent del temps i del lloc, estudiant-lo amb un sentit molt més real, el lliurecanvisme va ser una doctrina producte del seu temps, perquè va arribar a ser el credo d'una nació confiada en el seu propi poder per a desafiar als seus rivals en la carrera dels mercats internacionals i forçada perquè en part, depenia de les matèries primeres i els aliments que havien de ser importats de la resta de països. És cert que el lliurecanvi té molt a veure en l'èxit d'una nació industrialitzada, tanmateix, aquesta doctrina va fracassar en referència als problemes de desenvolupament econòmic i a les complicades relacions entre països desenvolupats i subdesenvolupats que van crear la base de les crítiques llançades des d'òptiques proteccionistes liderades per autors com List o Hamilton.³¹⁶

Aquests autors argumentaven que era fonamental que un país fos autosuficient en la producció de manufactures i de productes agrícoles. Creien que la indústria manufacturera havia de ser subvencionada per l'Estat i havia de ser protegida amb aranzels per a que pogués créixer lo suficient com per a aconseguir economies d'escala sense preocupar-se per la competència exterior.³¹⁷ Friedrich List va criticar durament la teoria clàssica del lliurecanvi

---

³¹⁵ És vital remarcar que, tot i que el lliurecanvisme anglès es va expandir pel continent europeu a través de la persuasió i "l'exemple" (*soft power*), com ja hem vist en més d'una ocasió (Guerra de l'Opi) no sempre va ser així.

³¹⁶ KENWOOD, G. LOUGHEED, A.L. *Historia del desarrollo económico internacional*. 1972.

³¹⁷ HAMILTON, Alexander. *Report on Manufactures*. 1791.

perquè aquests últims, segons List, havien ignorat deliberadament la diferència de poder econòmic entre les nacions a les que ells convidaven a participar en el sistema lliurecanvista. I realment va ser així. Els britànics sabien perfectament que en un món lliurecanvista ells sempre serien els vencedors ja que, afortunadament, havien sigut els primers en industrialitzar el seu país i, per tant, tenien un avantatge tecnològic molt fort. Per aquesta raó, List argumentava que la política comercial d'un país té molt a veure amb el seu nivell de desenvolupament econòmic i, per tant, era equivocada qualsevol política que, com el lliurecanvisme, pretengués ser universalment aplicable. Afegeix que, tot i que el lliurecanvisme pot ser beneficiós durant el començament i el final del desenvolupament d'un país (fase comercial i fase industrial), la transició des d'una economia agrícola a una societat industrial només pot tenir lloc mitjançant una política proteccionista. Per tant, List demandava l'establiment d'una "tarifa educadora" destinada a protegir a aquestes economies "endarrerides" industrialment parlant, durant un cert període de temps, de la competència de les indústries exteriors, no més eficients per definició, sinó simplement, més avançades en desenvolupament.³¹⁸

No obstant això, aquestes teories, en un principi, no van tenir gaire impacte. El creixement exponencial que va patir tant l'economia en general com el comerç en particular, gràcies a l'apertura dels mercats que els anglesos havien recomanat, va fer que els països ometessin per complert les receptes proteccionistes que autors com Hamilton, Carey o List promulgaven. Tanmateix, a finals del segle XIX, un cert nombre d'esdeveniments es van combinar a Europa per iniciar la tornada al proteccionisme. Els motius econòmics es centraven en un desig del desenvolupament industrial. Però, més enllà de les motivacions exclusivament econòmiques existien també les de tipus polític, com per exemple, el renaixement dels sentiments nacionalistes en els últims anys del segle XIX, associats amb l'aparició de noves nacions com Alemanya i Itàlia. Així, a més d'eliminar els problemes de la competència industrial de l'exterior, les tarifes proteccionistes proveïrien ingressos suficients com per a fer front als creixents costos d'armament a la majoria d'Estats europeus, així com els costos d'educació, sanitat i seguretat social, que eren, en part, manifestacions del sentiment nacionalista. Mentre que el nacionalisme i el proteccionisme no estaven inevitablement lligats, pot dir-se, tanmateix, que el nacionalisme subministrava, al menys, una certa predisposició cap al proteccionisme. Si es consideren en conjunt, el nacionalisme i el desfasament en la industrialització feien inevitable el sentiment proteccionista.

No obstant això, el que va motivar el ressorgiment dels sentiments proteccionistes a Europa no van ser els factors polítics ni els econòmics considerats en conjunt, sinó dos esdeveniments específicament econòmics que van tenir lloc durant la dècada de 1870. El primer d'ells fou l'augment de la competència en els mercats agrícoles produït per l'aparició de grans enviaments de gra barat procedents dels Estats Units i Rússia. L'altre va ser la Gran Depressió de 1873-1896, el període més llarg i angoixant que el comerç internacional havia experimentat fins a llavors.³¹⁹ D'aquesta manera, els agricultors i els empresaris es van unir per demandar protecció aranzelària, i aquesta unió de la indústria jove i de l'agricultura

---

³¹⁸ LIST, Friedrich. *The National System of Political Economy*. 1841.

³¹⁹ GLASNER, David, COOLEY, Thomas F. *Crisis of 1873. Business Cycles and Depressions: An Encyclopedia*. Taylor & Francis. 1997.

damnificada va donar el principal estímul a la protecció. Una vegada iniciat el moviment, va ser alimentat i seguit per forces poderoses nascudes en el nacionalisme.

D'aquesta manera, el tauler lliurecanvista que els anglesos havien preparat durant anys va començar a trontollar, en gran part i anecdòticament, per culpa del gra provinent de les seves ex colònies dels Estats Units. És curiós veure com els camps de conreu que els anglesos havien explotat durant les etapes mercantilistes a Amèrica foren els que “acabessin” amb el joc lliurecanvista que els britànics havien desplegat al continent europeu. D'alguna manera, aquesta Gran Depressió del 1873-1896 va marcar l'inici del final de la “*Pax Britannica*”.³²⁰ Tanmateix, i tot i el gir proteccionista europeu, el Regne Unit seguiria sent un país lliurecanvista fins a l'esclat de la Primera Guerra Mundial.

FINAL DE LA “PAX BRITANNICA” I SEGON IMPERIALISME

En la seva condició de primer país industrialitzat, el Regne Unit, i gràcies a les doctrines lliurecanvistes, va ser capaç d'aconseguir matèries primeres i mercats en la major part del món. Tanmateix, aquesta situació va anar empitjorant gradualment al llarg del segle XIX, sobretot en l'últim quart de segle, en la mesura en què altres potències van començar a industrialitzar-se i a utilitzar la maquinària de l'Estat per garantir els seus mercats i fonts d'abastament (proteccionisme). En els anys setanta del segle XIX, els fabricants britànics en els sectors clau de la Revolució Industrial van començar a experimentar una competència real. La Industrialització va progressar ràpidament en l'Imperi Alemany i els Estats Units, permetent a aquests països superar el model britànic i francès del “vell” capitalisme. Les teories de Friedrich List a Alemanya i les d'Alexander Hamilton als Estats Units van aconseguir no només desbancar les lliurecanvistes, sinó que van ser capaces de col·locar als seus respectius països en el pòdium mundial, destronant així a la Gran Bretanya com a potència hegemònica. Les indústries alemanyes en el sector tèxtil i el del metall s'havien igualat a les del Regne Unit al 1870 en quant a la seva organització i eficiència i havien derrotat als fabricants britànics en el seu mercat nacional. Amb el canvi de segle, la indústria alemanya estava produint per a l'antic “taller del món”.

Mentre que les exportacions invisibles (banca, assegurances i transport de mercaderies) van mantenir el Regne Unit fora de perill dels números vermells, la seva porció en el comerç mundial va passar de ser un quart del mateix en 1880 a un sisè al 1913. La Gran Bretanya estava perdent no només els mercats dels països que s'estaven industrialitzant (aconseguits a base de *soft power*), sinó també la competició pels mercats de tercers països menys desenvolupats. Fins i tot començava a perdre la seva hegemonia en zones com l'Índia, la Xina, Amèrica de Sud i les costes d'Àfrica.

Les dificultats comercials del Regne Unit es van aguditzar amb la Gran Depressió de 1873-1896, un període prolongat de deflació, accentuat per les contínues fallides de negocis que van afegir pressió perquè els governs afavorissin la indústria nacional, el que va conduir al massiu abandonament del lliure comerç entre les potències europees. La limitació tant dels mercats nacionals com de les exportacions que es va produir com a resultat de la tornada al proteccionisme va fer que els governs i els sectors econòmics, tant d'Europa com dels Estats

---

³²⁰ LAWRENCE, James. *The Rise and Fall of the British Empire*. 2001. p. 298.

Units, veiessin la solució en les colònies. Aquestes colònies oferirien un mercat per a les exportacions, alhora que proveirien a la metròpoli de matèries primeres barates. Seria d'aquesta manera com el retrocés lliurecanvista provocat per la Gran Depressió de 1873-1896 i els nous arguments proteccionistes que abans revisàvem farien retornar els països europeus a una etapa més semblant al mercantilisme dels segles XVII-XVIII que al lliurecanvisme d'una dècada abans.³²¹

D'aquesta manera, les potències del món, com ja havien fet segles enrere, tornarien a lluitar pel domini territorial del planeta. I aquest cop amb una competència més descarnada que mai a l'afegir-s'hi nous i potents jugadors a la partida com Itàlia o Alemanya. Així mateix, el Regne Unit, fidel al lliurecanvisme fins al 1932, es va unir al nou ímpetu per un renovat imperi formal. Tot i que portava dècades abanderant el pensament lliberal, la diplomàcia i el *soft power*, era preferible abandonar tot això que permetre que les seves àrees d'influència fossin preses pel comerç de les potències rivals.

La política i ideologia de l'expansió colonial europea entre 1870 i el començament de la Primera Guerra Mundial al 1914 es denomina sovint com el "Nou Imperialisme". El període es caracteritzà per una recerca sense precedents de "l'imperi per l'imperi", una competència agressiva entre les potències per aconseguir territoris d'ultramar i l'aparició en els països conqueridors de doctrines que justifiquen la superioritat racial i que neguen l'aptitud dels pobles subjugats per governar-se per si mateixos.³²² Si haguéssim de posar un exemple paradigmàtic del que es el *hard power*, sense cap mena de dubte parlariem d'aquesta cruenta etapa històrica.

Durant aquest període, les potències europees van sumar gairebé 23.000.000 km² a les seves possessions colonials. Atès que abans de 1880 estava pràcticament desocupada per les potències occidentals, Àfrica es va convertir en el principal objectiu de la nova expansió imperialista, encara que aquesta conquesta va afectar igualment a altres àrees, especialment el Sud-est asiàtic i el Pacífic, on els Estats Units i l'Imperi japonès es van unir a les potències europees en la seva lluita pels territoris.

L'entrada del Regne Unit a la nova era imperial es data sovint en 1875, any en què el govern conservador de Benjamin Disraeli va comprar les accions que Egipte tenia sobre el Canal de Suez, aprofitant la falta de liquiditat del govern egipci i la seva necessitat de liquidar deutes, una cosa que la Gran Bretanya va aprofitar sense dubtar.³²³ Vuit anys després, al 1882, Egipte es converteix en Protectorat de la Gran Bretanya, i subtilment els anglesos van ocupar les terres limítrofes al Canal de Suez, amb l'excusa d'assegurar les rutes comercials cap a l'Índia. Aquesta ocupació va generar tensions entre els anglesos, els francesos i els russos, que també tenien interessos en el territori.³²⁴

---

³²¹ MUSSON, A. E. *The Great Depression in Britain, 1873-1896: A Reappraisal*. The Journal of Economic History. Cambridge University Press. 1959. 19 (2): 199–228.

³²² BARTLETT, C. PEACE, J. *War and the European Powers, 1814-1914*. brief overview. 1996. 216pp.

³²³ HICKS, Geoffrey. *Disraeli, Derby and the Suez Canal, 1875: Some Myths Reassessed*. 2012. History. 97 (2 (326)): 182–203.

³²⁴ SMITH, Simon. *British Imperialism 1750–1970*. Cambridge University Press. 1998.

Després d'Egipte, la Gran Bretanya es llança directament a les conquestes de Sudan i Sudàfrica. Novament francesos i anglesos s'enfronten a Fatxoda (Sudan), la guerra sembla imminent, però finalment, gràcies a la mediació de Rússia, França decideix reconèixer la presència britànica al Sudan a canvi de tenir les mans lliures al Marroc. Per aquesta raó en la Conferència d'Algerias de 1906 França i Espanya es van repartir el Marroc sense que Londres pogués un dit.³²⁵

Al 1899 el Regne Unit es va llançar a completar la conquesta de Sudàfrica, que havia començat amb l'annexió al 1795 del Cap, a través de la invasió de les repúbliques afrikaner a la regió productora d'or del Transvaal i del veí Estat Lliure d'Orange. La British South Africa Company, companyia privilegiada creada al 1889, i seguint els passos dels antics monopolis mercantilistes, ja havia pres les terres al nord, rebatejant-les com a Rhodèsia en homenatge al seu cap, el magnat Cecil Rhodes, qui va sol·licitar amb urgència unir les colònies britàniques africanes amb ferrocarril "des del Cap fins al Caire", unint l'estratègicament important Canal de Suez amb el sud, ric en minerals.³²⁶ Al 1901, finalment, després de la més sagnant de les Guerres Bòers sud-africanes, els anglesos es feien amb la regió. La victòria britànica va consolidar l'Imperi, i va ser el corol·lari, una mica trist, de l'Era de la Reina Victoria.³²⁷

Caricatura de Cecil Rhodes

Tanmateix, ni les cruentes batalles, ni els litres de sang derramats poden explicar exactament el que va suposar aquesta nova etapa imperialista. L'episodi més indignant, i que millor descriu aquesta època, és la Conferència de Berlín (1884-1885), presidida per Bismarck, on les potències del món es reuneixen per primera vegada per a repartir-se de manera "formal i ordenada" un territori, en aquest cas, l'Àfrica.³²⁸ La següent caricatura sobre la Conferència de Berlín, d'alguna forma, tracta de plasmar el desvergonyiment dels

³²⁵ SMITH, pp. 85–86.

³²⁶ GALBRAITH, J S. *Crown and Charter: The early Years of the British South Africa Company*. 1974. pp. 87, 202-3.

³²⁷ LLOYD, Trevor Owen. *The British Empire 1558–1995*. Oxford University Press. 1996. p. 255.

³²⁸ CHAMBERLAIN, Muriel E. *The Scramble for Africa*. London: Longman, 1974, 2nd ed. 1999.

països al repartir-se “formalment” un territori.

Paradoxalment, el Regne Unit, acèrrim defensor del lliure comerç i de l'imperialisme informal, va emergir al 1914 no només amb el major imperi d'ultramar gràcies a la seva llarga presència a l'Índia, sinó com a vencedora en la lluita per Àfrica, donada la seva avantatjosa posició al començament de la mateixa. Entre 1885 i 1914 la Gran Bretanya va tenir aproximadament el 30% de la població africana sota el seu control, comparat amb el 21% de França, el 9% d'Alemanya, el 7% de Bèlgica o l'1% d'Itàlia. Només Nigèria contribuïa amb 15 milions de súbdits, més que tot l'Àfrica Occidental Francesa o tot l'imperi colonial d'Alemanya.

Definitivament, tot i que les idees lliurecanvistes seguien presents en la major part de la societat anglesa, la Gran Bretanya es va deixar arrossegar per la crisi i les noves aspiracions imperialistes i va abandonar part de les polítiques de *soft law* que havia estat aplicant durant pràcticament tot el segle XIX i va retornar a la mà dura més característica dels segles mercantilistes. No obstant això, s'ha de reconèixer que Anglaterra, liderada pels seus economistes clàssics lliberals, va ser capaç de canviar i convèncer a la societat europea i mundial. És cert que algú podria parlar de fracàs, ja que les teories lliurecanvistes es van anar dissipant a la majoria dels països en favor del proteccionisme durant els anys 1880. Tanmateix, no estaria de més recordar que al 2022 el GATT celebrarà el seu 75 aniversari i, que aquesta celebració no seria possible sense Adam Smith, David Ricardo, Cobden, Chevalier... i tots aquells que van creure que la millor forma d'avançar era comerciant i cooperant.

Com hem vist al llarg de l'assaig, sobretot durant el segle XIX (i posant-nos una mica eurocentrics) es podria afirmar, sense que gairebé ningú ho rebutés, que Anglaterra ha estat un dels països protagonistes de la història del món. Tanmateix, no ha sigut ni la seva prolifera *Royal Navy* ni els forns de Manchester els que l'han atorgat el tro de l'hegemonia durant dècades, sinó el pensament econòmic lliurecanvista. Algú podria comentar que, sense la Revolució Industrial, la Gran Bretanya, no hagués sigut capaç d'expandir els seus tentacles plens de “*soft power*” pel món. I probablement tingui raó. No obstant això, la realitat és que van saber perfectament com utilitzar aquests avantatges tecnològics en pro del poder i la influència. Així, la llibertat comercial s'ha d'entendre com l'instrument d'una política de *soft law* que buscava la monopolització de l'activitat comercial i industrial. Anglaterra pretenia augmentar el seu mercat nacional, perquè així ho requeria el procés industrial que havia obert la porta de vat a vat a un capitalisme voraç i amb ganes d'acumular capital, al que les fronteres de l'illa se li quedaven cada cop més petites. D'aquesta manera, per guanyar mercats, tant propers com llunyans, s'instrumentalitzà la política liberal. Pel capital, el mercat exterior només és la continuació natural de l'interior. La frontera no és en absolut barrera per a l'empresa, i els burgesos lliberals anglesos van ser els primers en evidenciar-ho. La producció industrial pressuposa la producció pel comerç. Per aquest motiu l'empresa capitalista tendeix a sobrepassar els límits del mercat local i, finalment, de l'Estat.³²⁹ Al transcendir la frontera nacional, l'empresa entra en l'àmbit internacional. Tanmateix, abans d'aquest pas, els persuasius models lliberals dels economistes clàssics britànics hauran d'haver convençut a la resta de “jugadors” de que aquestes noves regles del joc són de benefici universal. Un cop acceptades, comença la partida on la poderosa indústria britànica desplaçarà als seus

---

³²⁹ MARX y ENGELS. *El Capital*. México 1946; t. III pág. 316-322.

competidors internacionals i s'apoderarà de la major part de la quota del mercat internacional. Com ja hem comentat, finalment, la resta d'adversaris, derrotats pels “cants de sirena” (*soft power*) britànics, abandonaran el taulell i, per tant, les regles lliurecanvistes en busca de noves formes de venjança, en aquest cas, utilitzant a un vell conegut, el proteccionisme que tant prolífic havia sigut durant els segles mercantilistes.

No obstant això, el pensament lliurecanvista promulgat pels anglesos durant el segle XIX, no va morir amb la crisi de 1873. Les idees clàssiques lliberals havien penetrat massa fons i, d'alguna manera, havien redefinit el model econòmic mundial. Tant és així que, Alemanya, el país que havia rebutjat amb més vehemència les idees lliurecanvistes angleses durant el segle XIX (juntament els Estats Units), va ser un dels primers Estats, amb França, en adonar-se que les mesures proteccionistes, gairebé sempre acompanyades d'elevades dosis de *hard power*, només porten friccions i confrontacions. D'aquesta manera, tots dos Estats europeus en 1950 van iniciar les conversacions per a crear la CECA (Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer).³³⁰ Que fou l'entitat supranacional d'àmbit europeu encarregada de regular els sectors del carbó i de l'acer dels Estats membres.³³¹ Amb aquesta nova institució, s'organitzava la llibertat de circulació del carbó i de l'acer i el lliure accés a les fonts de producció, però el que és més important per a nosaltres, l'acord es basà en les idees lliurecanvistes que un segle abans promulgaven a ple pulmó els britànics. I que havien penetrat tant en els seus homòlegs europeus, que van servir per a que Alemanya i França posessin la primera pedra per a la creació de l'actual Unió Europea.

Tanmateix, és important recordar que el lliurecanvisme, com ja hem esmentat, no buscava el bé comú per se. Els anglesos el van utilitzar com a arma d'expansionisme comercial de la mateixa manera que segles abans havien fet amb el mercantilisme. La diferència és que, mentre que el mercantilisme implícitament ja ens porta al realisme i al *hard power*, el lliurecanvisme és capaç d'aconseguir un domini comercial similar, i fins i tot “territorial”, de la mà del poder suau.³³² D'aquesta forma, Anglaterra ens ha demostrat al llarg de la seva història que tots dos pensaments econòmics formen part d'una mateixa moneda, la del poder.

---

³³⁰ EUR-Lex. *Tratado constitutivo de la Comunidad Europea del Carbón y del Acero, Tratado CECA*. 2017.

³³¹ GARCÍA-DURAN, Patrícia. *Apunts de classe*. Unió Europea y altres economies avançades. MOI. 2019.

³³² Cal recordar per últim cop que no sempre el lliurecanvisme es combina amb el *soft power*, com hem vist durant l'assaig, també es pot utilitzar la força bruta per aconseguir l'apertura comercial.

CONCLUSIONS

A l'inici de l'assaig, allà per juny del 2019, ens preguntàvem si seriem capaços de demostrar la correlació que pressuposàvem que existia entre el pensament econòmic i les formes de poder segons les Relacions Internacionals. Sis mesos després, creiem que ho hem aconseguit i, en gran part, gràcies a la història britànica, la qual ens ha servit de conillet d'índies per a provar les nostres hipòtesis. D'aquesta manera, les següents pàgines tenen el propòsit d'insistir en els aspectes claus abordats durant el treball i digerir-los i reflexionar-los de la forma més ordenada possible.

Resulta indubtable que, al llarg de la història d'Anglaterra, són múltiples els episodis que ens porten a creure que el pensament econòmic mercantilista i lliurecanvista han estat utilitzats com a eina de *hard* i *soft power*.

Durant els regnats Tudor, Stuart i part dels de la casa Hannover, Anglaterra, com la majoria d'Estats europeus, va estar sota l'influx del pensament econòmic mercantilista. Un pensament econòmic que, com hem estudiat, i a diferència del lliurecanvisme, es caracteritzà pel foment de l'economia nacional i la defensa dels interessos propis per sobre de totes les coses. De fet, és per aquest sentiment "estatista" que porta intrínsecament el mercantilisme, que fou clau per a la unificació, la formació i el desenvolupament dels Estats nacionals. Tanmateix, és també per aquest mateix sentiment que porta a la confrontació constant dels que el practiquen. El fet que cada país intenti crear la nació més poderosa i robusta acaba entroncant amb els interessos individuals d'altres Estats. Així doncs, els Estats dels segles XVI, XVII i XVIII van practicar aquest "nacionalisme" econòmic com a sistema de protecció de la seva sobirania, donant origen als absolutismes. La conseqüència més immediata va ser la intervenció directa dels Estats en l'activitat econòmica, controlant i organitzant-la.

En el cas anglès, la creació dels monopolis estatals tant de la Companyia de les Índies Orientals com el de la Muscovy Company responen a aquest paradigma mercantilista. Tanmateix, la carrera per la recerca dels materials i per la trobada de noves terres que explotar i amb les que comerciar no es va limitar a la política monopolística. Durant el primer regnat Stuart de James I d'Anglaterra, la Gran Bretanya es va unir a la cursa imperial que segles abans ja havien iniciat els Estats espanyol i portuguès. D'aquesta manera, l'imperialisme i el comerç anglès, empesos per les idees mercantilistes i realistes, van començar la conquesta del "nou" panorama econòmic post feudalista on el capitalisme modern es començava a conformar. Així mateix, a aquestes polítiques expansionistes i plenes de *hard power* que els diferents Estats europeus, especialment l'anglès, van començar a practicar durant el segle XVII i part del XVIII, se li han de sumar les polítiques més *hard* que el mercantilisme va anar portant a l'interior de cadascun dels països, en busca de protecció enfront dels "atacs comercials" exteriors. En aquest apartat i referint-nos novament a Anglaterra hauríem de destacar l'aplicació de les *Navigation Acts*. Política preocupada, bàsicament, per la defensa de l'economia nacional i que va reflectir de la millor manera possible el que buscava la teoria econòmica europea del mercantilisme, mantenir tots els beneficis del comerç dins dels seus respectius imperis, i minimitzar la pèrdua d'or i plata, o guanys, pels estrangers a través del comerç.

Evidentment, aquest aroma a victòria o a derrota entre Estats que porta amb sí el mercantilisme el feia insostenible a llarg termini. Un sistema econòmic en el que si algú guanya és perquè un altre perd només pot portar-nos a la confrontació i a l'agressió constant dels qui el promulguen. I de fet, així va ser. Durant els tres segles de predomini mercantilista, Europa va estar implicada en més batalles que en cap altre moment de la història (sense comptar les guerres mundials).

No obstant això, a partir del segle XVIII i, pràcticament, de forma definitiva durant el XIX, el pensament econòmic mercantilista cedí el tro de l'hegemonia econòmica al lliurecanvisme, gràcies al qual la Gran Bretanya es consolidà com a potència mundial. En aquesta direcció, la Revolució Industrial i, per tant, les conseqüents transformacions tecnològiques i socioeconòmiques que va patir el país durant els segles XVIII i XIX són decisives per a comprendre l'ascens d'Anglaterra. Per la vessant socioeconòmica, la industrialització anglesa va portar amb ella la Revolució Lliberal, influenciada, en part, per la Revolució Francesa i per tots aquells pensaments lliberals que començaven a escampar-se per l'Europa del despotisme il·lustrat, que tant havia caracteritzat els segles mercantilistes anteriors. En l'economia, la Revolució Lliberal arribà a Anglaterra de la mà d'Adam Smith i d'altres economistes clàssics. Aquest pensament lliurecanvista, liderat per l'herència fisiòcrata del *laissez faire* demandava una menor intervenció estatal, una major apertura comercial, i polítiques similars que, a diferència de les mercantilistes, anaven més alineades amb el *soft law* que amb el *hard*. Així, aquest “nou” model econòmic transformà la societat anglesa en menys d'un segle i fou capaç d'imposar les noves “regles” econòmiques arreu del món. Regles que, per suposat, beneficiarien àmpliament als qui les propagaven, en aquest cas a la Gran Bretanya.

Per tant, la llibertat comercial, s'ha d'entendre com l'instrument d'una política de *soft power* que buscava la monopolització de l'activitat comercial i industrial i la garantia de que el model econòmic que havia portat a la Gran Bretanya al seu major esplendor (apertura comercial) seria aplicat de la mateixa manera per tots els països. Així, l'economia anglesa podria expandir-se sense traves comercials, erigint-se com el “taller del món”. De fet, la construcció de “l'imperi informal” o la celebració dels tractats de lliure comerç amb els seus homòlegs europeus no són més que exemples de *soft power* britànic per aconseguir l'objectiu de l'hegemonia comercial. I s'ha de reconèixer que durant bastant de temps ho van aconseguir. No obstant això, quan la resta de nacions van iniciar els seus processos d'industrialització de la mà del proteccionisme, van trencar, en part, amb les regles lliurecanvistes que els britànics havien “imposat”. Tanmateix, com hem comentat anteriorment, l'esperit lliberal anglès havia penetrat tant en les bases econòmiques d'occident que encara avui seguim creient en la major part dels postulats econòmics clàssics.

Per últim, abans de concloure, volem reflexionar sobre l'assaig en general. Amb aquest treball el que preteníem és que el lector viatgés amb nosaltres en el temps i que amb mecanismes del “present” com podrien ser els conceptes politològics de *hard power* i *soft power*, enunciats per Joseph Nye a l'any 1990, analitzéssim la història d'Anglaterra des del punt de vista del pensament econòmic. Tanmateix, és probable que el lector es pregunti per quina raó vam triar la Gran Bretanya? Com haurà notat en el meu cognom “Fernández” no és precisament perquè descendeixi de *Lords* ni molt menys, sinó que és per una mera decisió

“acadèmica”. Quan es parla de pensament econòmic o d’economia en general, Anglaterra s’erigeix com a nació clau a l’haver aportat tants i tant prolífics economistes a la història. Però, sobre tot, pel fet que el pensament clàssic lliberal neix al cor de l’actual Regne Unit. D’aquesta manera, vam pensar que, que millor que estudiar les polítiques econòmiques aplicades per la Gran Bretanya durant els segles d’expansió del pensament econòmic mercantilista i lliurecanvista (del qual en són el pare) i relacionar-les amb els conceptes de *hard* i *soft power* que exposava Nye. Així, uniríem una ciència tant antiga com l’economia amb una de més “moderna” com les Relacions Internacionals.

Com a conclusió final quedaria dir que, la nostra hipòtesi inicial que plantejava que el pensament econòmic mercantilista i lliurecanvista havien estat utilitzats com a arma de *hard* i *soft power* respectivament, al llarg de la història, en aquest cas d’Anglaterra, quedaria provada amb lo exposat a l’assaig i sobretot gràcies a la vasta literatura econòmica, històrica i sobre Relacions Internacionals utilitzada. Tanmateix, com hem repetit durant el treball en múltiples ocasions, em d’intentar no caure en associacions equivocades. De manera que, tot i que afirmem que la hipòtesi es compleix, això no vol dir que, si per exemple un país es declara lliurecanvista hagi sempre d’utilitzar el *soft power* i no pugui fer ús de mesures de *hard power*, perquè de fet, com hem vist amb el cas anglès (Guerres de l’Opi, segon imperi britànic...), això és fals. Simplement el que podem concloure amb el treball és que el mercantilisme té una estreta relació amb el realisme polític i per tant amb el *hard power*, i que en canvi el lliurecanvisme sol ser més “amic” de la persuasió i la diplomàcia (*soft power*).

Per altra banda, és important comentar que al tractar-se d’una ciència social com ho és el pensament econòmic, i al no poder provar la hipòtesi de forma “exacta” (ciències exactes) el treball estarà sempre obert al debat. No obstant això, des d’aquestes línies creiem vehementment que hem sigut capaços de provar el que pressuposàvem al juny de 2019.

Per acabar, agrair de nou a Marc Prat Sabartés (tutor del treball) tota la seva ajuda i dedicació al llarg d’aquests sis mesos.

BIBLIOGRAFIA

11283-DECRET. Camp Imperial de Berlin, 21 novembre 1806.

AASLEATED, Katherine B., and JOOR, Johan. eds. *Revisiting Napoleon's Continental System: Local, Regional and European Experiences* (Palgrave Macmillan, 2014).

AGUIRRE, S. Zamora. *Revisió de The Future of Power (Joseph Nye)*. Revista Mexicana de Política Exterior. 2013.

ALLEN, W. *The position of mercantilism and the early development of international trade theory*. In *Events, Ideology and Economic Theory: The Determinants of Progress in the Development of Economic Analysis*, ed. R. Eagly, Detroit: Wayne State University. 1968.

ANDERSON, Perry (1979) *El estado absolutista*, Madrid, Siglo XXI.

APUZZO, Matt. *El exdirector de la CIA testificó sobre las supuestas relaciones de la campaña de Trump con Rusia*. The New York Times. 2017.

AQUINO, Santo Tomás de. *"Suma Teológica"*. Siglo XIII.

ARISTÓTELES. *"Ética a Nicómaco"*. Siglo IV a.C.

ARON, Raymond. *Paz y guerra entre las naciones*. 1963. p.99.

Asiento. *L'Enciclopèdia.cat*. Barcelona: Grup Enciclopèdia Catalana. ALBAREDA, Salvadó, Joaquim. *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*. 2010. p. 336-339.

ASPEN INSTITUTE. *How the Internet is changing International Politics and Diplomacy*. 2002.

ATKINSON, C. *Does Soft Power Matter? A Comparative Analysis of Student Exchange Programs 1980-2006*, Foreign Policy Analysis 6, 1 pp. 1-22.

BARTLETT, C. PEACE, J. *War and the European Powers, 1814-1914*. brief overview. 1996. 216pp.

BARTON, G.A. and BENNETT, B.M. *Forestry as Foreign Policy: Anglo-Siamese Relations and the Origins of Britain's Informal Empire in the Teak Forests of Northern Siam, 1883–1925*. 2010. 34 (1): p. 65-86.

BASSETS, Lluís. *El nuevo poder "afilado"*. 2018.

BBC - History - *Historic Figures: Sir Robert Walpole (1676 - 1745)*.

BENEN, Steve. *Smart Power*, Washington Monthly. 2009.

BENTON, William. Britannica, Encyclopædia. Chicago, University, ed., *East India Company 7*, London. 1969.

BERNSTEIN, William J. *A splendid exchange : how trade shaped the world*. 2008.

- BEVAN, V. *The Development of British Immigration Law*. 1986. p.91.
- BINDOFF, S.T. *Tudor England* (Baltimore: Penguin Books, 1950), p. 228.
- BINGHAM, John Elliot. *Narrative of the Expedition to China from the Commencement of the War to Its Termination in 1842* (2nd ed.). Volume 2. London: Henry Colburn. 1843.
- BLACK, JB. *The Reign of Elizabeth. 1558–1603*. (Oxford History of England). 2nd ed. 1959.
- BLACK, Jeremy. *George III: America's Last King*. New Haven: Yale University Press. 2006.
- BODIN, Jean. *Los seis libros de la república*. 1576.
- BOURNE, Kenneth. *The foreign policy of Victorian England, 1830–1902* (Oxford UP, 1970), contains a short narrative history and 147 "Selected documents" on pp 195–504.
- BRAUDEL, F. *Civilización material, economía y capitalismo, siglos XV – XVIII*. Tomo 2, Los juegos del intercambio. Madrid: Alianza Editorial. 1984.
- BRAUDEL, F. *La dinámica del Capitalismo*. (3ª reimpresión) México: Siglo XXI editores, colección Breviarios. 2002.
- BRAUDEL, F. & GEMELLI, G. *La dinámica del capitalismo*. Madrid: Alianza Editorial. 1985.
- BREWER, John. *The sinews of power: War, money, and the English state, 1688–1783* (1989) p 133. CLARK. *The Later Stuarts, 1660–1714* (1956) pp 174–79.
- Britain and the Trade. Black Presence: Asian and Black History in Britain, 1500–1850*. The National Archives.
- BRITO, Brigida. *Hard, soft ou smart power: discussão conceptual ou definição estratégica?* 2010.
- BROOKE, John. *King George III*. London: Constable. 1972.
- BROWN, Matthew. *Informal Empire in Latin America: Culture, Commerce, and Capital*. Oxford, Blackwell, Society for Latin American Studies, 2008.
- BUCHOLZ, Robert, and NEWTON Key. *Early modern England 1485–1714: A narrative history*. 2009. pp 265–66.
- BULMER-THOMAS, Victor. *Britain and Latin America: A Changing Relationship*. Londres, Royal Institute of International Affairs, 1989.
- BULTMANN, William A. *Early Hanoverian England (1714–1760): Some Recent Writings*. In Chapin Furber, Elizabeth (ed.). *Changing views on British history: essays on historical writing since 1939*. Harvard University Press. 1966. pp. 181–205.
- CAIN, Peter y Anthony HOPKINS. *British Imperialism: 1688-2000*. Harlow, Inglaterra, Longman, 1993. pp 168-150.

- CALDUCH, R. *El poder y las relaciones internacionales*. Relaciones Internacionales. México: Ediciones Ciencias Sociales. 1991.
- CARDOSO, Fernando Henrique y Enzo FALETTO. *Dependency and Development in Latin America*. Berkeley, University of California Press, 1979.
- CHAMBERLAIN, Muriel E. *The Scramble for Africa*. London: Longman, 1974, 2nd ed. 1999.
- CHARLES, Carlton. *This Seat of Mars: War and the British Isles, 1485-1746*. 2002. p. 42.
- CHAUDHURI, K. N. *The Trading World of Asia and the English East India Company, 1660–1760*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 1978.
- CHECKLAND, S. G. *The rise of industrial society in England, 1815-1885* (1966) p 277.
- CHRISTIANSON, Paul. *The Peers, the People, and Parliamentary Management in the First Six Months of the Long Parliament*. *Journal of Modern History* 49.4 (1977): 575–599.
- CIMENT, James, ed. *Colonial America: An Encyclopedia of Social, Political, Cultural, and Economic History*. 2005.
- CLARK, G. Kitson. *The Repeal of the Corn Laws and the Politics of the Forties*. *Economic History Review*. 1951. 4(1), pp. 1–13.
- CLARK, George. *The Later Stuarts, 1660–1714*. (2nd ed. 1956) pp 160–74.
- CLINTON, Hillary. *Hillary Clinton and the rise of smart power*. TIME. 2011.
- COATES, Ben. *The Impact of the English Civil War on the Economy of London: 1642 - 50*. Ashgate Publishing. 2004.p. 123.
- COGLIANO, Francis D. *Revolutionary America, 1763-1815: A Political History*. pàg.23.
- COLEMAN, D. *Revisions in Mercantilism*. London: Methuen. 1969.
- COLEMAN, D.C. *Colbert, "Colbertism"*, en *The New Palgrave. A Dictionary of Economics*. The MacMillan Press. London. 1987
- COLEMAN, D.C. *Colbertism: Problems of the planned Economy*. The New Palgrave. A Dictionary of Economics. The MacMillan Press. London. pp 51-57. 1990.
- COOPER, Richard and PITT, William. *Taxation, and the Needs of War*. *Journal of British Studies*. 1982. 22#1 pp 94-103. KENNEDY, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers – economic change and military conflict from 1500 to 2000*. 1989. pp. 128–9.
- COWARD, Barry, and GAUNT, Peter. *The Stuart Age: England, 1603–1714* (5th ed 2017). pp 136-45.
- CROFT, Pauline. *King James*. Basingstoke & Nueva York: Palgrave Macmillan. 2003. p. 51.
- CURTIS, Gila. introduced by Antonia Fraser. *The Life and Times of Queen Anne*. London: Weidenfeld & Nicolson. 1972. p, 84.

- CUST, Richard. *Charles I: A Political Life*, Harlow: Pearson Education. 2005.
- DALRYMPLE, William. *The East India Company: The original corporate raiders*. The Guardian. 2015.
- DAMSGAARD, Hansen, E. *European Economic History: From Mercantilism to Maastricht and Beyond*, p. 65. 2001.
- DARWIN, John. *The Empire Project: The Rise and Fall of a British World System*. Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- DARWIN, John. *Unfinished Empire: The Global Expansion of Britain*. Bloomsbury Books. 2012. p. 82.
- DE SOUZA, Philip. *The Greek and Persian Wars, 499-386 BC*. Osprey Publishing. 2003.
- DEL ARENAL, Celestino. *Poder y relaciones internacionales un análisis conceptual*. Dialnet. Revista de estudios Internacionales. 1983.
- DEL CANTILLO, Alejandro. *Tratado del asiento de negros concluido en Madrid el 26 de marzo de 1713 entre España è Inglaterra. A: Tratados de paz y de comercio desde el año 1700 hasta el día* (en castellà). Madrid: Imprenta de Alegria y Charlan, 1843. p, 58.
- DENIS. H. *Historia del pensamiento económico*. Barcelona, 1970. pàg. 117-1 18.
- DEREK, Hirst. *The Lord Protector, 1653-8*, en Morrill. 1990. p. 137.
- DESAI, Tripta. *The East India Company: A Brief Survey from 1599 to 1857*. Kanak Publications. 1984. p. 3.
- DEVINE. *The Scottish Nation: A History, 1700–2000*. 1999. pp 31–48.
- DYKE, Van. *The Canton Trade*. 2018.
- East India Company*. Encyclopædia Britannica Eleventh Edition, Volume 8. 1911. p.835.
- EICHENGREEN, Barry J.; FLANDREAU, Marc. *The gold standard in theory and history*. 1997. pp 61.
- EKELUND y HEBERT, *Historia de la Teoría Económica y de su método*, pág. 43-46. MacGrawHill.
- EKELUND, Robert B. i TOLLISON, Robert D. *Mercantilism as a Rent-Seeking Society*, p. 9. 1983.
- ELTON.G.R. *Reform and Reformation: England, 1509–1558*. 1977. pp 309–10.
- ESDAILE, Charles J. *The British Army in the Napoleonic Wars: Approaches Old and New*. English Historical Review 130#542. 2015. pp 123.
- Estimacions tràfic d'esclaus. <https://slavevoyages.org/assessment/estimates>.
- ETHERIDGE, Eric. *How 'Soft Power' Got 'Smart'*, The New York Times. 2009.

- ETNER, Frances, *Mercantilisme*, en *Encyclopédie thématique Universalis*, pp. 3012. 2005.
- EUR-Lex. *Tratado constitutivo de la Comunidad Europea del Carbón y del Acero, Tratado CECA*. 2017.
- EVANS Chris, RYDÉN Göran. *The Industrial Revolution in Iron; The impact of British Coal Technology in Nineteenth-Century Europe* Published by Ashgate Publishing, Ltd., Farnham 2005, pp. 37–38.
- FAY, Peter Ward. *The Opium War, 1840-1842*. The University of North Carolina Press. 1998.
- FERGUSON, N. *El Imperio Británico: Como Gran Bretaña forjó el orden mundial*. Barcelona, España : Debate. 2005. pàg. 243.
- FINLAN, Alastair. *The Royal Navy in the Falklands Conflict and the Gulf War: Culture and Strategy*. Londres: Frank Cass. 2004.
- FOW, E. T. *King of the Pirates: The Swashbuckling Life of Henry Every*. London: Tempus Publishing. 2008. P. 32.
- FOWLER. Elaine W. *English sea power in the early Tudor period, 1485–1558*. 1965.
- FRASER, Antonia. *Cromwell: The Lord Protector*. 1973.
- FRITZE, Ronald H. Fritze & ROBISON, William B. *Historical Dictionary of Stuart England, 1603–1689*. 1996. pp. 205–7.
- FURTADO, Celso. *Desarrollo y subdesarrollo*, eudeba. 1964.
- GALBRAITH, J S. *Crown and Charter: The early Years of the British South Africa Company*. 1974. pp. 87, 202-3.
- GALLAGHER, John y ROBINSON Robert. *The Imperialism of Free Trade*, en *Economic History Review*, 6:1 1953.
- GARCÍA-DURAN, Patrícia. *Apunts de classe*. Unió Europea y altres economies avançades. MOI. 2019.
- George II*. BBC History. BBC. 2017.
- GEORGE LOUIS. Beer. *The Commercial Policy of England toward the American Colonies*. 1893.
- GERSON, Armand. *Studies in the History of English Commerce in the Tudor Period*. University of Pennsylvania. 1912. p. 84.
- GILES, Lionel. *The art of war*. (Traducció del llibre de Sun Tzu). 1910.
- GILPIN, Robert. *War and Change in International Politics*. Cambridge. 1981.
- GLASNER, David, COOLEY, Thomas F. *Crisis of 1873. Business Cycles and Depressions: An Encyclopedia*. Taylor & Francis. 1997.

GODFREY, Davies. *The Early Stuarts, 1603–1660* (Oxford History of England) (2nd ed. 1959). pp 83-85.

GODWIN, William. *History of the Commonwealth of England Vol. 3*. H. Colburn. 1827. pàg.372-382.

GOEBBELS, Joseph. "Frases cèlebres".

GOLDSMIND, E. *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation, collected by Richard Hakluyt, Preacher*, Vol. III, North-Eastern Europe and Adjacent Countries, Part II: The Muscovy Company and the North-Eastern Passage. E. & G. Goldsmid, Edinburgh. 1886. p. 319.

GOLDSMIND. P. 101-112.

GÓMEZ, López Roberto. *Evolución científica y metodológica de la economía*. 2012.

GORDON, M. D. *The Collection of Ship-money in the Reign of Charles I*. Transactions of the Royal Historical Society 4 (1910): 141–162.

GOTT, Richard. *Britain's Empire: Resistance, Repression and Revolt*. London: Verso 2011 for a detailed historical chronicle of the savagery accompanying Britain's colonial empire.

GOTTELAND, Mathieu. *What Is Informal Imperialism?* 2017.

GOURNAY, Vincent de. Frase cèlebre. Segle XVIII.

GRAMPP, W. *Los elementos liberales del mercantilismo inglés*. En Spengler y Allen (ed) *El Pensamiento Económico de Aristóteles a Marshall*. Tecnos. 1971. p.79.

GRANVILLE G. Loch. *The Closing Events of the Campaign in China: The Operations in the Yang-tze-kiang and treaty of Nanking*.

GREEN, David. *Queen Anne*. London: Collins. 1970. pp 182-183.

GREGG, Pauline. *King Charles I*. 1981. pp 324–26.

GROSSMAN, Gene M. *The Purpose of Trade Agreements*. NBER Working Paper No. 22070. 2016.

GUASCO, Michael. *Slaves and Englishmen: Human Bondage in the Early Modern Atlantic*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press. 2014.

GUERIN, Daniel. *La lucha de clases en el apogeo de la Revolucion Francesa, 1793-1795*. Madrid. 1974.

GUNDER Frank, Andre. *Capitalismo y subdesarrollo en América Latina*. 1969.

GUY, JA. *Tudor England*. 1990.

H. H. Leonard. *Distraint of Knighthood: The Last Phase, 1625–41*. History 63.207 (1978): 23–37.

- HAASS, R. *Foreign Policy Starts at Home*, New York: Basic Books. 2013.
- HABER, Steven. *Economic Growth and Latin American Economic Historiography*. en Steven HABER (coord.), *How Latin America Fell Behind: Essays on the Economic Histories of Brazil and Mexico, 1800-1914*. Stanford, Stanford, University Press, 1997, pp. 1-33.
- HAMILTON, Alexander. *Report on Manufactures*. 1791.
- HAMILTON, Earl J. *El tesoro americano y la revolución de los precios en España, 1501-1650*. 1934.
- HANES, W.Travis; SANELLO, Frank. *Opium Wars: The Addiction of One Empire and the Corruption of Another*. Sourcebooks. 2004. pp. 33.
- HARLEY C. Knick. *Trade: Discovery, mercantilism and technology*. *Trade: discovery, mercantilism and technology (Chapter7)* - The Cambridge Economic History of Modern Britain. Cambridge Core. 2004. pp. 175–203.
- HEATH, Joseph. *The hard truth about hard power*. 2014.
- HECKSCHER, Eli F. *Mercantilism*, trad. inglesa, vol. I, p. 19. 1935.
- HEINEMANN, Ronald L. *Old Dominion, New Commonwealth: A History of Virginia, 1607–2007*, 2008.
- HERTZBERG, Hendrik. *Smart Power*. The New Yorker. 2009.
- HICKS, Geoffrey. *Disraeli, Derby and the Suez Canal, 1875: Some Myths Reassessed*. 2012. *History*. 97 (2 (326)): 182–203.
- HILL, Brian W. *Sir Robert Walpole: Sole and Prime Minister*, London: Hamish Hamilton. 1989.
- HOBBS, Thomas. *De Cive*. 1642.
- HOBBS, Thomas. *El Leviatán*. cap. XI. Edición preparada per C. MOYA y A. ESCOHOTADO. Madrid. 1979. pp. 199 y 200.
- HOBSON, John Hobson. *The Eastern Origins of Western Civilization*. Cambridge UK: Cambridge University Press 2004.
- HOE, Susanna; ROEBUCK, Derek. *The Taking of Hong Kong: Charles and Clara Elliot in China Waters*. Curzon Press. 1999. pp. 133-98.
- HOLLAND, Tom. *Persian Fire: The First World Empire and the Battle for the West*. Abacus. 2006.
- HOLLANDER, Samuel. *The Economics of David Ricardo*. University of Toronto Press. 1979.
- HOPPIT, Julian. *A Land of Liberty? England 1689–1727* (2000) p. 410.
- HUME, David. *Tractat de la naturalesa humana*. 1739.

HUTTON, Ronald. *Charles the Second, King of England, Scotland, and Ireland*. (Oxford UP, 1989) pp 133 – 214.

JACOB, William Wymark. *The Monkey's Paw*. 1902.

JEVONS, William Stanley. *The Coal Question: an enquiry concerning the progress of the Nation, and the probable exhaustion of our coal-mines*. 1865.

JIMÉNEZ, F. J. La usura. *Evolución histórica y patología de los intereses*. Madrid: Editorial Dykinson. 2010.

KAGAN, Robert. *Poder y Debilidad: Estados Unidos y Europa en el Nuevo Orden Mundial*. 2003.

KANT, Immanuel. *Sobre la paz perpetua*. 1795.

KENWOOD, G. LOUGHEED, A.L. *Historia del desarrollo económico internacional*. 1972.

KLEIN, Julius. *La Mesta: estudio de la historia económica española, 1273-1836*. Madrid: Alianza Editorial. 1979.

KOSELLECK, R. *Ascenso y estructuras del mundo burgués*. En L. Bergeron y otros; ob.cit., pág.294.

KRUMEICH, Gerd. Interview. 2014.

LABAREE, Benjamin Woods. *The Boston Tea Party*. Originally published 1964. Boston: Northeastern University Press, 1979. p 21.

LANDRETH, Harry i COLANDER C. David. *History of Economic Thought*, p. 44. 1994.

LANDES, David S. *The Unbound Prometheus*, p. 31. 1969.

LAWRENCE, James. *The Rise and Fall of the British Empire*. 2001. p. 298.

LEWIS. *English Literature in the Sixteenth Century* (Oxford, 1954). p. 1.

LING-FAN, Li. *After the Great Debasement, 1544-51: Did Gresham's Law Apply?*. London School of Economics. p. 9. 2009.

LIST, Friedrich. *The National System of Political Economy*. 1841.

LLOYD, Trevor Owen. *The British Empire 1558–1995*. Oxford University Press. 1996. p. 255.

LOADES, David. *The Tudor Navy: An administrative, political and military history*. 1992.

LOCKYER, Roger. *James VI and I*, Longman. 1998. pp 161-162.

MACKIN, Anne. *Americans and their land: the house built on abundance* (University of Michigan Press, 2006) p 29.

MADEVILLE, de Bernard. *La faula de les abelles, vicis privats, virtuts publiques*. 1732.

MADRAZO, Santos. *Las dos Españas. Burguesía y nobleza, los orígenes del precapitalismo español*. Editorial ZYX. 1969.

MALTHUS, Thomas. *An Essay on the Principle of Population*. 1798.

MAQUIAVELO, Nicolás. *El príncipe*. Capítol XVII. 1532.

MARSHALL, PJ. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge University Press. 1996. pp. 312–23.

MARTIN, Gerald. *Britain's Cultural Relations with Latin America*. en BULMER-THOMAS (ed.), 1989, pp. 27-51.

MARX y ENGELS. *El Capital*. México 1946; t. III pág. 316-322.

MAURICE Ashley, *The Glorious Revolution of 1688* (Hodder & Stoughton, 1966; also Panther History 1968).

MCPHERSON, Duncan, CARRUTHERS, Bob. *The First Opium War, The Chinese Expedition 1840–1842*, the illustrated edition, Coda Books Ltd 2013.

MEMORIAS DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA. *Estado de la marina inglesa en 1558*. 1832. Disponible a: <https://books.google.es/books?id=F8GAAAAYAAJ&pg=PP9&focus=viewport&hl=es&output=html>.

METCALF, Bárbara y METCALF, Thomas: *Historia de la India*, Akal, Madrid, 2014.

MILET, Tales de. “*Crematística*”.

MILL, James. *The History of British India*. Baldwin, Cradock, and Joy. 1817. pp. 15–18.

MILLER, A. *Promoting Democratic Values in Transitional Societies through Foreign Aid*, presented at the Midwest Political Science Association Annual Meeting, Chicago. 2006.

MIRON Jeffrey; FEIGE, Chris. *The Opium Wars, Opium Legalization, and Opium Consumption in China*. 2005.

MISSELDEN, Edward. *The Circle of Commerce*. 1623.

MORGENTHAU. Hans J. THOMPSON, Kenneth. *Política entre las naciones: la lucha por el poder y la paz*. 1948. p. 21.

MORLEY, John. *The Life of Richard Cobden* (London: T. Fisher Unwin, 1905), p. 711.

MUN, Thomas. *Un discurso de Comercio de Inglaterra a las Indias Orientales*. 1621. MUN, Thomas. *El tesoro de Inglaterra creado por el comercio exterior*. 1644.

MUSSON, A. E. *The Great Depression in Britain, 1873-1896: A Reappraisal*. The Journal of Economic History. Cambridge University Press. 1959. 19 (2): 199–228.

- MYERS, Ramon H.; WANG, Yeh-chien. *The Cambridge History of China*. Cambridge University Press. pp. 563-646.
- NAM, Rodger. *Command of the Ocean: A Naval History of Britain, 1649–1815*, Penguin Books. 2006.
- NAVAJAS Josa, Belén. *Piratas, corsarios, bucaneros, filibusteros y contrabandistas en la América española (siglos XVI, XVII y XVIII)*. 2003.
- NEILLANDS, Robin. *Wellington & Napoleon: Clash of Arms*. Pen and Sword. 2003. p. 22
- NIAL, Ferguson. *Empire: The Rise and Fmise of the British World Order and the Lessons for Global Power*. Nueva York. 2004. p. 84.
- NIEBUHR, Reinhold, *El hombre moral y la sociedad inmoral*, Ediciones Siglo Veinte, Buenos Aires, 1966.
- NIEBUHR, Reinhold, *The Nature and Destiny of Man*. Human Nature, Nisbet & Co. LTD, Londres, 1941.
- NIEBUHR, Reinhold. *Christian Realism and Political Problems*. 1953.
- NIEHANS, Jürg. *A History of Economic Theory*, p. 6. 1990.
- Niehans, Jürg. *A History of Economic Theory*, p. 19.
- NYE, J. *La paradoja del poder norteamericano*. Pàg 33. Taurus, Madrid. 2003.
- NYE, J., y KEHOANE, R. *Power and Interdependence in the Information Age*, Foreign Affairs, Pàg 77. 1998.
- NYE, Joseph S. *The Future of Power*. New York: PublicAffairs. p. 84. 2011.
- NYE, Joseph. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books. 1990.
- NYE, Joseph. *Propaganda Isn't the Way: Soft Power*. Harvard Kennedy School, Belfer Center. 2003.
- NYE, Joseph. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. 2004.
- NOSSEL, Suzanne. *Smart Power*. Foreign Affairs. 2004.
- O'BRIEN, Patrick. *Mercantilism and Imperialism in the Rise and Decline of the Dutch and British Economies 1585-1815*. 2000.
- OGG, David. *England in the Reigns of James II and William III*. 1955. pp 195–221.
- Olberding, J., & Olberding, D. *Ripple Effects in Youth Peace-building and Exchange Programs: Measuring Impacts Beyond Direct Participants*, International Studies Perspectives, 11, pp. 75-91. 2010.

- OL'GA, Dmitrieva. *Britannia and Muscovy*. Yale University Press. 2006.
- OLSON, James. *Historical Dictionary of the British Empire: K-Z*. Greenwood Publishing Group. pp 769. 1996.
- OZ, Amos. *Judas*. 2014.
- PACHECO, Antonio. *Los inicios de la teoría de las relaciones internacionales: El primer debate*. 2001.
- PALMER, R.R. & COLTON, Joel. *A History of the Modern World*. p. 361.
- PEARCE, Edward. *The Great Man: Sir Robert Walpole*, London: Pimlico. 2008.
- PINCUS, Steven C. A. *England's Glorious Revolution 1688–1689: A Brief History with Documents*. 2005.
- PLANT, David. *The anglo-spanish war 1655–1660*.
- PLATT, Christopher. *Business Imperialism 1840-1930: An Enquiry Based upon British Experience in Latin America*. Oxford, Oxford University Press, 1977.
- PORTER, Andrew. *The Nineteenth Century, The Oxford History of the British Empire Volume III*. Oxford University Press. 1998.
- PRASAD, Ram Chandra. *Early English Travellers in India: A Study in the Travel Literature of the Elizabethan and Jacobean Periods with Particular Reference to India*. Motilal Banarsidass. 1980. p. 45.
- PRAT, Sabartés, Marc. *Apunts de classe: Història del pensament econòmic*. 2017.
- PURVIS, Thomas L. *A dictionary of American history*. Wiley-Blackwell. 1997. pàg. 278.
- REEVES, John. *A History of the Law of Shipping and Navigation*. Great Britain: Thomas Burnside. 1792. pàg 274-277.
- RICARDO, David. *Iron law of wages*. 1817.
- RICARDO, David. *Principios de economía política y tributación*. 1817.
- RICH, Paul. *Reinventing Peace: David Davies, Alfred Zimmern and Liberal Internationalism in Interwar Britain*. 2007.
- RODGER. N.A.M. *The Safeguard of the Sea: A Naval History of Britain 660 – 1649*. 1997. pp 184, 221 236–7.
- RODRÍGUEZ, O. *Estado y mercado en la Economía clásica*. Bogotá: Editorial Universidad Externado de Colombia, Colección Pretextos, número 13. 2000.
- RONALD, Findlay; H, O'ROURKE, Kevin. *Commodity Market Integration, 1500-2000*. 2003. pp 13-64. HARLEY, C. Knick. *Trade: Discovery, mercantilism and technology. Trade: discovery,*

mercantilism and technology (Chapter7) - The Cambridge Economic History of Modern Britain. Cambridge Core. 2004. pp. 175–203.

S. MALTBY, William. *Auge y Caída del imperio español*. Traducció de Jesús Cuéllar Menezo. 2011.

SAN EMETERIO, N. (2010). *Una revisión de los fundamentos económicos sobre la pobreza*. *Nómadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales Y Jurídicas*, (28), 263–276.

SANDON, John. *Meissen porcelain*. Osprey Pub. 2010.

SAWERS, Larry. *The Navigation Acts Revisited*. New Series, Vol. 45, No. 2. 1992. pp. 262-284.

SCARISBRICK, J.J. *Henry VIII*. 1968. pp 500-1.

SCHLESINGER, Arthur M. *The Aristocracy in Colonial America. Proceedings of the Massachusetts Historical Society*. Vol. 74. Massachusetts Historical Society (1962) p 3.

BREMER, Francis J. *The Puritan Experiment: New England Society from Bradford to Edwards* (1995).

SCHOKKENBROEK, Joost C.A. *Trying-out: An anatomy of Dutch Whaling and Sealing in the Nineteenth Century, 1815-1885*. 2008. p. 27.

SCHONHARDT-BAILEY, C. *From the Corn Laws to Free Trade: interests, ideas, and institutions in historical perspective*, Cambridge, Mass.; London. 2006.

SILVA, J. *Introducción*. En: *La Riqueza de Inglaterra por el comercio exterior*. México: Fondo de Cultura Económica. 1996.

SMITH, Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. 1776.

SPEAR, P. *Historia de la India II*. Ciudad de Mexico, Mexico: Fondo de Cultura Economica. 2014.

SPENCE, Jonathan D. *The search for modern Xina.*, Blackstone Audio, Inc. 2014.

SPENCE, Jonathan. *European Intruders and Changes in Behaviour and Customs in Africa, America and Asia before 1800*. Routledge. 2017. pp. 315-345.

STEIN, Burton. *A History of India*, John Wiley & Sons. 2010. p. 107.

STUART, Olson, James; SHADLE, Robert. *Historical Dictionary of the British Empire*. Greenwood. 1996. pp. 252–254.

TAYLOR, Alan. *American Colonies*. 2001.

TEPHEN B. Baxter. *William III and the Defense of European Liberty, 1650–1702*. Greenwood Press. 1966. pp. 399–400.

THAROOR, S. *An Era of Darkness: The British Empire in India* . Nueva Delhi, India : Aleph Book Company. 2016.

The Anglo-French Occupation of Canton, 1858–1861. (PDF). Royal Asiatic Society Hong Kong Branch.

The Birth Of Modern Politics: The Rise of Robert Walpole. Plantagenet Lions. 2015.

THE ECONOMIST. *What to do about China's "sharp power"*. 2017.

THE GUARDIAN. *Jimmy Carter: 'Illegitimate' Trump only presidente because of Russian meddling.* 2019.

The Soft Power 30. *Overall Ranking 2018.*

The South Sea Bubble of 1720. Historic UK.

The Stimson Center. *China's Sharp and Soft Power.* 2018.

THOMSON, James. *Rule, Britannia!* 1740.

TITTLER, Robert, JONES, Norman. *A Companion to Tudor Britain.* John Wiley & Sons. 2008. p. 187.

TRENCH, Charles Chevenix. *George II.* London: Allen Lane. 1975. pp, 205-206.

TREVERTON, G. y JONES, S. *Measuring National Power,* RAND Corporation, Santa Mónica, California. 2005.

TRIBE, Keith. *Cameralism and the Science of Government.* University of Keele. 1984. pp. 263-284.

VENNING, Timothy. *Cromwell's Foreign Policy and the Western Design.* olivercromwell.org. Cromwell Association.

VON CLAUSEWITZ, Carl. Frase célèbre.

VON HORNICK, Philipp Wilhelm. *Oesterreich über alles wenn sie nur wil.* 1684.

VON RANKE, Leopold. Recogido por Wolfgan |. Momsen; *La época del imperialismo, Europa 1885-1918.* Madrid. 1971 pág. 5.

WALKER, Christopher y LUDWIG, Jessica. *The meaning of Sharp power: How authoritarian states Project influence.* 2017.

WALT, Stephen. *The Origins of Alliances.* Ithaca: Cornell University Press. 1987.

WATTERS, Reginald. *Thomas Barnes and 'The Times' 1817–1841.* History Today (1979) 29#9 pp 561.

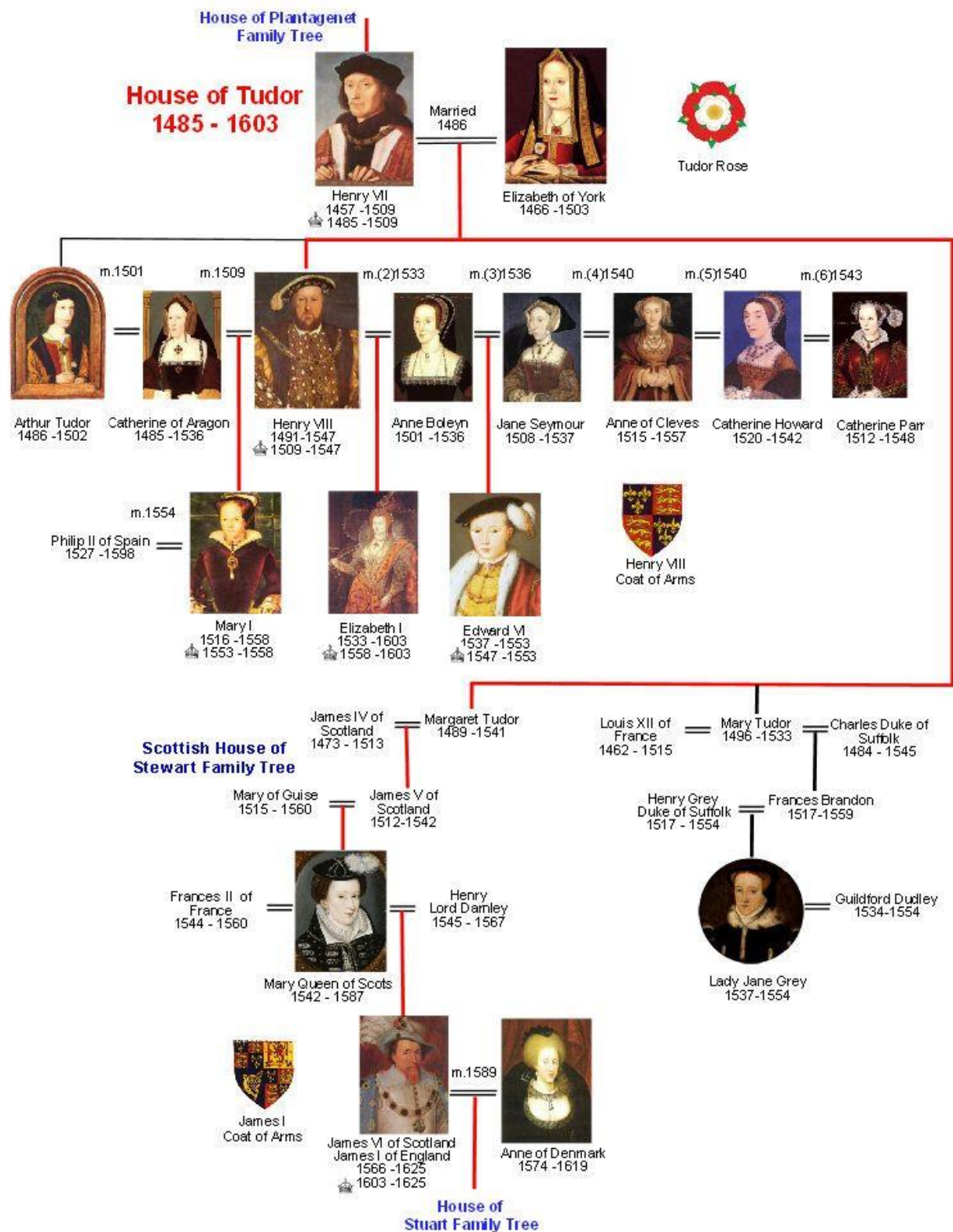
Why was Slavery finally abolished in the British Empire?. The Abolition Project. HINKS, Peter. *Encyclopedia of antislavery and abolition.* Greenwood Publishing Group. 2007. p 129.

WILBUR, Marguerite Eyer. *The East India Company: And the British Empire in the Far East.* Stanford, Cal.: Stanford University Press. 1945. p. 18.

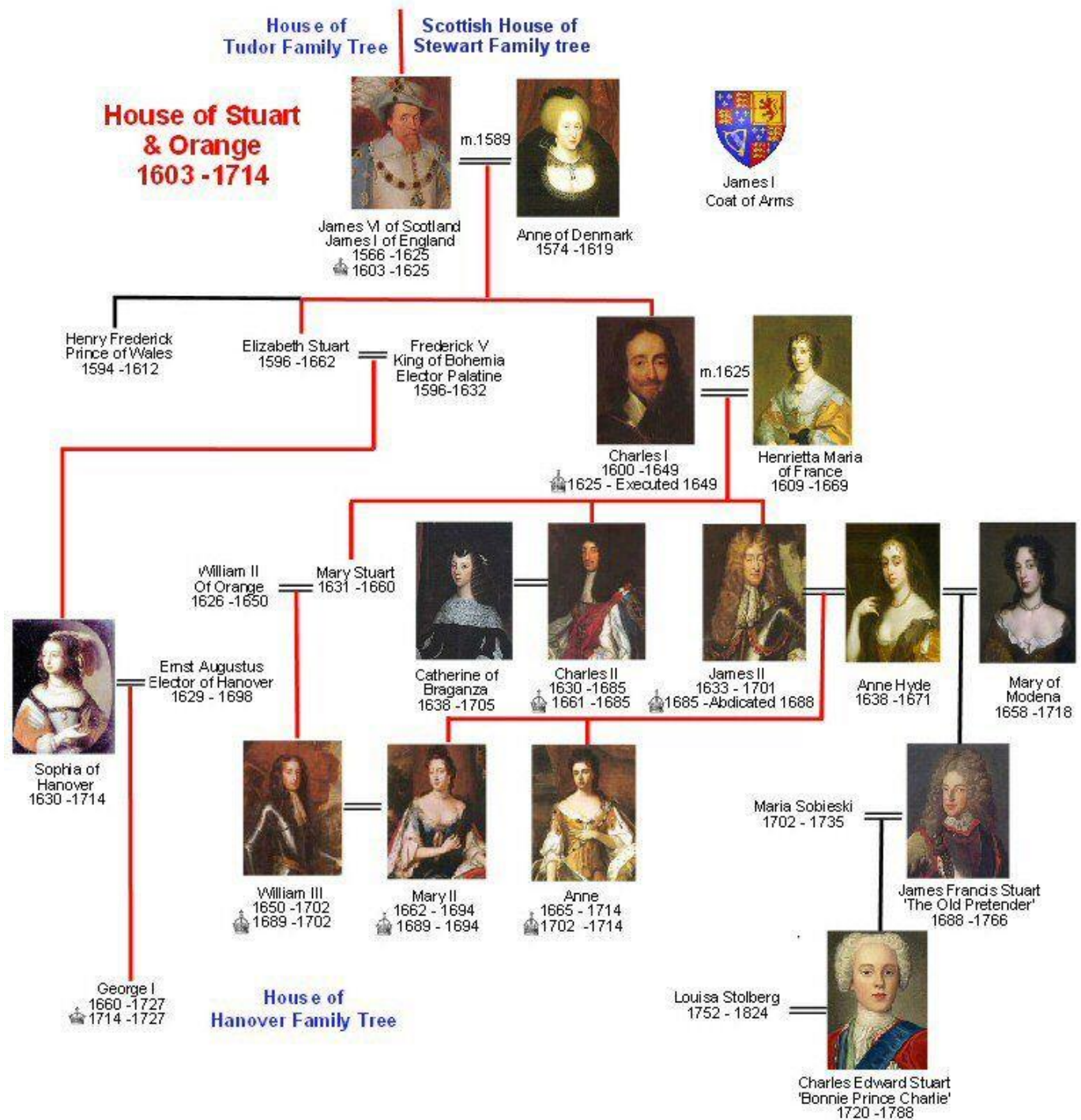
- WILLAN, T.S. *The Early History of the Russia Company*, 1956).
- WILLIAMS, E. N. *The Ancien Regime in Europe*, pp. 177-83. 1970.
- WILLIAMS, Penry. *The Tudor Regime*. 1979. pp 55–69.
- WILLIAMSON, Jeffrey G. *The impact of the Corn Laws just prior to repeal. Explorations in Economic History*. 1990. 27 (2): 123–156.
- WILLIAN, T.S. *The Muscovy Merchants of 1555*. Manchester University Press. 1953.
- WILLIS, Henry Parker. *A History of the Latin Monetary Union: A Study in International Monetary Action*. Chicago: University of Chicago Press. p. 1901. 233.
- WILSON, Charles. *Mercantilism*, p. 10.
- WILSON, Charles. *Mercantilism*, p. 15.
- WILSON, E. J. *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 616 (1): 110-124. 2008.
- WOOT Troost. *William III, The Stadholder-king: A Political Biography*. 2005. p 219. HOPPIT, Julian. *A land of liberty?: England 1689–1727*. 2000. pp 13–50.
- ZHENG Yangwen. *The social life of opium in China*. Cambridge University Press. 2005.

ANNEX

ARBRE GENEALÒGIC FAMÍLIA TUDOR

ARBRE GENEALÒGIC FAMÍLIA STUART

ARBRE GENEALÒGIC FAMÍLIA HANNOVER

